

SOIHITU

MARXILAISTA YHTEISKUNTAKRITIIKKIÄ VUODESTA 1931 45. VUOSIKERTA

Sivistyneistön vaihtoehdot ja SKP

Vallankumous ja sivistyneistö

SKP:n tila

Demokraattinen vaihtoehto

Ammatti ja politiikka

1/1981

SOIHTU

Perustettu 1931

JULKAISIJA

SOSIALISTINEN OPISKELIJALIITTO

TOIMITUS

Pertti Rovamo (vastaava), Kimmo Sarje, Kimmo Henriksson (toimitussihteerit). Paikallistoimittajat: Ulf Forsman (Turku), Heikki Mäki-Kulmala (Tampere), Jussi Silvonen (Kajaani), Jukka Nykyri (Oulu), Arto Koho (Joensuu).

KIRJEENVAIHTAJAT

Juha Lehto (Moskova), Jouko Jokisalo (Berliini), Arnold Bruns (Bonn).

TOIMITUSNEUVOSTO

Erik Arnkil, Mervi Gustafsson, Lauri Hokkanen, Alpo Halonen, Tapani Hietaniemi, Timo Kallinen, Reijo Kalmakurki, Antti Karvonen, Markku Kivinen, Jussi Kotkavirta, Jorma Laurila, Juhani Lehto, Jorma Lindfors, Jukka Mallinen, Harri Manner, Reijo Miettinen, Pertti Multanen, Pentti Määttänen, Juha Partanen, Juhani Ruotsalo, Aino Saarinen, Christoffer Tigerstedt, Kaarlo Tuori

LEVIKKI

Sami Määttä

TOIMITUS JA KONTTORI

3 linja 7 b 37 00530 Helsinki 53 puh. (90) 736 112

TILAUSHINNAT

Vuosikerta 1981 (6 numeroa)

- kotimaahan 75:–
- ulkomaille 85:–
- tukitilaus 150:–

Tilaukset ps-tilille 762 69–4, korttiin nimi, osoite ja merkintä "Soihdun tilaus".

OSOITTEENMUUTOKSEN

pyydämme lähettämään lehden konttoriin. Se astuu voimaan kahden viikon kuluttua. Emme vastaa väärään osoitteeseen tilatun lehden jälleenlähettämisestä.

ULKOASU IRRAH RENNAM

Kirjapaino Sanan Tie, Tampere

ISSN 0356-6056 Soihtu

SOIHTU

1/1981

<i>Pääkirjoitus:</i>	Sivistyneistön vaihtoehdot ja SKP	2
<i>Juhani Ruotsalo:</i>	Sivistyneistö, demokraattinen rintama ja SKP:n strategia	5
<i>Lars D. Eriksson:</i>	Sivistyneistö ja SKP:n tila	19
<i>Yrjö Engeström,</i>	Demokraattinen ammattikäytäntö SKP:n sivistyneistö-strategiana	28
<i>Kari Toikka:</i>		

KESKUSTELUA

<i>Erik Arnkil:</i>	Opettajat, ammatti ja politiikka	45
<i>Jyrki Jyrkämä:</i>	70-luvun kokemuksesta	52
<i>Heevi Lehto:</i>	Sivistyneistöliikkeen poliittisista tehtävistä	55
<i>Mikaël Böök:</i>	Sivistyskysymyksestä	58
<i>Yrjö-Paavo Häyrynen:</i>	Sivistyneistön psykologiasta ja moraalikäytännöstä	61
<i>Yrjö Ikonen:</i>	Sivistyneistö ja työväenluokka	65
<i>Seppo Ruotsalainen:</i>	Sivistyneistön asema demokraattisessa rintamassa	67
<i>Muikki Oksanen:</i>	Sivistyneistö ja kulttuuri	76
<i>Seppo Toiviainen:</i>	Edistysellinen sivistyneistö ja vallankumouksellinen puolue	78

Sivistyneistön vaihtoehdot ja SKP

Porvarillisen sivistyneistön edistyksellisin osa on hakeutunut vallankumouksellisen työväenliikkeen yhteyteen sen syntyajoista saakka. Myös Suomessa on pieni osa sivistyneistön parhaimmistoa työskennellyt vuosikymmeniä merkittäväällä tavalla demokraattisessa liikkeessä ja kommunistisessa puolueessa. Pitkälle 60-luvulle tämä sivistyneistön osa oli kuitenkin harvalukuinen ja suhteellisen hajanainen; yleisesti ottaen suomalainen sivistyneistö oli konservatiivista tai yhteiskunnallisesti passiivista. Vuosikymmenen lopulla alkoi maamme sivistyneistön kehityksessä laadullisesti uusi vaihe, jolle tuskin on aikaisempaa vertailukohtaa. Kiihkeästi leimahtaneen ja lyhyessä ajassa romahtaneen jäsentymättömän radikalismien raunioille rakentui maassamme ennen näkemätön järjestäytymisprosessi, jossa sivistyneistöä hakeutui suurin joukoin työväenluokan ja kommunistisen puolueen yhteyteen. Suomessa joukkoliikkeen luonteen saanut demokraattisen sivistyneistön järjestäytyminen oli 1970-luvun alkupuoliskolla kansainvälisenkin mittapuun mukaan merkittävää. Tällöin saivat alkunsa muun muassa Terveysrintama, Demko, Tesy, KTL, Ticpo ja Tutkijaliitto.

Tämän kehityksen eräänlaisena huipentumana voitaneen pitää Tampeereella tammikuussa kuusi vuotta sitten järjestettyä Lenin-seminaaria, jota siitä julkaistun aineiston esipuheessa Seppo Toiviainen luonnehti sivistyneistötapaamiseksi "tarkoituksena pohtia sivistyneistön asemaa ja siinä tapahtuneita muutoksia nykyajan kapitalismissa, kerätä kokemuksia sivistyneistön demokraattisesta järjestäytymisestä, tarkastella sivistyneistön tehtäviä ja merkitystä kommunistisessa puolueessa ja luoda tietoa työväenluokan ja sivistyneistön liiton rakentamisen edellytyksistä." Seminaarissa vallitsi innostunut ja optimistinen henki. Senhetkisen tilanteen arveltiin avaavan "suuria mahdollisuuksia kommunistisen sivistyneistön laajentamiselle, kommunistien joukkovaikutuksen lisäämiselle sivistyneistön keskuudessa ja liittolaissuhteen kaikinpuoliselle kehittämiseksi." Seuraavalla viikolla Tiedonantaja totesi seminaaria arvioidessaan, että tässä "on kysymys sellaisesta kiinnostuksesta ja sellaisista liikkeistä, joiden merkitys marxilais-leniniläisen liikkeen lujittamiseksi Suomessa on arvaamattoman suuri ja rohkaisevia näköaloja avaava."

Me tiedämme, etteivät nämä valoiset tulevaisuuden projektiot ole ainaakaan kaikilta osin toteutuneet. On totta, että maahamme on ensi kertaa sen historiassa kehittynyt suhteellisen laaja ja pysyvä marxilaisen sivistyneistön

joukko. Edistyskellisen sivistyneistön liikehdinnässä on kuitenkin kuluneen vuosikymmenen loppupuoliskolla nähtävissä tiettyä laantumista. Huomatavan osan demokraattiseen liikkeeseen ja kommunistiseen puolueeseen mukaan tulleista sivistyneistön edustajista sanotaan passivoituneen, vetäytyneen sivuun ja eristyneen joukkoliikkeistä. On sanottu, että elämme jonkinlaista luopumisen aikaa ja että sivistyneistö reagoi ongelmiinsa eskapismilla, pakenemalla niitä. Itse asiassa on huomattava, että me tiedämme varsin vähän vasemmistosivistyneistön nykytilasta ja sen mielenliikkeistä. Eräs tämän seminaarin tärkeistä tehtävistä onkin selkiyttää näitä kysymyksiä ja hakea niille totuudenmukaisia vastauksia. Toivon että kykenemme täällä näiden kahden päivän aikana avoimesti erittelemään nykyisiä ongelmiamme ja suhdettamme työväenluokkaan – osuuttamme luokkataistelussa ja osallistumistamme siihen – sekä yleisesti että ammattialakohtaisesti. Me tarvitsemme entistä eritellympää ja syvällisempää tehtävienne ja tavoitteidemme analysiä.

On myöskin sanottu, että kapitalismin kriisin synnyttämä yleinen elämän epävarmuus ja näköalattomuus on saanut ihmiset – etenkin sivistyneistön jäsenet – etsimään vaihtoehtoisia elämäntapoja. Edesmennyt Matti Juntunen luonnehti Soihdun 80-lukuseminaarissa kapitalismin kriisin – tai ”laman” –kääntöpuoleksi sitä ilmiötä, että ”kehittyneistä kapitalistisista maista puuttuu tyystin efektiivinen vallankumouksellinen perspektiivi”. Hänen nähdäkseen näissä maissa ei esiinny mitään poliittista tai yhteiskunnallista voimaa, jolla olisi tällainen perspektiivi. Nämä ovat kovia sanoja suomalaisen kommunistin korvissa, mutta niihin kannattaa kiinnittää vakavaa huomiota. Aivan samanlaisen näkemyksen on esittänyt tunnettu englantilainen historioitsija E. H. Carr syyskuussa 1978 ”New Left Review”-lehdelle antamassaan haastattelussa. Hän luonnehtii eurokommunismia kuolleenä syntyneeksi liikkeeksi, epätoivoiseksi yritykseksi paeta todellisuutta. Tällaisen liikkeen nimittämistä kommunismiksi Carr pitää käsitteiden sekoittamisena; vakiintuneen terminologian mukaan on kyse oikeistososialidemokratiasista. Tämän seminaarin aiheen kannalta on hyödyllistä todeta, mitä vaihtoehtoja Carr näkee tässä tilanteessa olevan ”asiaansa vakavasti suhtautuvilla vasemmiston jäsenillä”. Niitä on hänen mielestään vain kaksi: Toinen on se, että pysytään kommunisteina ja siten – hänen mielestään – päivänpoliittisesta toiminnasta erillisenä koulutus- ja propagandaryhmittymänä. Tällaisen ryhmän tehtävinä olisi analysoida kapitalistisen maailman sosiaalisia ja taloudellisia muutoksia, tutkia vallankumouksellisia liikkeitä maailman muissa osissa – niiden tuloksia, puutteellisuuksia ja mahdollisuuksia – sekä pyrkiä muodostamaan realistinen kuva siitä, mitä sosialismin tulee olla ja mitä se voi olla tämän päivän maailmassa. Toisena vaihtoehtona Carr näkee sen, että mennään mukaan päivänpolitiikkaan, tullaan sosialidemokraateiksi, tunnustetaan ja hyväksytään avoimesti kapitalistinen järjestelmä, pyritään niihin rajallisiin tavoitteisiin, jotka tässä järjestelmässä ovat saavutettavissa sekä työskennellään sellaisten työntekijöiden ja työnantajien välisten kompromissien puolesta, jotka myötävaikuttavat järjestelmän säilymiseen.

Carrin maalaama kuva – moni sanoisi varmaan kauhukuva – luonnehtii tietenkin vanhaa kiinnittymisen ja irtaantumisen dialektiikan ongelmaa.

joka on jatkuvasti ajankohtainen ja polttava, sitä ei voi ohittaa kevyesti. Tämän ongelman merkitys on nähdäkseni keskeinen kun tarkastellaan vasemmistosivistyneistön tilaa ja mahdollisuuksia meidänkin maassamme. On selvästi nähtävissä, että kuluneena vuosikymmenenä alkaneen ja jatkuvasti voimistuneen monopolipääoman ja oikeiston suunnitelmallisen poliittisen ja ideologisen offensiivin eräänä päätavoitteena on *pakottaa* "asiaansa vakavasti suhtautuvat vasemmiston jäsenet" valitsemaan jomman kumman Carrin vaihtoehtoista.

Tässä tilanteessa on kommunistisen puolueen ja demokraattisen liikkeen kyttävä tarjoamaan sivistyneistölle mielekäs vaihtoehto, efektiivinen perspektiivi. Sellaiseksi ei kelpaa mikään niistä ns. "vaihtoehtoista", joita ajavia liikkeitä nykytilanne on siittänyt runsain mitoin eri maissa. Toisaalta tällaisen vaihtoehdon löytyminen edellyttää sivistyneistön aktiivista osallistumista poliittiseen toimintaan joko puolueessa tai sen liittolaisena. Nykyistä kansallista ja globaalista tilannetta kaikkine ongelmineen mahdollisimman hyvin vastaavan reaalisen vaihtoehdon kehittäminen on vaativa tehtävä, jonka suorittaminen voi onnistua vain henkisen työn tekijöiden ja työväenluokan aidon liittoutuman toimesta. Kommunistisella puolueella ei ole nykykapitalismissa vaihtoehtoja ilman ajattelevaa, luovaa ja toimivaa sivistyneistöä, eikä vasemmistosivistyneistöllä ole vaihtoehtoja ilman todellista vallankumouksellista puoluetta.

Hyvät toverit, ajattelevinen ja ajatusten vaihtaminen ovat sivistyneistön perinteiset tavat tarkastella ja ratkoa ongelmiaan. Vasemmistosivistyneistön piirissä on oman tilansa tarkastelu, itsereflektio, pitkään loistanut poissaolollaan ja keskusteluyhteydet ovat olleet huonoja tai olemattomia. Demokraattisen sivistyneistön ongelmia on kuitenkin viime aikoina ryhdytty pohtimaan sekä julkisuudessa että vähemmän näkyvissä yhteyksissä. Tällöin on tullut esiin monia erilaisia ja toisistaan suurestikin poikkeavia näkemyksiä sivistyneistön tilasta ja tulevaisuuden perspektiiveistä. Tämä on mielestäni hyvä merkki, sillä vain erilaisten ajatusrakennelmien kriittisen tarkastelun ja vertailun kautta niiden keskinäisessä kilpailussa ja toisiaan kehittävässä vuorovaikutuksessa voidaan toivoa löydettävän sellaisia ratkaisuja sivistyneistön nykyisille ongelmille, jotka viitoittavat väyliä mahdollisimman hyvän vaihtoehdon kehittämiseksi. Olemme halunneet koota saman katon alle avoimesti keskustelemaan – tarvittaessa jopa toverillisesti kiistelemäänkin – mahdollisimman monta henkilöä, jotka edustavat erilaisia näkemyksiä vasemmistosivistyneistön vaihtoehtoista nykytilanteesta ja kommunistisen puolueen merkityksestä tässä. Tässä tarkoituksessa olemme kutsuneet demokraattisen sivistyneistön jäsenet osallistumaan keskusteluun vaihtoehtoisista näkökulmista ja viitoittamaan perspektiivilinjoja tulevaisuuteen. Toivomme että seminaari toimisi virikkeenä jatkuvalla ajattelulla ja keskustelulla sekä yhtenä pohtivana pyrkimyksillä päästä pois siitä hämmennyksen tilasta, jossa ainakin osan vasemmistosivistyneistöä sarataan nykyään vaeltavan.

Sivistyneistö, demokraattinen rintama ja SKP:n strategia

JUHANI RUOTSALO

Tunnetusti "SKP:n päälinjana on demokraattisen rintaman rakentaminen taistelussa monopoleja ja poliittista taantumusta vastaan työtätelevien demokraattisten oikeuksien laajentamiseksi, rauhan lujittamiseksi ja sosialismin edellytysten luomiseksi." Tuttua, eikö niin, monasti toistettua ja moneen kertaan hyväksyttyä. Tuon lyhyen määritelmän mutkattomuus on kuitenkin pettävää. Sen sisältö on huomattavasti syvällisempi kuin mitä sen tuttuus antaa ymmärtää. Toisaalta se on huomattavasti ongelmallisempi kuin mitä yleensä tiedostetaan.

Kommunistinen päämäärä

Aloittakaamme kaukaa: maailmanhistorian käsittein. Päälinja, demokraattinen rintama, ei ole mikään itseriittoinen asia, itsestään määräytyvä käsite, perimmäinen aksiooma. Meille demokraattinen taistelu saa nimittäin syvällisen, olemuksellisen sisältönsä *kommunistisesta päämäärästä*: koko inhimillisen sivilisaation mullistamisesta, johon sisältyy muun muassa, ollaksemme sivistyneistöseminaarissa, henkisen ja ruumiillisen työn eron ja ylipäänsä (alis-

tavan) työnjaon lakkauttaminen. Vaikkakaan tuon materialistisen utopian toteuttamisen aika ei ole nyt käsillä, sen olisi oltava läsnä ratkaisevana henkisenä ulottuvuutena kaikessa siinä mitä teemme. Ei ole vaikea havaita, että tuo ulottuvuus on kulunut toiminnastamme, jopa arkisesta muististamme jokseenkin näkymättömiin.

Nykyistä historiallista *aikakautta*, kapitalismista sosialismiin siirtymisen aikakautta vastaava *ohjelmallinen tavoitteemme* on sosialismi. Sen ratkaisevana edellytyksenä puolestaan on poliittinen vallankumous; työväenvalta, jonka ohjelmana on sosialistis-kommunistinen kehitys, toisin sanoen, jonka vallitessa työtätekevät luovat yhteiskuntaa sosialistis-kommunistiseen suuntaan. En ole havainnut, että useinkaan fraasia syvällisemmin käsittelemme demokraattisen rintaman yhteyttä tähän.

Tietenkin meillä on aito ongelma. aito ristiriita, jonka voimme esitellä puolustuksenamme, tosin kelvottomana sellaisena. Meidän tulisi johtaa työmme sisältö perimmäisistä päämääristämme, alistaa se niiden kokonaisuudelle. Mutta samalla voimme löytää niihin johtavan tien ja niihin vievät voimat vain tämän

päivän perusteella. Tulevaisuus edeltää, kuten vaaditaan, loogisesti nykyisyyttä. nykyisyys taas, kuten tiedetään, historiallisesti tulevaisuutta (jos termien pa-hoinpitely sallitaan).

Juuri *strategian* käsite sisältää ratkai-sun tähän ristiriitaan. SKP:n päälinja kiteyttää Suomen osalta sen strategisen suunnan ja strategisen vaiheen, jolla ny-kyisyys ja tulevaisuus nivotaan yhteen. Se on *demokraattisen rintaman syste-maattinen rakentaminen taistelun kulus-sa*. Niinpä on mitä kauhistuttavinta, että joudutaan pelkäämään kaikkinaisen rakentamisen meillä pääasiassa hautau-tuvan päivänpolitiikan ajalliseen ja po-liittiseen tasaharmauteen. Tiiliä kyllä kannetaan, mutta kohoako seinä? Kär-jistän tahallani sanoessani: puolueemme todellinen poliittinen käytäntö on suu-rimmalta osin elämää päivästä toiseen. kädestä suuhun, parhaimmillaankin useimmiten vain radikaalia vasemmis-toreformismia. Ja tämä kohtuullisen hy-vistä asiakirjoista huolimatta ja ns. osa-puoliin katsomatta.

Meillä vallitsee todellisen strategisen ajattelun hälyttävä niukkuus, mistä seu-raa käytännön toiminnan satunnainen suhde suuriin päämääriin. Tällä hetkel-lä on puolueen jäsenten ja kaikkien kiinnostuneiden käsittelyssä SKP:n 19. edustajakokoukselle esitettävän poliitti-sen asiakirjan luonnos. Siitä käytävä keskustelu saattaa antaa mahdollisuuksia ryhtyä voittamaan tätä kuoleman-vaarallista köyhyyttä. Tähän keskuste-luun tulisi myös sivistyneistön aktiivi-sesti osallistua.

Monopolienvastainen rintama

Jatkakaamme päälinjan strategisen käsitteistön avaamista. Määritelmässä puhutaan taistelusta monopoleja vas-taan. Tämä kääntyy usein puheeksi *mo-nopolienvastaisesta rintamasta, (josta*

päälinjan määritelmä ei puhu.) Siihen on tehtävä eräitä täsmentäviä huomau-tuksia.

Kapitalismin kehityksen välttämättö-mänä suuntana on tunnetusti tuotannon jatkuva yhteiskunnallistuminen. Tuo-tannon yhteiskunnallistumisen kapita-listinen muoto on yhtä tunnetusti mo-nopoli, jonka välttämättömäksi ehdoksi tietyssä vaiheessa tulee valtion ja mono-polien yhteenkietoutuminen, valtiomo-nopolistinen kapitalismi.

Monopoliin ja koko valtiomonopolis-tisen harvainvallan ja toisaalta kansan enemmistön välinen ristiriita kärjistyy. Päälinja kytkeytyy juuri tähän. Se pe-rustuu ei-monopolististen luokkien ja kerrosten etujen yhteisyyteen, jolle on määrää rakentaa monopolienvastainen rintama.

"Etujen yhteisyys" ei kuitenkaan ole mutkaton asia. Sillä on tietenkin talou-dellinen perustansa. Talouden tasolla voi kuitenkin olla puhe korkeintaan sa-mansuuntaisista eduista suhteessa mo-nopoleihin. Silti ne pysyvät erillisetui-na. Tämä sisältää keskinäisten eturisti-riitojen realiteetin, johon porvarillinen hallitseminen merkittävästi nojaa. Etu-jen yhteisyys on prosessi, joka on saavu-ttavissa vasta poliittisen taistelun edis-tyessä. Monopolienvastainen rintama ei ole olemassa välittömänä yhteiskunnal-lisena rintamana, se ei ole mikään val-mis yhteiskunnallinen voima, joka kai-paa vain herätystä Ruususen unestaan. Se syntyy vasta poliittisessa taistelussa ja poliittisena voimana. Muussa mieles-sä se on pelkkä mahdollisuus.

Edistyksellisen toiminnan alan laajeneminen

Päälinjan määritelmä viittaa laajaan rintamaan luokkatasolla. Kuitenkin se jättää ilmaisematta toisen puolen yh-teiskunnallistumisen vaikutuksista. Yh-

teiskunnallistumisen tendenssi vaikuttaa paitsi suoraan talouteen ja luokkien kehitykseen, myös muihin yhteiskunta-elämän aloihin ja tasoihin. Esimerkiksi tiede, koulutus ja kulttuuri yhteiskunnallistuvat. Yhteiskunnallistuminen vaikuttaa ihmisyyhteisöjen sosiaaliseen rakenteeseen ja elämäntavan muodostumiseen. Lopulta monopolikapitalismi ulottaa vaikutuksensa yhä pidemmälle niin sanoaksemme syvyyssuunnassa: suorastaan ihmisten psyyken tasolle.

Ottakaamme esimerkki: kyläyhteisö. Ennen vanhaan se muodosti oman yhteisönsä, jolla kokonaisuutena oli luonnollisesti suhteensa ulkomaailmaan. Yhteiskunnallistuminen hajottaa tuon yhteisön ja kytkee sen asukkaat (usein entiset asukkaat) suoraan, atomisoituina yhä laajempaan kokonaisyhteiskunnalliseen yhteyteen. Tällainen kehitys on merkinnyt muun muassa entisten spontaanien työväenyhteisöjen, työväenkulttuurin ja työväen elämäntavan hajoamista. Usein tämä tulkitaan jopa koko työväenluokan katoamiseksi – mutta tosiasiassa yhteiskunnallistumisen elementtinä on juuri työväenluokan objektiivinen yhteenkokoutuminen tuotannossa.

Tämä yhteiskunnallistuminen ei tietenkään ole mitä tahansa yhteiskunnallistumista: se on kapitalistista yhteiskunnallistumista. Tällähän ei tarkoiteta niinkään normaalipuheen yhteiskunnallista kanssakäymistä tai osallistumista. Kapitalismin yhteiskunnallistuminen on objektiivinen prosessi, joka toteutuu palkkatyön ja tavaramarkkinoiden välityksellä. Tämän vaikutuksista on kysymys.

Puhumme siis kapitalismin lakien vaikutuksen voimistumisesta ja tunkeutumisesta yhä laajemmalle ja syvemmälle yhteiskunnassa. Tämä merkitsee myös uudenlaisten alistamisen, repression muotojen ja kohteiden muotoutu-

mista. Mutta kehitys ei ole yksisuuntaisen. Samalla syntyy myös uusia tarpeita ja uusia kykyjä – uusia edistyksellisiä mahdollisuuksia. Kysymys on siis uudenlaisten, ja epäilemättä entistä kärkevämpien ristiriitojen ilmaantumisesta ja kypsymisestä (mikä ei lainkaan työnä sivuun "perinteisiä" ristiriitoja, jotka nekin kärjistyvät).

Strategiassa on siis otettava huomioon, että edistyksellinen, suorastaan vallankumouksellinen toiminta tulevat välttämättömiksi ja mahdollisiksi yhä useammilla elämänalioilla ja yhä useammissa asioissa. (Tässä käytetään tietoisesti sanaa "edistyksellinen" sanan "demokraattinen" sijasta – miksi, selvinnee myöhemmin). Kuten asia voidaan ilmaista, *edistyksellisen toiminnan ala (avaruus) laajenee*.

Ns. uudet liikkeet tai vaihtoehtoliikkeet ovat usein perimmältään ilmausta juuri tästä. Joudumme esimerkiksi tietoisesti työskentelemään jälleenrakentaksemme (ei kuitenkaan entiselleen vaan uuteen muotoon) sosiaalisia suhteita, jotka kapitalismin kehitys on hajottanut. Esimerkiksi asukasliikkeissä pitäisi ottaa huomioon, että niillä on keskeisesti juuri tämä merkitys sen ohella, että ne käyvät taloudellisuontoista taistelua vuokrankorotuksista, hädöistä jne. Kun työväenluokka ennen loi omaa spontaanialta kulttuuriaan ja elämäntapaansa, joutuu työväenliike tänään tietoisesti työskentelemään työväenkulttuurin eteen, eikä missään eristetyssä ghetossa vaan hegemonisessa taistelussa koko yhteiskunnan kulttuurista. Kun työväenliike ennen saattoi käydä taloudellista taistelua palkoista (vaihtoarvot) antaen kapitalistien (kapitalististen markkinoiden) määrätä siitä mitä tuotetaan (käyttöarvot), niin tänään joudutaan jo tuotannossa taistelemaan käyttöarvon tasolla, jotta voitaisiin estää esimerkiksi ympäristön tuhoutuminen tai

koko kulttuurin muuttuminen inhimillisesti sietämättömäksi. Ja lopulta jopa ihmisen persoonallisuudesta, psyykkisestä kehityksestä tulee edistykseellisen toiminnan välttämätön alue. Eikä tässä ole kyse vain tietoisuudesta tai vallankumouksellisesta toimintakyvystä, vaan ylipäänsä persoonallisuuden positiivisesta muotoutumisesta. (Esimerkki: itsetunnon ja identiteetin muotoutuminen ns. uusissa naisliikkeissä tai uudessa nuorisokulttuurissa – ja tilaa olisi tietysti aikuisille miehillekin.)

Sivistyneistön asemassa ja työssäkään ei ole kysymys vain siitä, että suuri osa sivistyneistöä lähence sosiaalis-taloudellisesti ja työehtojensa puolesta työväenluokkaa, vaan keskeisesti myös sivistyneistön työn sisällöstä.

Valtiollistumisen tendenssi

Tässä vaiheessa on korkea aika ottaa esille *valtio*. Kapitalistinen yhteiskunnallistuminen on kapitalismin ristiriitojen kärjistymistä. Valtio on tunnetusti se yhteiskuntaelämän taso ja käytännöllinen organisaatio, jossa nämä ristiriidat säännellään ja kuoletetaan, jotta kapitalismin jatkuvuus kävisi mahdolliseksi. Tämä sisältää luonnollisesti alistettujen alistamisen jatkumisen ja kapinoitsijoiden nujertamisen. Ja, aivan klassisten määritelmien mukaan poliittisissa kriisitilanteissa valtio on vallitsevan järjestäytneen väkivaltainen kukko.

Yhteiskunnallistuminen onkin samalla valtiollistumista, valtiollisen sääntelyn voimistumista, laajenemista ja syvenemistä. Se on valtiomonopolistista kapitalismia, ei vain siinä mielessä, että valtion ja monopolien voimat yhdistyvät huippubyrakratiassa, vaan paljon kaikenkattavamassa mielessä. Valtiollinen sääntely tulee korvaamaan sitä, mikä on iäksi menetetty: esimerkiksi spontaanin monopolistisen kilpailun tu-

houtuneen toimivuuden; esimerkiksi sukulaisuhteisiin pohjaavan sosiaaliturvan katoamisen; esimerkiksi yhteisöjen inhimillisen kanssakäymisen hajoamisen – ajatelkaapa vain kulttuuriasiainsihteerien sinänsä ehkä myönteistä marssia lähivuosina kunnallishallintoon!

Mutta kuten olemme saaneet tietää, valtio ei vain hoivaa ja huolehdi, *valtio myös ja nimenomaan alistaa*. Siksi yhteiskunnallistumisen edistykseellinen tendenssi, joka manaa esiin kapitalismin kuolemansairauden oireet ja samassa hahmossa sosialismin kieroutuneet ai-ruet, on välttämättä myös tendenssi työ-tätekevien alistamisen voimistumiseen. Se ei tietenkään välttämättä toteudu, sillä työväenliike ja muut edistykseelliset voimat vaikuttavat tuota tendenssiä vastaan. Eipä kuitenkaan uskoisi tästäkään seminaarista löytyvän montakaan, joka ajattelisi, että asiat olisivat tässä suhteessa kehittyneet Suomessa parempaan suuntaan vaikkapa kuluneen "politisoitumisen" vuosikymmenen aikana.

Työväenliike on perinteisesti taistelut julkisen vallan osuuden voimistamisen puolesta. Nykyisessä tilanteessa tuo perinteinen vaatimus osoittautuu, ei sinänsä vääräksi, vaan äärettömän ristiriitaiseksi. Julkinen valta ilmaisee toisaalta edistykseellistä yhteiskunnallistumista, toisaalta alistavaa valtiollistumista. Ongelmamme on se, ettemme ole onnistuneet laukaisemaan tuota ristiriitaa vapauttavaksi yhteiskunnallistumiseksi, sosialistis-kommunistiseksi kehitykseksi, jonka myötä valtion ja yhteiskunnan suhteet periaatteellisesti muuttuvat ja menettävät lopulta, valtion kuoleutumisen teorian mukaan, kokonaan merkityksensä. Toisin sanoen, emme ole onnistuneet tekemään poliittista vallankumousta.

Strateginen hämmennys ei ole vain suomalainen ilmiö. Kaikissa kehitty-

neissä kapitalistisissa maissa kommunistiset ja muut edistykelliset liikkeet pohjivat tavalla tai toisella juuri näitä kysymyksiä. Kuvaava on ns. "eurokommunismiin" hajaantuminen ja sen piiristä noussut jälkikritiikki, jossa epäonnistumisen syyksi on usein esitetty yksinomainen rajoittuminen valtion valtausyrityksiin.

Voimme osittain leikkimielellä piirtää asiaa valaisevan ylskemaattisen nelikentän – tämän kirjoittaja aloitti opintonsa Kekkosen ollessa Suomen presidenttinä ja Erik Allardtin Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen esimiehenä. (Ks. nelikenttä jutun lopussa.)

Ensimmäinen mahdollisuus kiteytyy sosialidemokratiassa. Se tähtää valtion valtaamiseen, ilman käsitystä varsinaisesta yhteiskunnan mullistamisesta, saati pyrkimystä sellaiseen.

Toinen mahdollisuus on yrittää torjua valtion hyökkäys luomalla autonomisia saarekkeitä ja vyöhykkeitä, joista lähtien tai peräti joita laajentamalla voitaisiin muuttaa yhteiskunta, jota pidetään kokonaisuutena mahdollittomana kumota. (Tässä ei ole kysymys yksilöllisistä tai pienryhmäratkaisuksista, vaan yrityksestä yhteiskuntamuutoksen strategiksi). Tätähän ovat edustaneet monet vaihtoehtoliikkeet ja sosialistisessa ajattelussa mm. André Gorz. Ajattelun heikkoutena on, että se väistämättä, ainakin "väliaikaisesti", joutuu särkeämään sen välttämättä edistykellisen yhteiskunnallisuuden, joka ei kapitalismissa ikävä kyllä voi olla olemassa ilman valtiota. Epäonnistuminen näyttää selviöltä. "Väliaikainen" vetäytyminen "autonomisille" vyöhykkeille pelaa vastustajan puussin.

Vyöhykkeen on mahdotonta vastustaa jyräävän valtiollisuus-yhteiskunnallisuuden reaalista vaikutusta. Etenemisen sijasta puolustustaistelukin muuttuu mahdottomaksi.

Kolmanneksi voidaan ehkä asettaa toiveita strategiaan rakentaa aito, vapautuva yhteiskunnallisuus vailla suhdetta valtion. Eräät edistyneimmät vaihtoehtoliikkeet (joilla luonnollisesti ei ole käsitystä itse yhteiskunnallisuuden luonteesta pääomana) näyttävät hahmottelevan jotakin tämäntapaista. "Kolmas kansallinen projekti" ei Suomessa ole kaukana tästä.

Myös "eurokommunismiin" pesänselityksessä on puhuttu paljon siirtymisestä kulttuuri- ja hegemoniaisteluun, "kulttuurivallankumoukseen". Tämä on oikein, sikäli kuin se on kritiikkiä yksipuolista valtiokeskeisyyttä vastaan. Mutta joudutaan kysymään, eikö tällöin aivan ratkaisevasti aliarvioida valtiovalan todellista vaikutusta ja mm. valtion lisääntyvää kietoutumista itse kulttuurin, hegemonian ja elämäntavan ongelmiin.

Lopulta asettuu piinallisen tyhjänä eteemme nelikenttämme neljäs ruutu, strategia, jonka tulisi ottaa huomioon sekä valtio että yhteiskunnallisuus ja pyrkiä molempien mullistamiseen. Tämänhän pitäisi olla nykyhetken vallankumouksellinen strategia, mm. SKP:n strategia.

Edellä on väitetty jotain siitä, mitä tämä strategia ei voi olla. Valitettavasti on paljon vaikeampaa sanoa jotain siitä, mitä se voi ja mitä sen tulee olla. Joitakin, ehkä liiankin tuttuja ajatuksia voidaan kuitenkin koota yhteen.

Rauhan ja aseriisunnan puolesta

Ensinnä palautan mieleen SKP:n päälinjan määritelmän yhden jäsenen, *taistelun rauhan puolesta*. Sitähän pidetään liian usein vain itsestäänselvyytenä, viittauksena siihen, ettei kapitalismin ja sosialismin erolla enää ole mielenkiintoa ydinsodan autioittamassa maailmassa.

Pahimmillaan rauhantyö taas käsitetään vain keinoksi harjoittaa nokkelaä yhteistyöpolitiikkaa – kunnes, kuten parina viime vuotena, joudutaan heräämään sodan todellisen uhkian kylmään todellisuuteen. Mutta taistelu rauhan ja aseriisunnan puolesta sisältää todellisen, objektiivisen vaikutuksen sosialismin puolesta. Rauha ja aseriisunta parantavat ratkaisevasti reaalisin sosialismin etuuksien esiintulon mahdollisuuksia ja siten ovat omiaan lisäämään sosialismin esimerkin vallankumouksellistavaa vaikutusta. Mutta kysymys on ennenkaikkea kapitalismin sisäisistä ristiriidoista. Kapitalismi – maailmanjärjestelmänä – ei voi olla olematta militarismia. Jo kapitalismin taloudelliset lait johtavat kasvavaan militarisoiminnin tendenssiin, jonka ei tietysti tarvitse ilmaantua esiin kaikissa pienemmissä kapitalistisissa maissa ja jota vastaan voidaan tietysti taistella. Rauha ja nimenomaan tehokas aseriisunta merkitsisivät väistämättä isku imperialismin johtavien keskuksien yhteiskunnan vakautta kohtaan. Ne merkitsisivät suunnatonta askelta sosialismin voiton suuntaan.

Tämä ei tarkoita, että kommunistit kyynisesti pitäisivät rauhantyötä jonkinlaisena välikappaleena. Ei todellakaan. Rauhantaistelun on oltava itsestäänselvyys ja rauha on kaikkien maailman ihmisten asia. Rauhantintaman tulee olla mahdollisimman laaja poliittisista ja muista vakaumuksista riippumatta. Mikään ei ole sen tärkeämpää juuri nyt. Mutta itsekullakin on omat käsityksensä sodan ja rauhan yhteiskunnallisista juurista. Kommunistit toimivat sen puolesta, että niiden erilaisten käsitysten oikeellisuus punnitaan rauhassa ja aseriisunnassa eikä sodassa. Siihen tarvitaan kaikkien rauhanvoimien rintamaa.

Hegemonia

Harvaa termiä viljellään nykyisessä

strategia-keskustelussa niin paljon kuin ”hegemoniaa”. Yleensä tällöin viitataan Antonio Gramscin ajatuksiin vallankumouksesta yleensä ja kehittyneessä kapitalistisessa Lännessä erityisesti. Varsin yleinen on se outo käsitys, että se mikä muodostaa Venäjän ja Lännessä vallankumousten ehtojen konkreettishistoriallisen eron, kertaantuu Leninin ja esim. Gramscin yleistoreettisena vastakkaisuutena. Hegemoniasta keskustellaan useimmiten sekavin käsittein ja toisten ohitse. Varsinaisen tieteellisen keskustelun ulkopuolella se näyttää usein joutuvan jonkinlaisen taikakalun asemaan strategisen hämmennyksen voittamiseksi. (Suomalainen johdatus Gramsci-keskusteluun ks. Martti Siisiäinen, Tiede ja Edistys 1/80, Soihu 5/80).

Tässä ei ole aihetta käydä setvimään Gramsci-tulkintojen viidakkoa tai hegemonian käsitettä. Aiheen kannalta riittävät seuraavat huomautukset.

(1) Sekä Lenin että Gramsci tunnetusti viittasivat siihen, että Lännessä valtaa hallussaan pitävä porvaristo ei nojaa vain pakkovaltaan, vaan myös laajaan hegemonisen johtamisen verkostoon, joka on juurtunut kauan ja syvälle koko yhteiskuntaan (kansalaisyhteiskuntaan, erotuksena valtiokoneistosta). Siksi työväenluokan on murrettava tuo hegemonia ja luotava tilalle omansa, jotta vallankumous olisi mahdollinen. Tämä merkitsee myös, että työväenluokka luo liiton muiden alistettujen kanssa, joita se hegemonisesti (vastakohtana alistamiselle) johtaa.

Venäjällä oli tunnetusti toisin. Siellä tsaristisen valtion hajaantuminen avasi työväenluokalle tien valtaan. Erikoislaatuisten historiallisen yhteenlankeamisen myötä proletariaatti tuli olemaan tsarisminvastaisen demokraattisen vallankumouksen poliittinen hegemonia. Työväenluokan poliittisen vallan oloissa bolshevikkien päätehtävä oli luoda

työväenluokan yhteiskunnallinen johtovalta tuotannon, kulttuurin ja politiikan organisaation kautta, mikä on Leninin myöhäiskirjoitusten tärkeimpiä toistuvia aiheita.

(2) Hegemonia ei ole olemassa irrallaan valtiokoneistosta, pakkovallasta, eikä varsinkaan politiikasta, toisin kuin usein halutaan uskoa. Ne punoutuvat yhteen. Erityisen selvää tämä on nykyisen valtiollistumisen oloissa, jolloin itse hegemonian koneistot kietoutuvat suorastaan valtiokoneistoon. Illuusio (ja samalla suoranainen perääntyminen) olisi myös ajatus siitä, että henkinen, kulttuurinen johtovalta koko yhteiskunnassa voitaisiin ja tulisi ensin saavuttaa, jotta ylipäänsä voitaisiin puhua vakavasta poliittisesta taistelusta, saati vallankumouksesta. Hegemoniataistelu ja poliittinen taistelu kietoutuvat yhteen; juuri tässä ykseydessä voidaan rakentaa ne luokka- ja poliittiset liitot, jotka ennakoivat tulevaa valtaa.

Politiikan ongelmaa ei nykyään voi lähestyä ilman hegemonian ongelmaa. Yhtä vähän voi kuitenkin hegemonian ongelmaa lähestyä ohi politiikan ongelman. Niinpä "uutta yhteiskunnallisuutta", vapaata antiautoritaarisuutta tai "kulttuurivallankumousta" on mahdollonta saada aikaan ilman poliittista taistelua. Tätähän näkee yritettävän - kun tuskastus poliittiseen pysähdykseen kasvava liian suureksi - esimerkiksi useissa vaihtoehtoliikkeissä, jotka tähtäävät koko elämäntavan "pehmeään" uudistamiseen, sekä "kulttuurivallankumouksen" strategioissa, myös työväenliikkeessä. Valtio kyllä tulee ja syö, mikäli se yritetään ignoroida. Puhumattakaan siitä, että todellinen kapitalistinen yhteiskunnallisuus, pääoma, ei ole nakerrettavissa kadoksiin vaan voidaan muuttaa vain alistamalla demokraattiselle valtiolle.

(3) Hegemonialla käsitetään usein en-

nenkaikkea henkistä johtovaltaa, joka toteutuu kulttuurin, opetuksen, uskonnon, ideologian jne. piirissä. Tämä on tietenkin oleellista. Nimenomaan työväenluokan hegemonian rakentamisen kannalta on kuitenkin yhä oleellisempaa kiinnittää huomio myös teknologisiin, tuotannollisiin ja muihin prosesseihin. Työväenluokan hegemonian täytyy näyttäytyä kykynä astua koko yhteiskuntakehityksen johtoon. Sekä Leninillä että Gramscilla koko teoria neuvostoista perustuu tähän ajatukseen. Mutta jo ennen vallankumousta on välttämättömyyttä ja yhä välttämättömämpää viedä taistelu myös tälle alueelle, jossa asettuu nykyisin entistä paljon vaativampia tehtäviä.

(4) On otettava sangen vakavasti kapitalismin kaikinpuolisesta ylikypsyydestä kumpuavat, jo mainitut uudet ongelmat ja ilmiöt, jotka laajentavat edistyksellisen taistelun tehtäviä ja mahdollisuuksia. Aloitteellisuus on tässä välttämättömyys. Miksi? Jo siitä yksinkertaisesti syystä, että kapitalismin kärjistyvän elämäntapakriisin ylittäminen ja sen sisältämän armottoman sosiaalisen ja psyykkisen paineen murtaminen on jokapäiväisen ihmisarvoisen elämän huutava vaatimus. Mutta uusien alistamisen muotojen murtaminen vastarinnan ja uudelleenrakennuksen kautta on myös yhä tärkeämpi ehto sille, että kriittinen, edistykseellinen ja vallankumouksellinen aktiivisuus voi kestäväällä tavalla ylipäänsä kehittyä. (Tässä on helppo havaita analogia työväenluokan omiin kulttuuri-, urheilu- ja harrastusjärjestöihin nousevan kapitalismin aikana, jolloin työväenliike taisteli alkeellisimpien ihmisoikeuksien puolesta.) Liike, joka ei kykene omassa toiminnassaan ilmaisemaan mitä erilaisimpien sortoa ja alistamista vastaan kohtavien liikehdintöjen kapitalisminvastusta sisältöä, ei myöskään kykene saa-

vuttamaan yhteiskunnallista hegemoniaa. Ja lopulta, jotta Lännessä olisi "helpompi jatkaa", on jo nyt pyrittävä luomaan vaihtoehtoisia kehitysmalleja ja toteuttamaan niitä taistellen. Jos kapitalismin vaikutuksen annetaan vapaasti kehittyä elämänalioilla, jotka perinteisesti eivät ole olleet työväenliikkeen huomion kohteina, saattaa syntyä tavattoman vaikeita, palautumattomia tuloksia, jotka merkitsisivät tulevalle sosialismille suunnatonta taakkaa. Eihän nimittäin enää ole ollenkaan mutkattomasti niin, että mitä pidemmälle kapitalismi on kehittynyt, sitä helpompi on rakentaa "aitoa" sosialismia, vaikka tämä onkin kuulunut työväenliikkeen itsestäänselvyyksiin ja vaikka tätä varsinkin vasemmistososialidemokratiassa ajankohtaisestikin korostetaan.

Monissa tähän liittyvissä ongelmissa uudet yhteiskunnalliset liikkeet, ns. vaihtoehtoliikkeet, ovat sangen herkkiä ilmaisimia, vaikka ne usein katsovatkin taaksepäin varhaiskapitalismin sen sijaan että katsoisivat eteenpäin kapitalismin yli. Työväenliikkeelle on erityisen tärkeää keskustelu vaihtoehtoisesta, käyttöarvo-orientoituneesta tuotannosta ja työn uudenalaisesta organisaatiosta, mikä välittömästi liittyy demokraattiseen ja työläisvalvonnan rakentamiseen. Juuri tätä koskettaa myös se, mitä on kutsuttu demokraattiseksi ammattikäytännöksi.

Politiikka

Joudumme siis joka tapauksessa *politiikkaan*.

Politiikkahan on varsinaisessa merkityksessään taistelua valtiossa, valtiosta ja valtiotasavallasta. Poliittinen toiminta vastaavine organisaatiomuotoineen on juuri se "elämänalue", jossa yhteiskunnan oleelliset ristiriidat muotoillaan taistelukysymyksiksi ja saatetaan val-

tioon säänneltäviksi ja kuoletettaviksi – elleivät ne laukea poliittisena vallankumouksena.

Poliittinen taistelu on vallankumoukselliselle strategialle tietenkin välttämättömyys. Edistyksellisissä taistelutoimissa ja hegemonian tavoittelussa voidaan toki edetä ilman politiikkaakin. Pidemmän päälle valtiollinen valta kuitenkin ottaa varmasti ylittehen, ellei taistella poliittisista voimasuhteista valtiossa, kulloisenkin hallitsemisen muodoista ja lopulta itse hallitsemisen perusteista. Vallankumous on mitä poliittisin tapahtuma, ja vallankumousta ei voi lähentyä osallistumatta politiikkaan. Tässä vallankumouksellisen politiikan paradoksi on, että vallankumoukselliset joutuvat osallistumaan politiikkaan porvarillisen politiikan muodon ja koneiston kautta. Tässä joudumme näennäiseen hengenheimolaisuuteen nelikenttämme sosialidemokraattisen ruudun kanssa. Mutta kun sosialidemokraatit havittelevat itselleen valtiota ilman yhteiskunnallista mullistusta, me tähtäämme valtioasemia hankkiessamme paitsi yhteiskunnalliseen mullistukseen, myös periaatteessa uudenaiseen valtioon. Joka tapauksessa, politiikkaan osallistuminen, vallankumouksellinen politiikka tai ylipäänsä kaikki vasemmistopolitiikka synnyttää koko joukon ristiriitoja, jotka liittyvät integraation, mukautumisen vaaraan. Ne ovat todellisia objektiivisia ristiriitoja ja ongelmia, joilta kukaan ei voi välttyä ellei halua vetäytyä puhdasoppiseen tahrattomaan vallankumouksellisuuteen ja siten heittää hyvästejä koko jutulle.

SKP:ta syytetään toisinaan liian kapeasta politiikka-käsityksestä. Tällöin viitataan hegemoniaan ja niihin uusiin ilmiöihin, joista edellä oli puhetta. Voi olla ja onkin totta, että SKP ei ole tässä suhteessa vahvoilla toiminnassaan. Mutta puhe kapeasta politiikan käsit-

teestä on toisaalta harhaanjohtavaa. On syytä tehdä ero poliittisen, sosiaalisen, kulttuurisen jne. yhteiskuntaelämän tasojen välillä. Poliitikalla on oma erityislaatunsa ja oma erityinen itsenäisyysensä jota ei tule hämärtää ja liudentaa edistyskellisiin pyrkimyksiin yleensä. Näinhän usein tehtiin 70-luvulla, mistä oli hallaa sekä politiikalle että kaikelle muullekin. Vallankumouksellinen toiminta käsittää muutakin kuin politiikkaa; ja vallankumouksellinen politiikka, vallankumouksesta puhumattakaan, mobilisoi itseensä edistyskelliset pyrkimykset kaikilta elämänaloilta. Mutta se ei samaistu niihin. Vaikka poliittinen toiminta ja esimerkiksi mikä tahansa sivistyneistön työ ovat toistensa lähteenä, ne ovat myös jännitteisessä ristiriittaisuudessa toisiinsa. Tämä palautuukin siihen, että politiikka todellakin on eriytynyt itsenäiseksi ja "vieraantuneeksi" alueekseen, eikä vain näennäisesti, vaan myös todellisesti. Tätä ristiriitaa vastaan on kapitalismissa taisteltava, mutta sitä ei voi lopullisesti voittaa ennen vallankumouksellisen prosessin käynnistämistä. Samalla tavoin muodostuu "ihmisen" ja "kansalaisen" ristiriita.

Demokraattinen valvonta voi olla tärkeä leikkauspinta, jossa politiikka, esimerkiksi työ- ja tuotantoproblematiikka kohtaavat toisensa ja välittyvät toisiinsa. Mutta mainitun ristiriidan käsittelemisen ehto on sen tiedostaminen ja tunnistaminen.

Vallankumoukselliselle politiikalle, vaikka se joutuu kulkemaan politiikan porvarillisen muodon lävitse, löytyy kuitenkin kriteerejä. Sellaisia ovat esimerkiksi tukeutuminen joukkoihin, joukkojen omatoimisuuden periaate, joukkojen käytännöllisen vallankäytön periaate poliittisessa taistelussa. Lyhyen ja pitkántähtäimen tavoitteiden suhteen ratkaiseminen tai ainakin tämän ongelman pulmallisuuden tiedostaminen,

oleellisten asioiden esiintuominen vänpolitiikan tuoksinassa, "politiikan politisoiminen".

Nämä ongelmat liittyvät suoraan *demokraattisen vaihtoehdon* käsitteeseen ja käytäntöön. Väitän, että itse asiassa käyttämme tätä sanaa sikin sokin kolmessa eri merkityksessä:

(1) Ne vaihtoehtoiset, joskus radikaalitkin ehdotukset, joita käytännön poliittisessa tilanteessa kulloinkin esittämme saadaksemme ne yksinkertaisesti hyväksytyiksi.

(2) Yleinen luettelo demokraattisen etenemisen suunnasta kaikilla yhteiskuntaelämän aloilla, joka kelpaa mm. käsikirjaksi politiikassa ja propagandas-
sa.

(3) toisenlainen yhteiskuntakehityksen suunta, joka edellyttää laadullista harppausta yhteiskunnan poliittisessa tilassa, t.s. kutakuinkin sama mitä tarkoittaa toinen termi *demokraattinen käänne*.

En tiedä onko tämä merkitysluettelo tyhjentävä.

Ensinnäkin, kaikista demokraattista vaihtoehtoa koskevista asiakirjoista puuttuu lähes tyystin arvio demokraattisten ja edistyskellisten voimien yhteenkokoutumisen asteesta ja voimasta tällä hetkellä, ts. demokraattisen ja vallankumouksellisen taistelun *vaiheesta*. Tämä on kuitenkin ratkaisevan tärkeää itse käytännön toiminnan kannalta. Se on myös tärkeää arvioitaessa, missä määrin me painotamme tämänpäiväistä realismia, pragmaattisuutta tai missä määrin ja kuinka kauas voimme ylittää nykyhetken realiteetteja.

Demokraattisen vaihtoehdon politiikassa vaanii nimittäin alituisesti vaara luisua "konstruktivismiin", ylettömään rakentavuuteen, ajatustapaan, jonka mukaan meillä aina todellakin olisi esittää realistinen ja konstruktivinen ehdotus kapitalismin kriisin ongelmien voit-

tamiseksi riippumatta siitä, millaisia poliittisia muutoksia maassa tapahtuu. Luulen, että meillä on taipumusta tähän osapuolista riippumatta ja että koko puolueessa vastakkainen vaara, irtaantuminen kaikesta vaihtoehtopolitiikasta, joka ei vielä sisällä sosialismia, on paljon vähäisempi.

Toiseksi asiakirjoista puuttuu yleensä *erittely taistelumenetelmistä* lukuunottamatta yleisiä mainintoja joukkoliikkeistä. Kuitenkin demokraattisessa vaihtoehdossa, mikäli se on asetettu strategisessa perspektiivissä, tämä on yhtä oleellista ellei oleellisempaa kuin lukemattomat vaatimukset, joita ehkä vaaditaan valtuustoissa ja eduskunnassa, kenties käsitellään joukkojen keskuudessa ja jopa järjestetään mielenosoituksia, mutta ei osata tehdä niille muuta.

Tässä ilmenevän ongelman ratkaisuksi voitaisiin ehdottaa jotakin, jota voisi kutsua *strategiseksi uudistukseksi*. Ne olisivat vaatimuksia, jotka perustuisivat paitsi poliittiseen linjaan, myös taistelun vaiheen arviointiin. Niillä tulisi olla riittävästi joukkopohjaa ja myös poliittista kannatusta, jotta ne nähtävissä olevassa tulevaisuudessa olisivat realistisia muutoinakin kuin vain periaatteessa. Sisällöllisesti niiden mittavuus sinänsä ei olisi ratkaiseva. Ratkaisevaa olisi, että ne sisältäisivät jotakin, joka avaa todellisia strategisia näkymiä demokraattisen taistelun edelleen kehittämiseksi.

Otan esimerkin: vaatimus siitä että vastoin ammattiosaston kantaa tapahtuvat irtisanomiset kielletään. Tämä on sangen päivänkohtainen vaatimus. Sillä on laaja tuki joukkojen keskuudessa ja jopa SAK:n päätöksissä. Ei ole mahdollonta olettaa, että tukea voitaisiin todella päättäväisellä toiminnalla saada poliittisella tasolla laajemminkin kuin kommunisteilta. Tämä vaatimus ei ole mullistava: se ei puutu yhteiskunta-

rakenteen perusteisiin. Silti se on suuressa määrin strateginen. Toteutuessaan se lisäisi työväenluokan taistelumahdollisuuksia, joita irtisanomisten pelko nykyisellään kahlitsee. Mutta ennen kaikkea se merkitsisi askelta työväenvalvonnassa, reaaliaista muutosta valtasuhteissa yritysten sisällä.

Tämä on tärkeää, sillä luulen, että demokraattisen vaihtoehtopolitiikan perussuuntia erilaisten poliittisten vaatimusluetteloiden lisäksi on *demokraattisen ja työväenvalvonnan rakentaminen tuotannossa, hallinnossa asuma-alueilla ja ylipäänsä kaikkialla ihmisten elämänpiirissä*, ja tämä sanottakoon täysin tietoisena siitä, että Suomen työväenliikkeeltä puuttuvat lähes tyystin tällaisen liikkeen pysyvät perinteet. Toisin ilmaistuna on kysymys *vallan pesäkkeiden* luomisesta ja rakentamisesta. Tämä merkitsee ihmisten omatoimisuuden ja itsehallinnollisten rakenteiden kehittämistä, ei rauhaisana idyllinä vaan yhteydessä laajaan demokraattiseen poliittiseen kamppailuun. Näin olemme ehkä löytäneet nelikentämme viimeisestäkkin ruudusta jotakin, jonka järkeviä aineksia strategiamme kiipeästi kaipaa.

Taistelu todellisen yritys- ja virastodemokratian puolesta nykyvaiheessa merkitsee, kuten työläiskommunistit ovat tulleet toteamaan, ennen muuta ammattiosastojen oikeuksien ja kaikinainen vaikutusvallan lisäämistä, ei vain välittömän edunvalvonnan kysymyksissä, vaan aina yritysten toiminnan perussuuntia myöten. Ammattiyhdistysliikkeelle on tässä tarjona aivan uudenlaisia ulottuvuuksia, mikä tietenkin edellyttää itse liikkeen huomattavaa aktivoitumista ja sisäistä uudistumista. Suomeen, toisin kuin useimmissa muissa maissa, korkea järjestäytymisaste ja järjestöllinen yhtenäisyys antavat ammattiosastoille periaatteessa todelli-

sen työntekijöiden edustuksen luonteen. Toisaalta vasta käytännön kokemukset voivat tuoda esiin, minkälaisia vallan pesäkkeiden muotoja on mahdollista luoda ja miten ne suhtautuvat taisteluun koko yhteiskuntaa kattavasta poliittisesta vallasta.

Nyt demokraattisen vaihtoehdon ongelmia voidaan ehkä lähestyä hieman uudeltaisesta, kenties hedelmällisemmästä näkökulmasta. Se voidaan käsitellä pysyväksi, jokapäiväiseksi, kenties vähemmän dramaattiseksi joukkotoiminnaksi yhteiskunnan edistykseksi, ei vain poliittisten vaatimusten tai edes poliittisen toiminnan mielessä, vaan toimintana kaikkien elämänalojen edistykseksi mullistamisen suuntaan. Niinpä demokraattisen vaihtoehdon on merkittävä pysyvää edistyksestä toimintaa esimerkiksi kulttuurin, elämäntavan ja mm. työn alueella. Sanomattakin lienee selvää, että tämä on juuri se yhteys, missä demokraattista ammattikäytäntöä on tarkasteltava.

Tällainen demokraattisen vaihtoehdon käsite sisältää systemaattisen vallan pesäkkeiden rakentamisen, pysyvän, joukkomittaisen demokraattisen rintaman rakentamisen. Tällöin on myös helpompi pohtia niitä lyhyen- ja pitkän tähtäimen tavoitteiden väistämättömiä ristiriitoja, jotka saattavat tuntua ratkaisemattomilta ahtaammassa vaihtoehdon käsitteessä. Tällaisessa demokraattisessa vaihtoehdossa yhdistyvät nimittäin *valta ja hegemonia, poliittinen ja hegemoninen taistelu*. Demokraattinen vaihtoehto on ilmaus hegemoniasta, sillä hegemoniassa kaikkein laajimmassa mielessä on kysymys juuri koko yhteiskunnan, koko kansakunnan elämän järjestämisestä ja johtamisesta. Samalla tulee selvästi esiin, että työväenluokka ei nykyaikaisessa porvarillisessa demokratiassa voi saavuttaa hegemoniaa eikä

valtaa *sivussa* kansakunnan elämästä, vaan ainoastaan *kiinteänä osana* kansakunnan elämää. Demokraattisessa vaihtoehdossa on torjuttava sekä "positiivinen integraatio" – mukautuminen kapitalismiin, että "negatiivinen integraatio" – hedelmätön eristäytyminen poliittiseen ja muuhun erilliskulttuuriin. Jälkimmäinen saattoi olla mahdollinen kapitalismin aikaisemmissa vaiheissa – "luokka luokkaa vastaan". Nykyisin kapitalismin yhteiskunnallistumiskehitys on riistänyt sellaiselta viimeisenkin perustan.

Työväenluokka ja sivistyneistö

Tällaisessa vaihtoehdon käsittämisesä *työväenluokan ja sivistyneistön liitto* saa aivan uudet ulottuvuudet. Jo yksittäisissä yrityksissä, yhteiskuntakokonaisuudesta puhumattakaan, on vaikea kehittää valvontaa, johtamista ja vallan asemia ilman tätä liittoa, jonka molemmat osapuolet edellyttävät toisiaan. Kyse ei voi olla siitä, että työväenluokka ikäänkuin pestaa sivistyneistöä hoitamaan alaisenaan erilaisia asiantuntijafunktioita (kuten bolshevikit tietoisesti tekivät Lokakuun vallankumouksen jälkeen). Vielä vähemmän voi olla kyse siitä, että sivistyneistö jatkaisi sitä valtafunktiota, jonka kantaja se kapitalistimaissa on, nyt vain uuden, toisenlaisen yhteiskunnallisen ohjelman puitteissa. Ei. Tarvitaan itse johtamisen rakenteiden mullistamista, demokratisointia. Tämä on kapitalismin kriisin ratkaisemisen välttämätön edellytys. Kapitalistisen yhteiskunnan ohjaamisen ja johtamisen kriisin ratkaisuhan ei pelkisty siihen, että valitaan uusi, työtätekeville edullisempi suunta. Sellaista suuntaa ei voida valita eikä toteuttaa ilman koko johtamisen rakenteellista demokratisointia. Uudenlaisen suunnan välttämätön kantava voimahan on itse työtäteke-

vien laaja osallistuminen, jota ilman esimerkiksi tuotannon tehokkuudesta tai sen kehittämistä työtätekevien itsensä tarpeiden suuntaan tuskin voidaan puhua. Niinpä uudenlaisessa yhteiskunnassa työväenluokan ja sivistyneistön suhteet johtamistoiminnassa muodostuvat välttämättä toisenlaisiksi kuin mitä voimme nyt ennakoida saati saada aikaan.

Demokraattisesta liikkeestä

Edellä on viitattu demokraattisen vaihtoehdon ja demokraattisen liikkeen tavattomaan monitasoisuuteen, ja torjuttu puhtaasti poliittinen tulkinta siitä. Onkin syytä kriittisesti arvioida, mitä me itse asiassa tarkoitamme tutulla termillämme "demokraattinen rintama" ja "demokraattinen liike". Meidän sanankäyttöämme takana lieenee usein kuva jostakin homogeenisesta, demokraattisten poliittisten tavoitteiden yhdistämästä liikkeestä, jossa voi toki olla korkeintaan tietty ideologinen kirjo. Eteneminen kohti demokraattista käännettä olisi sitten tämän liikkeen voiman, toiminnan ja kannatuksen lisääntymistä.

Tämä on harhainen käsitys. Itse asiassa ei ole olemassakaan "demokraattista liikettä" vaan *demokraattisia liikkeitä*. Ne kulkevat ehkä samaan suuntaan, mutta niillä on erilainen kehityslogiikka, erilaisia pyrkimyksiä, ja ne elävät omaa aikaansa, omaa historiaansa omalla yhteiskuntaelämän tasollaan. Niinpä voi olla olemassa edistyskellisiä liikkeitä, jotka eivät ole sinänsä poliittisia – vaikkapa kulttuurin, sosiaalisen kanssakäymisen tai subjektiviteetin alalla – tässä vielä esimerkkinä vaikkapa uudet naisliikkeet. (Sana "demokraattinen" viittaa yleensä nimenomaisesti politiikkaan, ja juuri siksi olen tietoisesti pyrkinyt tekemään erottelun "demokraattinen" ja "edistyskellinen"

-termien välillä. Tässä suhteessa voi tarkastella kriittisesti jopa demokraattinen ammattikäytäntö -termiä, vaikka itse sen kyllä hyväksynkin.)

Epäkriittisellä demokraattisen liikkeen käsitteellä on haitallisia seuraamuksia. Sillä on taipumus typistää demokraattisia, edistyskellisiä ja vallankumouksellisia liikkeitä latteaan "yleis-demokraattiseen" kaavaan ja siten tosiasiassa heikentää niiden myönteistä kehitystä. Toisaalta se saattaa väkivaltaisesti kiirehtiä politisoimaan liikkeitä, joissa tämä on ristiriidassa niiden oman kehityslogiikan kanssa. Niinpä demokraattisten voimien yhdistymisprosessia ja niiden yhteistä voimaa vain heikennetään, jos niiden luonnollinen erilaisuus yritetään valaa yhden "demokraattisen liikkeen" muottiin.

Selvää kuitenkin on, että kaikella yhteiskunnallisella toiminnalla on jonkinlainen poliittinen kytkentänsä. Vaitan että se taso, jossa erillisten edistyskellisten liikkeiden kehitys kohtaa toisensa, *on politiikan taso*, ja että se aika, jolloin näin tapahtuu, *on suuren poliittisen kriisin aika*, jolloin käänne on muodostunut todellisen eikä vain ohjelmallisen taistelun asiaksi. Silloin voi syntyä todella laaja *demokraattinen rintama*, jota yhdistää yhteinen tavoite uudistaa poliittinen valta (jolla puolestaan on oma yhteiskunnallinen uudistusohjelmansa). Silloin tapahtuu myös mitä erilaisimpien liikkeiden ja liikehdintöjen aito politisoituminen.

Ja nyt palattakoon esityksen alkuun, monopolienvastaiseen rintamaan. Kaikkien ei-monopolististen kerrosten laajan yhteisrintaman realisoituminen poliittisena rintamana on mahdollista juuri ja vain tällaisessa tilanteessa ja vain demokraattisena rintamana. Osoittautuu että päälinjan perinteinen muotoilu on tässäkin suhteessa sangen onnistunut. Se ilmaisee monopolienvastaisen

luokkaperustan, mutta samalla myös sen ainoan realisoitumisen suunnan – demokraattisena rintamana. Mikä pätee demokraattisen rintaman kehkeytymisen ristiriitaisuuteen ja moniaineksisuuteen, pätee myös monopolienvastaiseen taisteluun.

Uudenlaiseen demokratiaan

Demokratian asia on epäilemättä läntisen vallankumouksen keskeisin liikkeellepaneva voima. *Uudenlainen demokratia* on sen keskeisin ohjelmallinen vaatimus, joka kiteyttää kaikki ylikypsan kapitalismin ristiriidat. Se perustuu oleellisesti demokraattisen valvonnan, joukkojen itse luomien vallan elinten, suoran demokratian ja itsehallinnon elementteihin. Mutta samalla sitä ei voida lähestyäkään ilman offensivista taistelua hallitus- ja parlamentittasolla, jossa vaatimukset saatetaan varsinaiseen poliittiseen muotoonsa. Lopulta on kyse porvarillisen parlamentarismien lakkauttamisesta ja koko keskusvallan demokraattisesta mullistamisesta. Tällainen uudenlaisen demokratian, joukkojen demokratian ajatus sisältyy jollakin tapaa 18. edustajakoukous demokraattisen käänteen käsitteeseen ja mm. SKDL:n uuteen periaateohjelmaan. Se lähenee myös niitä "monopolienvastaisen demokratian" ajatuksia, joista kommunistisissa puolueissa on keskusteltu. Se on SKP:n strateginen päämäärä nykyvaiheessa. Tässä ei ole tarpeen lähteä spekuloidaan sillä tarkemmin. Sellaista käännettä voitaneen aivan hyvin teoreettisessa tekstissä kutsua vallankumouksellisdemokraattiseksi prosessiksi, joka ankarassa poliittisessa taistelussa ratkaisee kaikki tärkeimmät tehtävät, jotta "voidaan jatkaa helpommin", siteeratakseen

siis Leniniä, toisin sanoen toteuttaa sosialismi Suomessa.

* * *

Esitykseni on loppumaisillaan. Mitään erillistä esitystä sivistyneistöstä siitä ei löytynyt eikä voinutkaan löytyä, sillä vallankumouksellisen strategian kannalta ei ole olemassa mitään erityistä ja erillistä sivistyneistökysymystä. Sivistyneistöstä on tullut strategisessa mielessä oleellinen sisäinen tekijä. Tällöin en usko, että sivistyneistön merkitystä tulee tai voidaan pelkistää sivistyneistön ammatillisiin ominaisuuksiin tai yhteiskunnallisten prosessien tieteiliseen hallintaan. Henkisen ja ruumiillisen työn jako, jonka poistamiseksi me maailmanhistoriallisesti katsoen työskentelemme, on merkinnyt sitä, että sivistyneistölle on kautta historian langennut kulttuurin, ideologian, maailmankatsomusten, yleensä toiminnan kehittelijän ja intellektuaalisen kantajan osa. Tämä sivistyneistön funktio jatkuu myös nykyisessä sivistyneistössä, olivapa sivistyneistön asemassa tapahtuneet muutokset kuinka suuria hyvänsä. En usko, että vallankumouksellinen liike tulee toimeen ilman sitä henkistä voimaa, jota kulttuurin ja sivistyksen tradition kriittinen jatkaminen tuo tullessaan. Tämä asettaa edistykselliselle sivistyneistölle erityisen vastuun kansakunnan ja työväenluokan edessä, olkoonkin, että tänä päivänä työläiset itse kantavat samaa vastuuta enenevässä määrin, puolueen ja ylipäänsä työväenliikkeen kulttuuri- ja sivistystyön kautta.

Lopputulokseksi saamme, että edistyksellisen ja varsinkin kommunistisen sivistyneistön tulisi elämässään voida yhdistää vähintään kolme puolta, niin ristiriitaisista kuin jossain mielessä onkin: oman työnsä mullistajan; vallanku-

mouksellista politiikkaa organisoivan kansalaisen ja yleisen intellektuaalisen ja kulttuuriperinnön kantajan hahmot. Yhtäkään ei voi täysin palauttaa toisiinsa. Kun mainitsen tähän sisältyvistä ristiriidoista ei tarkoituksena ole suosittaa niiden ikuistamista ja siten yksipuolisia tai kolmijakoisia ihmisiä, vaan reaalisten ristiriitojen tietoista käsittelyä puolueen muodostamassa kollektiivissa.

Tähän sisältyy myös vaatimus osallistua lisääntyvästi SKP:n poliittis-ideologiseen keskusteluun, ei vain erityisalojen ammatillisen tai tieteellisen asiantuntijan tehtävässä, (johon esimerkiksi tunnettu tutkijain vetoomus vielä rajoittui), vaan puolueen koko strategiaa, politiikkaa, ideologiaa ja teoriaa käsittelevän kommunistisen intellektuellin luovuttamattomassa roolissa.

Yhteiskunnallinen yhteys
ja yhteiskunnallisen
muutoksen välttämättömyys

Ei

Strategia
suhteessa
valtioon

?
(Leninin perilliset)

Sosialidemokratia,
Vulgaari "euro-
kommunismi"

Ei

"Kulttuurivallankumous",
yhteiskunnalliset vaihto-
ehtoliikkeet, osa "euro-
kommunismiin" itsekritiikkiä

Autonomiset
saarekkeet,
vyöhykkeet,
pienyhteisö-
vaihtoehdot.

Sivistyneistö ja SKP:n tila

LARS. D. ERIKSSON:

Olen jakanut alustukseni kolmeen osaan. Ensin pohdin yleisellä tasolla sitä miksi ihmiset ovat vieraantuneet politiikasta, mitkä tekijät myöhäiskapitalismissa ovat luoneet kuilun ihmisten ja valtiollisen järjestelmän välille. Sen jälkeen pohdin mitä SKP voisi tehdä muuttaakseen tämän asiantilan. Lopuksi aion puhua vähän teemastakin, ts. SKP:n ja sivistyneistön välisistä suhteista ja siinä ilmenevistä ongelmista.

1.

Se tosiasia, että myöhäiskapitalismissa kansalaiset ovat vieraantuneet politiikasta ja poliitikot todellisuudesta ei tietenkään ole sattuma. Asia on selitettävissä, ja minusta on tärkeää että ainakin kommunistit yrittävät analysoida tämän yhteiskunnallisen ilmiön taustaa. Jos me emme tee sitä, emme myöskään voi vaikuttaa kehityksen kulkuun. Kaikki puhe SKP:n strategiasta ja sivistyneistön erityisroolista olisi silloin turhaa, tuhlattua aikaa.

Myöhäiskapitalismi on siinä määrin yhteiskunnallisten ja taloudellisten ristiriitojen hallitsema, ettei sen poliittinen järjestelmä enää ole ohjattavissa. Poli-

Kun me puhumme proletariaatin diktatuurista, tarkoitamme usein sivistyneistön diktatuuria. Rehellisempi on kuitenkin sanoa mitä tarkoitamme eli tarkoittaa sitä mitä sanomme.

tiikka ei enää ole poliitikkojen hallinnassa vaan "asiat" määräävät politiikan, ts. kriisien torjuntaan tähtäävä politiikka johtaa siihen, että kriisit, eivätkä poliitikot, määräävät politiikan sisällön.

Tähän liittyy toinen merkittävä ilmiö. Kaikki poliittiset ongelmat määritellään joko teknisinä inflaatio-, tuottavuus- tai kasvuongelmina tahi kansallisina makсутase- tai työttömyysongelmina. Poliittisia kysymyksiä ei toisin sanoen enää nähdä yhteiskunnallisia suhteita ja yhteiskunnan valtarakenteita koskevinä kysymyksinä. Poliitiikka ei myöhäiskapitalismissa enää ole politiikkaa vaan sen sijaan erilaisten asioiden hallinnointia.

Valtio on myöhäiskapitalismissa saanut yhä enemmän tehtäviä hoitaakseen, valtiosta on tullut *interventionistinen valtio*. Se puuttuu enemmän kuin koskaan ennen taloudellisiin suhteisiin, ideologisiin suhteisiin jne. Tämä valtio-interventionismi asettaa tietyt itse valtionrakenteeseen kohdistuvat vaatimukset. Valtiosta on tullut koneisto, jonka tehtävänä on erilaisten taloudellisten päätösten toimeenpano. Tämä tehtävä edellyttää, että toimeenpanijoilla (johtavilla poliitikoilla ja virkamiehillä) on

riittävät tiedot sekä siitä mitä tapahtuu yhteiskunnassa että niistä teorioista, joiden avulla todellisuutta muutetaan. Valtiokoneisto kerää sellaista yhteiskuntaa koskevaa tietoa, jota muut eivät pysty keräämään; se saa täten eräänlaisen informaatiomonopolin. Samalla se edustaa pysyvyyttä, stabiilisuutta sekä arvoissa että asenteissa. Kaikki tämä johtaa ja on johtanut siihen, että *hallintokoneistosta* on tullut myöhäiskapitalistisen valtion *todellinen valtakeskus*.

Tämä kehitys ei tietenkään ole seurausta mistään hallituksen tietoisesta valtaapyrkimyksestä, vaan se on seuraus valtion tehtävissä tapahtuneista muutoksista. Eduskunta jonka asema ratkaisevasti on heikentynyt ei enää yksinkertaisesti pysty koordinoimaan ja organisoimaan valtiollista toimintaa eikä se pysty keräämään tarvittavaa informaatiota siitä mitä yhteiskunnassa tapahtuu. Sen on pakko saada informaationsa hallinnolta, valtiokoneistolta. Ja poliittisten puolueiden kohtalo on samanlainen. Nekin (ainakin hallituspuolueet) saavat tänä päivänä informaationsa valtiokoneistolta. Puolueetkaan eivät enää hallitse politiikan koko kenttää ja siksi ne eivät myöskään pysty tarjoamaan konkreettisia vaihtoehtoja hallituksen esittämiin ratkaisuehdotuksiin. Ei ole vain sattuma että poliitikot viime aikoina ovat yhä enemmän muuttuneet eri lainsäädäntöalojen asiantuntijoiksi; joku keskittyy sosiaalipoliittikkaan, toinen ulkopoliittikkaan. Tämä kehitys on ollut välttämätöntä. Mutta samalla se on johtanut siihen, että eduskunnassa ei voida käydä varsinaisia poliittisia keskusteluita; erityisalaan keskittynyt kansanedustaja ei kykene tekemään sanoamaansa ymmärrettäväksi muille, koska hänellä on liian paljon konkreettisia tietoja ja yleispoliittikkoja ei enää juuri ole. Lopputuloksena on, että joko puhutaan liian konkreettisesti tai liian yleisesti, ts.

asiantuntemattomasti. Valtiokoneiston edustajat eivät saa mitään irti eduskunnassa käydyistä keskusteluista ja tavallinen kansalainen ei niitä ymmärrä.

Politiikan lohkoutuminen ja koko poliittisen kentän hallitsemisen mahdottomuus ovat saaneet aikaan ratkaisevia muutoksia poliittisten puolueiden toimintaan tai oikeammin toimintatapoihin. Puolueet ovat alkaneet omistautua melkein kokonaan *muodollisiin, yleisiin kysymyksiin*, erilaisten ohjelmien, julkilausumien ja kannanottojen tekoon. Nämä ohjelmat, julkilausumat ja kannanotot liittyvät harvoin hedelmällisellä tavalla ajankohtaisiin poliittisiin, konkreettisiin ongelmiin. Ne ovat usein hyvin periaatteellisia ja harvoin niissä esitetään toteutettavia, todellisia vaihtoehtoisia ratkaisumalleja. Tämäkin on seuraus siitä, että puolueilla ei ole riittäviä tietoja eikä riittävää kykyä esittää varteenotettavia vaihtoehtoja hallituksen tai valtiokoneiston esittämiin ehdotuksiin. On parempi ja turvallisempi tyytyä yleisiin, mitänsanomattomiin kannanottoihin. Toinen tapa reagoida on ottaa kantaa johonkin hyvin konkreettiseen tapaukseen tai tapahtumaan, esim. Kojjärveen, Valcon toiminnan lakauttamiseen, jonkun virkamiehen tai poliitikon virkarikokseen jne. Konkreettiset tapaukset ovat nimittäin hallittavissa; niihin voi aina haitatta ottaa kantaa.

Eduskunnan ja puolueiden aseman heikentyminen on tässä perspektiivissä seuraus samasta kehityksestä: kun politiikka ei enää ole politiikkaa vaan on muuttunut valtavan *informaatiotulvan hallitsemistekniikaksi ja teknisten eikä valtakysymysten ratkaisemistaidoksi* jää sekä eduskunnan että poliittisten puolueiden tehtäväksi ainoastaan yleisten totuuksien esittäminen ja konkreettisten yksityistapausten arvosteleminen.

Uskon että on perusteltua väittää, että

puoluelaitos on melkein kaikissa myöhäiskapitalistisissa valtioissa tällä hetkellä kriisissä. Kaikkialla vallitsevat samat tendenssit. Perinteellisesti vakaat puolueet menettävät osan vanhasta kannattajakunnastaan, uusia puolueita syntyy, puolueiden jäsenmäärä pienenee usein voimakkaasti, puoluepolitiikasta on tullut ruma sana ja puolueiden mahdollisuudet vaikuttaa politiikkaan ja sen sisältöön ovat heikentyneet. Puolueita hallitsevat pienet ammattipoliitikoista koostuvat oligarkiat. Jäsenten vaikutusmahdollisuudet ovat usein mitättömät jne.

Mistä tämä johtuu? Olen osaksi jo yrittänyt antaa oman vastaukseni. Mutta on selvää, että selitys on paljon monivaihteisempi kuin juuri esittämäni selitys. Tämänhetkinen kehitys voidaan käsittääkseni ainakin tietyin osin selittää myös sillä, että poliittiset puolueet ovat loitontuneet sidonnaisuudestaan eri yhteiskuntaluokkiin. Puolueet eivät enää ole luokkapuolueita perinteellisessä mielessä, mikä on merkinnyt sitä, että niiden tavoitteet yhä enemmän ovat alkaneet muistuttaa toisiaan. Kaikki puolueet korostavat tällä hetkellä *"yhteiskunnan etuja"* ja näillä eduilla ne kaikki tarkoittavat suunnilleen samaa asiaa: työttömyyden keventämistä, inflaation torjumista, maksutaseen parantamista jne. Mutta samalla kaikki puolueet myös vetoavat *palkansaajien intresseihin*, tietenkin siitä yksinkertaisesta syystä että palkansaajat muodostavat kaikissa yhteiskunnissa kansan valtavan enemmistön. Palkansaajien etujen korostaminen ei kuitenkaan tarkoita työväenluokan etujen korostamista vaan sen sijaan *yksityisten palkansaajien etuja*. Palkkoja on korotettava, eläkkeitä alennettava, työsuojelua parannettava, kuluttajansuojaa tehostettava, lastenhoito uudistettava jne. Kaikki nämä uudistusvaatimukset koituvat tietysti yksityi-

sen palkansaajan eduksi, mutta mikään niistä ei muuta yhteiskunnan valtarakenteita eikä kansalaisten välisiä yhteiskunnallisia suhteita. Yksityisten palkansaajien etujen uusi korostettu rooli poliittisten puolueiden ohjelmissa ja kannanotoissa on vain merkki siitä, että vanhat valtakysymykset, ts. vanhat poliittiset kiistakysymykset ovat siirtyneet pois päiväjärjestyksestä. ne on piilotettu.

Kun yhteiskunnalliset eturistiriidat tällä tavalla piilotetaan, seurauksena voi olla vain suuri ideologinen ja poliittinen konsenssi: kaikki puhuvat samasta asiasta; palkansaajien edut ovat nousseet *"kansallisiksi eduiksi"*. Mutta niin kauan kuin puhutaan näin eriytymättömästi on olemassa suuri vaara, ettei lopujen lopuksi puhuta mistään. Vallitsee täydellinen näennäisyksimielisyys, jonka yhteiskunnallisena funktiona on taata yhteiskunnan sisäisten lainmukaisuuksien häiritsemätön jatkuminen. Yhteiskunta ottaa itse ohjaket käsiinsä, kun yhteiskuntakehityksen nimelliset ohjaajat eivät sitä tee. Talousjärjestelmän sisäinen logiikka määrää kehityksen kulun, kun yhteiskunnassa elävät ihmiset (tässä tapauksessa poliittiset puolueet) eivät siihen puutu.

Väitän siis, että niin kauan kuin yhteiskunta nähdään ainoastaan yksityisistä ihmisistä ja erityisesti palkansaajista koostuvana organisaationa eikä sitä nähdä yhteiskuntaluokista ja valtarakenteista koostuvana yhteisönä, poliittiset puolueet pysyvät siinä poliittisessa umpikujassa, jossa ne tällä hetkellä ovat. Puolueiden todellisuuskäsitys on väärä, se ei enää vastaa yhteiskunnallisia realiteetteja.

Siirryn tämän jälkeen aivan toisenlaiseen ongelmaan. Viime aikoina on aika laajasti keskusteltu epärationaalisuuden lisääntyvästä merkityksestä 70-luvun alusta lukien Suomen kaltaisissa yhteis-

kunnissa, ja asenteellisuuden kasvavasta roolista yhteiskunnallisessa keskustelussa yleensä. Tarkastelen siksi hiukan tätäkin kysymystä oman teemani kanalta.

Voidaan äsken esitetyn tulkinnan taustaa vasten väittää, että lisääntyvä asenteellisuus politiikassa on looginen seuraus siitä, että poliittiset puolueet ja koko poliittinen järjestelmä *eivät puhu todellisista ongelmista*. Poliittinen keskustelu on vailla reaalista pohjaa. Koska ongelmat on määritelty väärin, ei myöskään voi syntyä rationaalista keskustelua. Osaksi uskon että tämä on totta. Mutta on luonnollisesti muitakin selityksiä. Tiedämme että poliittinen vaikuttaminen viime vuosina on muuttunut luonteeltaan. Poliittiset puolueet ja poliittiset vaikuttajat käyttävät yhä enemmän emotionaalisia, tunneperäisiä ja esteettisiä vaikuttamiskeinoja kansalaisten mielipiteiden muokkaamisessa. TV on tällä hetkellä ei vain Suomessa vaan kaikissa vastaavanlaisissa maissa tärkein poliittisten mielipiteiden muokkaamiskeino. Esim. Ruotsissa on tehty tutkimus siitä-minkä eri puolueet katsovat tärkeimmäksi vaikuttamiskeinoksi. Puolueiden yksimielinen vastaus oli televisio. TV on puolueiden tärkein – usein ainoa – suora linkki äänestäjiinsä. Sanoma on siksi muokattava niin että se TV:ssä esitettynä myös menee perille. Kielenkäyttö on tehtävä arkipäiväisemmäksi ja konkreettisemmaksi, on käytettävä runsaasti kuvia ja esteettisiä apuvälineitä. Ns. poliittiset persoonallisuudet saavat yhä suuremman merkityksen poliittisina vaikuttajina. Samalla myös keskustelun teemat on tehtävä konkreettisiksi ja yksinkertaisiksi.

Sanalla sanoen: muodon merkitys kasvaa sisällön kustannuksella. Poliittiset ongelmat on trivialisoitava yksinkertaisiksi ja dramaattisiksi. TV:n merkityksen kasvaessa puolueiden jäsenet tu-

levat merkityksettömiksi; puolueiden jäsenet ovat välttämätön paha, joiden asioiden hoitaminen vain lisää pienen puolueoligarkian jo liian suurta työtaakkaa.

Sitä mukaa kun puolueet lakkaavat olemasta luokkapolueita ja puolueoligarkoiden yhteydet äänestäjiin ensisijaisesti tapahtuvat TV:n ja joukkotiedotusvälineiden kautta, yksityisten kansalaisten mahdollisuudet ajaa niiden kautta omia etujaan vähenevät voimakkaasti. Samalla puolueet lakkaavat olemasta jäsentensä sosiaalisia yhteisöjä. Ainakin hallituspuolueiden merkittävimmäksi tehtäväksi tulee hallituksen politiikan legitimointi.

2.

Tähän asti olen puhunut hyvin yleisesti poliittisesta kehityksestä myöhäiskapitalismissa. Tulen nyt SKP:hen ja sen muuttuneeseen luonteeseen Suomen poliittisessa järjestelmässä. Tiedämme kaikki, että SKP:stä pitkähkön kehityksen tuloksena on kehittynyt ns. *normaalipuolue*. Se ei laadullisesti enää eroa muista puolueista. Kommunistikin puhuvat maksutaseen tasapainottamisesta, inflaation torjunnasta, tuotannon kasvusta ja Suomen ulkopoliittikan päälinjasta suunnilleen samaan sävyyn kuin sosialidemokraatit, kepulaiset ja kokoomuslaiset. Myös SKP:n kielenkäytössä ns. "kansalliset intressit" ja ns. "palkan-saajien intressit" ovat nousseet etualalle syrjäyttäen luokkaintressit. Samaan aikaan puoluejäsenten tosiasialliset vaikutusmahdollisuudet puolueen politiikkaan ja toimintaan ovat heikentyneet. Moni kommunisti on tänään yhtä vieraantunut politiikasta kuin muiden puolueiden jäsenet ja moni kommunistipoliitikko on yhtä vieraantunut todellisuudesta kuin poliitikot muissa puolueissa.

Se sivistyneistön pieni osa, joka toimii SKP:n enemmistön piirissä, toimii siinä lähinnä asiantuntijoina, erikoistiedon haltijoina eikä poliittisina ihmisinä. Arvelen, että sosiaalidemokraattinen, kepulainen ja kokoomuslainen sivistyneistö toimii ihan samalla tavalla omis- sa puolueissaan. Puolueet tarvitsevat tuoretta ja luotettavaa tietoa ja sivistyneistöön kuuluvat ammatti-ihmiset ovat tämän tärkeän tiedon haltijoina. Siksi heitä tarvitaan. "*Demokraattinen ammattikäytäntö*" usein ei ole muuta kuin puolueeseen sitoutuneiden ammatti-ihmisten omalle puolueelleen antamaa asiantuntemusta.

Jos SKP:stä on kehittynyt normaali-puolue, on SKP:n vähemmistöstä kehitty- nyt *poliittinen seurakunta*, joka sekään ei edistä sosialismin tuloa tähän maahan lähiaikoina. SKP:n vähemmistö on oikeaoppisuudessaan ja henkisessä joustamattomuudessaan *eristäytynyt* suomalaisesta yhteiskunnasta ja – vielä pahemmin – suuresta osasta Suomen työväestöä. Mutta se on myös *eristetty* muusta yhteiskunnasta. Eristäytyneenä ja eristettynä sen ei ole onnistunut hedelmällisellä tavalla arvioida uudestaan omaa asemaansa. Se on pysähtynyt paikoilleen vähän samalla tavalla kuin normaalipuolue SKP.

Minulla on se vaikutelma, että aika suuri osa SKP:n vähemmistön sivistyneistöä on akateemistunut, asettunut asumaan yliopistoihin ja korkeakouluihin. Juuri Kulttuurivihkoissa viime vuonna käyty sivistyneistökeskustelu on minusta mainio esimerkki siitä, miten muutama yhteiskunnasta eristäytynyt ja liikaa oppinut tutkija voi kirjoittaa yksinkertaisista asioista tavalla jota vain muutamat vihityt seurakunnan jäsenet pystyvät tajuamaan. Kun nuoret kommunistit alkavat puhua kuin keskiajan munkit, vika ei enää ole yhteiskunnassa

vaan myös itse tovereissa kommunisteissa.

SKP:n enemmistön sivistyneistön "*demokraattinen ammattikäytäntö*" tällä hetkellä ei ole paljoa muuta kuin toimiminen puolueen asiantuntijoina. Ja SKP:n vähemmistön sivistyneistön *demokraattinen ammattikäytäntö* rajoittuu usein niin sanottujen "oikeiden yhteiskunta-analyysien" esittämiseen. Myönnän tietenkin, että on olemassa paljon arvokastakin ja hedelmällistä sivistyneistötyötä SKP:n piirissä, mutta en ole katsonut tehtäväkseni puhua SKP:n hyvistä puolista tässä yhteydessä.

Mutta takaisin itse asiaan: SKP on *puolueena* muuttunut normaalipuolueeksi ja sen vähemmistösiivestä on tullut sangen harmiton poliittinen *seurakunta*. Tilanteen koko kurjuutta voidaan ehkä parhaiten kuvata pienellä aforismilla:

SKP:n enemmistö ei puhu tärkeistä asioista, mutta mitä se sanoo, *pitää* paikkansa. SKP:n vähemmistö *puhuu* taas tärkeistä asioista, mutta mitä se sanoo *ei* pidä paikkaansa.

Uskon, että me kaikki olemme sitä mieltä, että SKP:n on päästävä ulos tästä umpikujasta. Mutta me emme pääse siitä ulos siten, että toinen osapuoli voittaa toisen kustannuksella emmekä myös siten, että osapuolet pakottavat itsensä tekemään myönnetyksiä toisilleen. Umpikujasta pääsemme vain saavuttamalla uuden laadullisen tason keskustelussa siitä, mikä SKP:n strategian ja mitä sen tavoitteiden on oltava. Vanhan osapuoli-jaon voimme ainoastaan voittaa todella *uudella analyysillä* siitä, *mikä SKP on ja mikä sen rooli on* tänä päivän suomalaisessa yhteiskunnassa. Rehellisesti sanoen pidän tätä kysymystä tällä hetkellä tärkeimpänä kysymyksenä koko kommunistiselle liikkeelle ja siksi myös sen sivistyneistölle, jolla periaatteessa tulee olla erityi-

siä edellytyksiä juuri tällaisten asioiden pohtimiseen.

3.

Yritän tiivistää sen mitä tähän asti olen sanonut:

Kansalaisten vieraantuminen politiikasta ja poliitikkojen vieraantuminen todellisuudesta johtuvat siitä, *ettei* mikään poliittinen *puolue enää puhu* poliittisesti tärkeistä kysymyksistä, so. *valtarakenteiden ja yhteiskunnallisten suhteiden muuttamisesta*. Toisaalta vieraantuminen on myös seuraus siitä, että puolueet, erityisesti vasemmistopuolueet, ovat *lakanneet olemasta luokkaetuja ajavia sosiaalisia yhteisöjä*. Puolueiden loitontuminen luokkapohjastaan on vieraannuttanut ihmiset osallistumasta niiden toimintaan. Ja – niinkuin sanottu – SKP ei tässä suhteessa sanottavasti eroa muista puolueista.

Jos tämä arviointi on oikea, poliittisen vieraantuneisuuden poistaminen edellyttää kahta eri asiaa: toisaalta sitä, että ainakin SKP taas alkaa puhua politiikasta, valtarakenteiden ja yhteiskunnallisten suhteiden muuttamisesta eikä vain erilaisten asioiden hallinnoimisesta. Toisaalta se edellyttää sitä, että ainakin SKP taas muuttuu työväenluokan etuja ajavaksi sosiaalseksi järjestöksi, ja korostan tässä sanat "sosiaalinen järjestö". Jollei SKP muutu toisentyypiseksi poliittiseksi puolueeksi kuin mitä se tähän asti on ollut, ei sillä myöskään tule olemaan onnistumisen mahdollisuuksia tulevina vuosikymmeninä.

Nähdäkseni SKP:n on löydettävä ratkaisu kahteen pääkysymykseen ennenkuin se pystyy toimimaan uutena, laadullisesti uutena, puolueena (ja toivottavasti yhtenäisenä puolueena). Toinen kysymys koskee puolueen strategiaa ja toinen sen tavoitteita. Pohdin lyhyesti näitä kysymyksiä toivoen, että ne kiin-

nostavat sivistyneistöäkin.

Sanoin jo, että meidän on *määriteltävä politiikka uudestaan*, tai oikeammin että meidän pitäisi palata vanhaan politiikkakäsitteeseen. Kun me teemme politiikkaa, me emme tarkoita inflaation torjuntaa emmekä maksutaseen tasapainottamista, emmekä vain palkkojen tuntuva korottamista. Tarkoitamme yhteiskunnan muuttamista. Tämä merkitsee, että *politiikka ei ole vain taistelua valtiokoneistosta eikä vain erilaisten yhteiskunnallisten häiriöiden poistamista ja lieventämistä tarkoittavaa toimintaa*. Mutta politiikka ei myöskään ole ainoastaan defensiivistä saavutettujen asemien puolustamista tarkoittavaa toimintaa, se ei voi olla vain tulopoliittikan vastaisiina tai – ulkopoliittikan alalla – länsiorientoitumisen vastaisuutta.

Tällä hetkellä – niin minusta vaikuttaa – poliittisen taistelun pääpaino olisi siirrettävä *hegemoniseen taisteluun*, jossa sivistyneistön rooli tietenkin on ratkaiseva. Valtakysymys, joka SKP:n piirissä usein nähdään *teknisenä kysymyksenä* hallitusvallasta, nimityksistä, vaikutusvallasta hallinnossa tai asemasta eri ammattiyhdistyksissä ja etujärjestöissä jne., on viime kädessä kuitenkin kysymys hegemoniasta politiikan, ideologian, moraalien, kulttuurin ja tieteen aloilla.

Mutta niin kauan kuin valtakysymys yksipuolisesti nähdään vain teknisenä kysymyksenä, syntyy välttämättömyyden pakosta strategisia virhearviointeja. SKP on esim. monopolienvastaisen politiikkansa kautta yrittänyt luoda kiinteitä liittolaissuhteita etenkin SDP:n mutta myös Kepun kanssa, aivan kuin näiden muodollisten liittolaissuhteiden avulla voitaisiin luoda todellisia yhteiskunnallisia vaihtoehtoja. SKP:n vähemistö on taas yrittänyt vallata itselleen *puhtaasti numerollisen vaikutusvallan*

eri järjestöissä. On kuitenkin turhaa kuvitella, että ns. liittolaispolitiikka johtaisi tuloksiin niin kauan kuin hegemoninen yliote puuttuu. Eikä loppujen lopuksi jäsenmääräkään eri järjestöissä riittä niiden toiminnan muuttamiseksi.

Mitä sitten tarkoittaa taistelu hegemoniasta – varsinaisena valtataistelukyksymyksenä? Se ei tarkoita sitä, että pyrimme korvaamaan yhden suljetun kokonaisvaltaisen ideologian toisella suljetulla kokonaisvaltaisella ideologialla. Se tarkoittaa sen sijaan sitä, että hegemoniseen asemaan pyrkivä työväenluokka muuntaa ja muokkaa uudelleen yhteiskunnassa jo olemassa olevia ideologisia aineksia vastaamaan sen omia ideologisia tavoitteita. Tässä on ehkä syytä tähdentää yhtä asiaa, joka hyvin usein unohtuu kommunisteilta, nimittäin sitä, että uuden hegemonian luominen ei ole muuta kuin vanhan hegemonian uudelleen artikuloimista ja sen disartikuloimista. Uusi hegemonia ei siis koskaan voi olla täysin uusi, se ei esim. voi olla vanhan hegemonian täydellinen negaatio.

Ja on myös korostettava, että yhteiskunnassa ei ole olemassa mitään suljettuja luokkaideologioita – vaikka näin silloin tällöin ajatellaan – vaan vain erilaisia ideologisia aineksia, joihin kuuluvat mm. ns. kansalliset ja kansanomaiset perinteet, jotka muodostavat eräänlaisen *ideologisen raakamateriaalin*, josta eri poliittiset ryhmät taistelevat. Sen sijaan on kyllä olemassa *kaksi hegemonista periaatetta: porvarillinen ja työväenluokan.*

Työväenluokan, tässä SKP:n, taistelu hegemoniasta tarkoittaa juuri sitä, että se omaan hegemoniseen periaatteeseensa yrittää sisällyttää muiden ryhmien intressejä (keskikerrostumien, sivistyneistön jne.) ja samalla muokata siihen erilaisia ei-luokkasidonnaisia ideologisia aineksia. Taistelu hegemoniasta ei

ole työväenluokan oman ideologian tyrkyttämistä toisille vaan toisten ryhmien ideologisten ainesten ja käsitysten muokkaamista työväenluokan hegemoniseen periaatteeseen.

Tiivistäen voi sanoa, että työväenluokasta ei tule hegemoninen vain solmimalla muodollisia poliittisia liittolaisuhteita tai hallitsemalla oman ideologiansa kautta liittolaisiaan. Siitä tulee hegemoninen vasta silloin, kun se on pystynyt luomaan kansallisen ja kansanomaisen tahdon, silloin kun siitä on tullut kansallinen luokka. Hegemoniaa ei saavuteta alistamalla muut vaan omaksumalla myös muiden ideologisia tavoitteita ja päämääriä niitä samalla muokaten ja muuntaen.

Tämän strategisen arvioinnin mukaan SKP:n tähänastista toimintalinjaa – sekä enemmistön että vähemmistön – on arvioitava uudestaan. Poliitiikka on jotain muuta kuin mitä me tähänasti olemme sillä tarkoittaneet. Liittolaispolitiikka ei voi olla vain muodollisten liittolaisuhteiden solmimista eikä liittolaisten alistamista eikä myöskään oman ideologian tyrkyttämistä toisille. Taistelu hegemoniasta on taistelua yhteiskunnan kaikilla sektoreilla, myös politiikassa, ja se merkitsee työväenluokan ja sen lähellä olevien ryhmien intressien yhteensovittamista työväenluokan hegemonisen periaatteen mukaisesti.

Tässä perspektiivissä SKP:n tuleva suhtautuminen uusiin keskikerrostumiin ja eri vaihtoehtoliikkeisiin muodostuu ensisijaisen tärkeäksi kysymykseksi. Näiden ryhmien ideologiset käsitykset edustavat usein juuri sitä yhteiskunnan ideologista raakamateriaalia, josta jo puhuin. Niille on tunnusomaista taistelu "valtablokkia" vastaan, "byrokratiaa" vastaan, taistelu "ihmiskunnan" puolesta suppeita epäinhimillisiä pääomanintressiä vastaan jne. Jos SKP

ei lähitulevaisuudessa onnistu integroidaan näitä – usein populistisia – *vaatimuksia* omaan hegemoniseen periaatteeseensa (ideologiaansa), pelkään, että hegemoninen valta vuosikymmeniksi tulee säilymään porvareilla tässä maassa.

SKP tarvitsee uutta strategiaa. Sekä SKP:n enemmistön että vähemmistön toimintalinjat ovat osoittautuneet täysin hedelmättömiksi. Mutta strategian muutos tuskin sinänsä riittää. Tavoitteissakin on tapahduttava muutos. Juhani Ruotsalo puhui jo siitä, että uudenlaisen demokratian vaatimus on ratkaisevan tärkeä vallankumousstrategian solmukohtana. Olen tästä suurin piirtein samaa mieltä. SKP:n demokraatiakäsitys – sellaisena kuin se ilmenee eri ohjelmapapereissa – on joko periaatteellisen liberaalinen tai sosialistisautoitaarinen. Demokraatiakäsityksen sosialistisuus ilmenee siinä, että puolue vaatii ns. demokraattista kansallistamista (mikä se sitten lieneekin) sekä kansantalouden demokraattista ohjausta. Käsityksen liberaalisuus ilmenee siinä, että ratkaisevia muutoksia ei vaadita edustukselliseen järjestelmään.

Missä on kommunistinen vaihtoehto? Sitä ei ole olemassa. Punainen valtiösääntö vuodelta 1918, joka sentään sisälsi muutamia sosialistisen demokratian aineksia, on jäänyt ainoaksi "demokraattiseksi vaihtoehdoksi" Suomen kommunistisen liikkeen historiassa. Ja sekin on unohdettu. SKP:n enemmistö on niin samaistunut edustukselliseen demokratiaan, että sen piirissä ei synny mitään uusia demokraattisia vaihtoehtoja ja SKP:n vähemmistö on niin juuttunut kiinni ideologiseen itseriittoisuuteensa, ettei myöskään sen piirissä mitään uutta enää voi syntyä. Kuitenkin tiedämme kaikki, että hyvin suuri osa tämän maan asukkaita tällä hetkellä kokee nykyisen poliittisen hal-

litsemistavan epätydyttäväksi ja huonoksi. Mutta missä ovat SKP:n suoran demokratian ja itsehallintodemokratian mallit ja vaihtoehdot? Nyt on niille tarjolla varsinainen "sosiaalinen tilaus", mutta SKP:n silmät ovat tiukasti kiinni.

Uudenlaisen demokratian vaatimus voi kuitenkin olla juuri se keino, jolla SKP pystyisi elävöittämään omaa puolueensisäistä aktiivisuuttaan ja samalla kokoamaan ympärilleen ihmisiä, jotka muuten kokevat SKP:n vieraana tai vaarallisena. Taistelussa hegemoniasta uudenlaisen demokratian kehittelyllä on tärkeä, ensisijaisen tärkeä merkitys.

4.

Lopuksi aion sanoa muutaman sanan myös tämän päivän teemasta, SKP:n ja sivistyneistön välisistä suhteista ja siihen liittyvistä kysymyksistä. Näen tämän problematiikan kolmetasoisena. Ensimmäinen kysymys koskee SKP:ta kollektiivisena intellektuellina, toinen kommunisteja ammatinharjoittajina, tutkijoina, tiedemiehinä ja opiskelijoina ja kolmas SKP:n poliittista suhtautumista sivistyneistöön yhteiskunnallisena ryhmänä. Minusta vaikuttaa siltä, että keskustelussa näitä kysymyksiä ei aina ole pidetty erillään, vaikka ne ovat erilisiä kysymyksiä.

a. Oma käsitykseni SKP:stä on, että sen pitäisi toimia *kollektiivisena intellektuellina*. (Toinen asia on, toimiiko se tällä tavoin.) Tätä taustaa vasten on väärää puhua sivistyneistön erityisestä tehtävästä *SKP:n sisällä*. Sivistyneistön rooli SKP:ssä ei saa olla asiantuntijoina toimimista eikä myöskään "teoreettisesti oikeiden analyysien" tekijöinä toimimista. SKP:n tehtävä kollektiivisena intellektuellina on analysoida yhteiskuntakehitystä, syntetisoida ne eri tulokset, joita yksittäiset analyysit tuot-

tavat sekä näin muodostetun kokonaisstrategian pohjalta johtaa ja organisoida yhteiskunnan radikaaliin muutokseen tähtäävää poliittista, ideologista, kulttuuri- ja muuta toimintaa. Tässä toiminnassa jokainen puolueen jäsen periaatteessa toimii intellektuellina.

Ja on koko ajan muistettava, että SKP puolueena pyrkii henkisen ja ruumiillisen työn välisen eron murskaamiseen. Tämä jo sinänsä edellyttää, ettei puolueessa synny erillisiä sivistyneistöfraktioita ja erillisiä proletaarisia fraktioita. SKP:n pitäisi olla uuden yhteiskunnan alkio kapitalistisessa yhteiskunnassa eikä se voi tätä olla, jos se sisäisessä toiminnassaan noudattaa tämän yhteiskunnan kaikkia pelisääntöjä.

b. Ongelmallisempi on ehkä kysymys kommunisteista ammatinharjoittajina, tutkijoina, tiedemiehinä ja opiskelijoina. Minusta on kuitenkin itsestään selvää, että jokainen sivistyneistöön kuuluva kommunisti omalla alallaan yrittää kehittää sekä teoriaa että käytäntöä marxilaisista lähtökohdista ja että hän tekee sen vuorovaikutussuhteessa toisiin kommunisteihin.

Tiedemies ja tutkija luonnollisesti omistautuvat enemmän teorioiden kehittelyyn kuin ammatinharjoittajat, joille käytäntö on lähempänä. Ja luonnollista on myös, että samojen asioiden parissa askartelevat ihmiset eri yhteiskunnan tasoilta ovat yhteydessä toisiinsa. Erityisen luonnolliset ovat ne yhteydet, jotka tapahtuvat ideologisesti ja filosofisesti samalla tavalla ajattelevien ihmisten kesken.

Ja tästä me tulemme kolmanteen ky-

symykseen, nimittäin SKP:n suhtautumiseen sivistyneistöön yhteiskunnallisena ryhmänä. Mm. tästä teemasta Engeström ja Toikka ovat kirjoittaneet sekä vaikeaselkoisesti, mahtipontisesti että ankanan juhlallisesti. En itse kuitenkaan ole vakuuttunut siitä, että tämä asia loppujen lopuksi on niin vaikea – tai edes juhlallinen.

Luen sivistyneistön keskikerrostumiin kuuluvaksi. Ideologisesti sivistyneistö usein samalla tavoin kuin osa keskikerrostumia edustaa populistisia byrokraatianvastaisia ja jopa, kapitalisminvastaisia asenteita. Tämä tietää sitä, että määrittelytietoinen ideologinen työ sivistyneistön piirissä, *sen omista lähtökohdista* voi johtaa uusien liittolaissuhteiden syntymiseen. Mutta en jaksa uskoa, että kommunistit voittaisivat paljon sulkeamalla sivistyneistön erilaisiin sivistyneistöjärjestöihin. Hegemonia ei minun ymmärtääkseni koskaan voi olla vain organisaatiokysymys. Viime kädessä se on kysymys maailmankatsomuksellisesta ylliotteesta ja sitä emme saavuta perustamalla korporatiivisia sivistyneistöorganisaatioita.

Me emme onnistu ratkaisemaan liittolaiskysymystä organisaatiokonsteilla, vaan ainoastaan toimimalla omista lähtökohdistamme oikean strategian, oikeiden tavoitteiden ja *yhtenäisten voimien* pohjalta. Juuri tästä syystä on näinä päivinä niin tärkeää keskustella strategias- ta, tavoitteista ja liikkeemme yhtenäisyydestä. Ratkaistuamme nämä ongelmat onnistumme ehkä myös ratkaisemaan niin uskomattoman vaikean ja monimutkaisen sivistyneistöongelman.

Demokraattinen ammattikäytäntö SKP:n sivistyneistöstrategiana

YRJÖ ENGSTRÖM, KARI TOIKKA

1. Uusi edistysellinen sivistyneistö astuu palkkatyöhön

Askel opiskelusta työhön, nuoruudesta aikuisuuteen on ihmisen sosiaalisatioprosessissa ratkaiseva taitekohta. Eri-tyisen vaikea tämä askel on opiskelijan kohdalla, jonka ihanteet ja haaveet liittyvät luovaan ja yhteiskunnallisesti merkittävään henkiseen työhön, mutta joka joutuu sopeutumaan kapitalistisen palkkatyön todellisuuteen, pikkuporvarillisen ammattikäytännön luutuneisiin ja rajoittuneisiin muotoihin.

Tämän sosialisatioristiriidan kokemisen muotoja on kuvattu kaunokirjallisuudessa. Jarkko Rosenlundin romaanissa 'Pikku valtiomies' on kriisiytyvä nuorempi hallitussihteeri Martti Salo, jonka tieteelliset tavoitteet voivat toteutua enää vain unena:

"Toinen oli tiedemiesuni: hän teki merkittäviä tutkimuksia kuin liukuhihnalla, häntä pyydettiin komiteoiden puheenjohtajaksi, esiintymään television ajanvieteohjelmiin, haastatteluja radiouutisissa, kotia kuvattiin naistenlehdissä, joiden sivuilla kaksosetkin olivat pyöreitä ja kauniita eikä niiden nenistä vuotanut jatkuvasti räkää. Hänen suurta väitöskirjaansa, jota luonnehdittiin koko historianankirjoitustamme radikaalisti mullistavaksi, seurasi yhä uusia ja uusia tutkimustehtäviä, luentopyyntöjä ulkomailta, tarjottiin professuureja nimekkäistä yliopistoista ja korkeakouluista."

Asian toista puolta, unenomaista todellisuutta, kuvaa Paavo Rintalan 'Pikkuvirkamiehen kuolemassa' esittämä sosiaalihuollon virkamiehen Ilmari Kaavelan persoonallisuuden tuhoutumisprosessi:

"Mutta teki mitä tahansa, aina on paha tuntu sisuksissa, aina painostaa. Mistä hitosta se johtuu? Onhan minulla vakituinen virka, kunta maksaa palkan, minähän palvelen jokapäiväistä elämää lukemalla kaikki anomukset ja vetämällä niiden yli ristejä, minähän olen hallinnollisen virkatutkinnon suorittanut virkamies, minä voin joskus 50-vuotiaana päästä huolto-osaston päälliköksi. Tiedän varmasti, ettei elämä mene aivan katastrofiin, että minä kituutan perheeni kanssa eteenpäin, pikkuhiljaa, pikkuhiljaa, minähän olen ahkera ihminen. Mutta mistä hitosta tämä sitten johtuu."

Tämän pettymyksen surkean harmauden ja näköalattomuuden heijastumisesta perheeseen, ihmissuhteisiin ja tunne-elämään on lukemattomia kuvauksia.

1960-luvun lopun ja 1970-luvun alkupuoliskon opiskelijaliikkeen kasvatelle tämä siirtymä on muodostunut erityisen vaikeaksi. Tämän ymmärtämiseksi on syytä palauttaa lyhyesti mieleen tuolloisen opiskelijaliikkeen konkreettis-historiallinen luonne. 1960-luvulla yliopistot ja korkeakoulut täyttyivät sodan jälkeisistä suurista ikä-

luokista. Hakeutuminen korkeampaan koulutukseen lisääntyi voimakkaasti. Tämä yhdessä henkisen työn kasvaneen yhteiskunnallisen kysynnän kanssa johti opiskelijamäärien voimakkaaseen kasvuun. Opiskelijoiden sosiaalinen tausta monipuolistui.

Tämä uusi opiskelijapolvi oli suurelta osin vapaa pitkien akateemisten traditioiden henkisistä sidonnaisuuksista. Se kohtasi klassisen yliopistotradition pääasiassa sen kriisiytyvässä muodossa: opiskelun perinteinen vapaus muuttui anonyymiksi, ohjaamattomaksi, masoittuneeksi arvosanojen kokoamiseksi; tieteelliseen asiantuntemukseen perustuva yliopiston itsehallinto muuttui professorien itsevaltaisuudeksi ja hallinnolliseksi kyvyttömyydeksi. Nämä piirteet tulivat räikeimmin esiin äkkiä kasvaneissa yhteiskuntatieteellisissä ja humanistisissa tiedekunnissa, joista muodostui opiskelijaliikkeen kehto. Henkisen työn laajenemisen aiheuttama korkeamman koulutuksen valtiollinen rationalisointipyrkimys alkoi voimistua vasta myöhemmin; pitemmälle se oli ehtinyt alun perin ammatillisesti suuntautuneissa korkeakouluissa ja tiedekunnissa. Silti tämän teknokraattisen kehitystendenssin kritiikki muodostui osaksi opiskelijaliikkeen tietoisuutta sen informaation kautta, jota saatiin pitemmälle kehittyneiden kapitalististen maiden valtiomonopolistisista korkeakoulureformeista.

Tämä oli viimeinen 'vapaa' opiskelijapolvi. Se saattoi heittäytyä koko energiallaan paitsi yliopistosta, myös yleispoliittisista ja kansainvälisistä kysymyksistä käytävään keskusteluun ja kamppailuun. Omaan reaaliseen tulevaisuuteen melko heikosti liittyvä järjestötoiminta muodostui monelle keskeiseksi elämänsisällöksi. Näistä lähtökohdista on ymmärrettävää, että kun opiskelijaliikkeen kasvatit siirtyivät työ-

markkinoille, heille 'ammattikäytäntöshokki', ihanteiden ja todellisuuden välinen suhde, saattoi muodostua poikkeuksellisen ankaraksi. He tiedostavat muita vahvemmin työn porvarillisen tylsyyden. Mutta heille kysymys ei ole ainoastaan yksityisestä vaan myös poliittisesta tragediasta sen tajuamisesta, että he uusintavat työssään porvarillisia valtasuhteita. Sitäpaitsi he ovat yleensä heikosti valmistautuneet uuteen tilanteeseen – puuttuu teoria siitä, miten valankumouksellisen tulee ja miten hän voi toimia ammatissaan kapitalistisessa työprosessissa. Tämän lisäksi he kokevat alituisena uhkana joutumisen poliittisen painostuksen ja syrjinnän kohteeksi. Tunnetusti tätä kaikkea on kärjistänyt poliittisen tilanteen oikeistolaistuminen, demokraattisen kehittymisen näköalan hämärtyminen ja joukkotyötömyyden ulottuminen ensimmäistä kertaa pysyväisluontoisena myös henkiseen työhön.

Tätä psykologisen ja poliittisen pinnan tarkastelua on syvennettävä siirtymällä itse henkisissä työprosesseissa tapahtuvien objektiivisten muutosten erittelyyn.

Kyse on ensinnäkin henkisen työn kasvavasta palkkatyöläistymisestä ja tähän liittyvästä sivistyneistön taloudellissiveellisen aseman heikkenemisestä sekä vastuusta ammatillisen järjestäytyneisyyden ja aktiivisuuden kasvusta. Mutta samalla on kyse myös henkisen työn reaalista eli sisällöllisestä alistamisesta pääomalle, välittömästi tai valtion kautta. Henkisen työn laajeneminen synnyttää pääomalle ja valtiolle voimakkaita kustannus-, johtamis- ja kontrollipaineita. Kasvava osa henkisestä työstä keskittyy suuriin, byrokraattisiin organisaatioihin. Esimerkiksi valtionhallinnon osalta tätä kehitystä on luonnehdittu näin: "Moni vanhempi johtava virkamies muistelee haikeudella aikaa niin-

kin äskettäin kuin parikymmentä vuotta sitten, jolloin hänen virastossaan tai osastossaan oli virkamiehiä ehkä vain neljännes tai kolmannes nykyisestä määrästä, mutta asiat luistivat silti paremmin kuin nyt – tai ainakin siltä tuntuu näin jälkepäin. Silloin jokaisen piti hoitaa itse useammat asiat kuin nyt yksin...” (Hannus, 1979, 33)

Itse työprosessiin ja sen sisältöön liittyy seuraavia muutoksia (vrt. Sarfatti-Larson 1980), joita kotimaisen systemaattisen tutkimustiedon puuttuessa voidaan havainnollistaa esimerkein vaikkapa lääkärin ja opettajan työstä.

1. Työnjaon erityisen kapitalistisen muodon yhä voimakkaampi läpilyönti. Pystysuorassa suunnassa tendenssi suunnittelu- ja johtotehtävien ja toisaalta rutiinimaisten suoritustehtävien erottaminen toisistaan. Vaakasuurassa suunnassa ahtaan, työprosessin kokonaisuuden hallintaan kykenemättömän erikoistumisen voimistuminen.

Terveyskeskuksen joht. lääkäri Jarmo Lahtinen, Suomen Kuvalehti 19. 12. 80:

”Lääkärin työtä säätelevä valtakunnallinen päätöksenteko on hierarkisoitunut ja monimutkaistunut. Meille kenttähenkilökunnalle on tullut sellainen tunne, että päätökset tehdään muualla ja että asiat tiedetään siellä paremmin.”

Opettajien keskuudessa käydään keskustelua siitä, onko opettaja enää kasvattaja, oppilaiden persoonallisuuden kehittäjä, vai pelkkä ’opetusteknikko’, neutraali tiedonvälittäjä. Koulun sisäisessä työnjaossa kasvatusongelmien käsittely on asteittain siirtynyt opettajilta erikoishenkilökunnalle: koulukuraattoreille, koulupsykologeille, opinto-ohjaajille, terveydenhoitajille (vrt. Lahdes 1981).

2. Työn voimaperäistäminen, joka merkitsee työmäärän kasvua, taukojen ja valmisteluperiodien lyhenemistä ja vähenemistä, suoritusten kontrollivälien lyhenemistä, ylipäänsä työn aikapaineen kiristymistä.

Terveyskeskuslääkärin keskimääräinen viikottainen työaika on kohonnut 58 tuntiin (Ilmo Parviainen, Suomen Lääkäriliitto, Suomen Kuvalehti 19. 12. 80).

Peruskoulun ja lukion opettajistoa ollaan siirtämässä virka-aikajärjestelmän piiriin. Opettajien Ammattijärjestö on sidottu mukaan virka-ajan kehittämiseen ja kokeiluun. Samaan aikaan lukiossa

ja ammatillisissa oppilaitoksissa toteutetaan kurssimuotoinen opetussuunnitelma (lukukauden asemesta opintojen perusyksikkö on 38 tunnin mittainen kurssi joka aineessa; kurssin päättyessä suoritetaan tentti ja annetaan arvostus ko. kurssista). Kurssimuotoisuus on jo lailla vahvistettu. Sitä korkeille lukioiden opettajista 92 % on sitä mieltä, että luokkatyöskentelyssä on jatkuva kiire, mikäli kurssin tavoitteet aiotaan saavuttaa (Väljärvi, 1980).

3. Henkisten työtehtävien rutinisointi, toistuvien tehtävien standardoiminen, mikä mahdollistaa niiden tehokkaamman kontrollin, suoritusvaatimusten kohottamisen ja siirtämisen alempien työntekijöiden tai koneiden suoritettavaksi.

”Ristiriita on siinä, että sairaus on luonteeltaan laadullista, kvalitatiivista, mutta hoitoa mitataan kvantitatiivisin, määrällisin käsittein. Kuvitellaan, että terveyttä voidaan ostaa tietyin suuruisissa pakkausissa 5 kuusi markkaa. Puhutaan ajasta ja rahasta, mutta onko esitetty kysymystä tämän kontaktin laadusta. Mitä hyötyä potilaalle on siitä, että hän käy täällä. On suositeltu, että lääkärin pitäisi käyttää 20 minuuttia potilasta kohden.” (Jarmo Lahtinen, SK 19. 12. 80).

Peruskoulun opettajan työ on yhä voimakkaammin sidoksissa kustantajien tuottamiin valmiisiin oppimateriaalipaketteihin. Siinä missä aiemmin oli yksi kirja, saatetaan nyt olla kuusi tai kahdeksan erilaista oppimateriaalia (oppilaan kirjat, opettajan kirja, työkirjat, AV-materiaalit jne.). Paketteihin sisältyvät valmiit tehtävät ja niiden korjausohjeet. Halutessaan opettaja voi kokonaan edetä näiden varassa – ja moni tekee näin (Koskinen 1980).

Kuvattujen tendenssien perustana on tieteen kasvava vaikutus työhön. Työprosessien kehitys, suunnittelu ja suorittaminen tapahtuvat entistä suuremmassa määrin tieteellisen tutkimustyön ja sen tulosten pohjalta. Asian toisena puolena on tieteen kapitalististen uusintamistehtävien lisääntyminen. Työn reaalisen pääomalle alistamisen ehtona on siis tieteen reaalinen alistaminen pääomalle. Tämä työn tieteellistyminen ilmenee kahdessa muodossa:

a Sisällöllisesti, työn esineiden ja välineiden (teknologian) sekä niiden vaatimien henkisten operaatioiden muuttumisena monimutkaisemmiksi, systeemisemmiksi, abstraktimmiksi, suunnitelluun ja teoriaan perustuviksi.

Esimerkkinä valtionhallinnon kehitys: "Ehkä keskeisimmät hallintokäytännön muutokset liittyvät siihen, miten ohjausta ja ennen muuta päätösten valmistelua toteutetaan. Ohjauksessa on yhä enemmän siirrytty kertapäätöksistä ja sääntö-ohjauksesta tavoite- ja ohjelmaohjaukseen. Tämä tulee esiin mm. suunnittelujärjestelmien kehityksessä ja ehkä myös siinä, että yleensä erillisselvityksiä ja suunnitelmia laativien tilapäisten komiteoiden ja toimikuntien määrä on vähentynyt. Ohjelmaohjaus on merkinnyt virkamiestyönä tai pysyvissä komiteoissa tapahtuvan järjestelmällisen suunnittelun huomattavaa lisääntymistä. Samalla voidaan päätösten valmistelun todeta muuttuneen luonteeltaan entistä enemmän tieteellistä tietoa ja tutkimusta edellyttäväksi: tieteen soveltaminen ja tutkimus on tullut entistä kiinteämmäksi osaksi hallintotoimintaa. Ministeriöiden ja keskusvirastojen tutkimus- ja suunnittelumenot ovat lisääntyneet varsin voimakkaasti. . . .

Valtion tehtävien määrän lisääntyminen ja hallintokoneiston monimutkaistuminen on pakottanut kiinnittämään entistä enemmän huomiota toiminnan sisäiseen ohjaukseen. On kehitely erilaisia hallinnollisia apujärjestelmiä kuten esim. systemaattisia tietojärjestelmiä, atk-rekistereitä jne." (Virkkunen-Tuori, 1980)

b Organisatorisesti, työnjaon, yhteistoiminnan ja johtamisen perustumisena entistä enemmän työntutkimukseen ja organisaation johtamisteorioihin.

Esimerkkinä voidaan mainita rationalisointiteorioiden soveltaminen virastoissa, atk-pohjainen työajan käytön suunnittelu- ja valvonta tai uudempaan länsimaiseen liikkeenjohdon teoriaan perustuvan ns. tavoitejohtamisen muodostuminen nopeasti hallitsevaksi johtamismalliksi valtionhallinnossa. (Miettinen-Virkkunen, 1979)

Myös virastodemokratiajärjestelmä on usein käsitetty sovellutuksena ns. työn humanisoinnin teorioista.

Miten yksilö, henkisen työn tekijä, kokee ja tajuaa tämän tieteellistymisen työssään?

Hän kokee sen ulkoa annettuna, vieraana voimana, joka tekee entistä vaikeammaksi oman työn käsittämisen osana jotakin hallittavissa olevaa kokonaisuutta. Eikä vain vieraana vaan vastakkaisena, vihamielisenä voimana joka uhkaa entisestään supistaa työn mielekkyyttä ja työntekijän itsenäistä liikkumatilaa.

Millaisia sosialisatio- ja toimintamalleja vallankumouksellisen opiskelijaliikkeen kasvateille hahmottuu kuva-

tun kaltaisissa olosuhteissa?

Alkuperäinen malli oli opiskelijaliikkeessä opittujen toimintatapojen melko suora siirtäminen työympäristöön. Tämä merkitsi organisoitumista poliittisesti (esim. työpaikkakohtaisiin toveriryhmiin), poliittisesti määrätietoista toimintaa ammattiosastoissa (usein ankaria poliittisia vastakkainasetteluja), SNS:n toiminnan, rauhantönn jne. järjestämistä työpaikoilla. Pelkistetty mielikuva tästä on Tiedonantajaa levittävä, poliittisia kahvituntikeskusteluja käyvä toveri, jonka ammatti ja työn sisältö jäävät muilta osin jokseenkin entiselleen.

Tämä malli ei kokemusten mukaan ole vähänkään pitemmällä tähtäyksellä osoittautunut henkilökohtaisesti tyydyttäväksi eikä poliittisia tuloksia tuottavaksi.

Päinvastoin, vaikeutuissa olosuhteissa se on aiheuttanut kasvavia pettymyksiä, kyllästymistä ja turhautumista – sen merkitystä ja saavutuksia väheksymättä.

On havaittavissa, että tämä malli on hajoamassa ja tuottamassa neljänlaisia jälkeläisiä.

Yksi vaihtoehto näyttää olevan luopuminen työn piirissä käytävästä kamppailusta, sopeutuminen porvarilliseen ammattikäytäntöön, keskittyminen vain vapaa-aikana tapahtuvaan toimintaan tai lopulta vetäytyminen pelkkään yksityiselämään. Tätä voimme kutsua *vetäytymismalliksi*.

Toinen vaihtoehto – ainakin joillekin – saattaa olla toimeliaisuuden suuntaaminen yksilölliseen *karrierismiin*, jossa samaistuminen vallankumoukselliseen liikkeeseen on ymmärrettävästi vain esteenä. Tämä on toinen, aktiivinen tie porvarillistumiseen.

Kolmas vaihtoehto näyttää olevan pyrkimys päästä irti entisestä kaavasta, löytää tilalle jotakin uutta, voimakkaasti elämyksellistä, henkilökohtaisesti ja yhteiskunnallisesti merkityksellistä toi-

mintaa porvarillisen palkkatyön ulkopuolelta. Rintala kuvaa tämän ajatusmuodon ituja humanin pikkuvirkamiehen unelmana:

"Jos perustaisi oman huoltojärjestön, humanaisen, käytännöllisen. Siitä voisi olla johonkin.

Hän on miettinyt satoja keroja oman huoltojärjestön perustamista. Siinä voisi ainakin tehdä työtä ja tietäisi, että työstä on jotakin hyötyä.

... sitä voisi hoitaa iltatöinä, ei siitä tarvitsisi hyötyä mitään itse, pääasia, että olisi jotakin työtä."

(Pikkuvirkamiehen kuolema)

Neljäs vaihtoehto on *suuntautuminen työn sisällön ja organisaation edistykseen uudistamiseen*, yhteiskunnallisen hyödyllisyyden ja merkityksellisuuden sekä henkilökohtaisen mielekkyyden etsiminen omassa työssään. Tähän liittyy pyrkimys edistyksekkäiden ammattillisten ratkaisujen kehittelyyn sekä tätä palvelemaan yhteistyöhön työtovereiden kanssa. Tämä suuntautuminen perustuu usein opiskelijaliikkeestä omaksutun toimintamallin soveltamiseen ja siitä saaduista – ehkä kipeistäkin – kokemuksista oppimiseen, ammattitaidon karttamiseen ja kiinnostukseen marxilaista tiedettä kohtaan. Tämän suuntautumisen kypsymistä demokraattiseksi ammattikäytännöksi ehkäisevät puuttuvat yhteydet tutkijoihin tai marxilaisen tutkimuksen heikko tila, tiukka työpaine ja jatkuvasti uhkaava urautuminen porvarillisen ammattikäytännön rutiineihin, samoin kuin esim. poliittiset vaikeudet työpaikalla.

2. Työn sisäiset ristiriidat

Mutta onko viimeksi esitetty sosiaalisuoravaihtoehto, taistelu työn pääomalle alistamista vastaan työprosessin sisällä, ylipäänsä realistinen vai onko se tuomittu illuusioksi, uusien turhautumien ja poliittisen passivoitumisen lähteeksi?

Kapitalismissa työlle on ominaista kaksinaisluonne. Yhtäältä työ on hyödyllistä, käyttöarvoja tuottavaa työtä,

toisaalta pääoman arvonlisäykselle alistettua abstraktia palkkatyötä.

Yleinen ja suosittu käsitys on, että työn pääomalle alistaminen merkitsee työntekijöiden enemmistölle työn sisällöllistä tyhjenemistä, ammattitaitovaatimusten alenemista, itsenäisen liikkumavaran supistumista työssä ja kasvavaa välinpitämättömyyttä työn sisällön ja hyödyllisyyden suhteen. Tämän mukaan työtä voidaan kasvavassa määrin tarkastella pelkästään pääoman määräämänä abstraktina työnä. Työn kaksinaisluonteeseen perustuvan sisäisen ristiriidan metodologinen merkitys läheenne nollaa.

Tällainen näkemys kiinnittää kaiken huomion siihen, mitä työn teknologinen ja organisatorinen kehitys kapitalismissa *vie pois* työntekijöiltä, mitä *vanhaa* se hävittää. Se ei aseta kysymystä siitä, mitä *uutta* se mahdollisesti samalla tuo tilalle. Kuitenkin voidaan kysyä, onko ilman tämän puolen tutkimista mahdollista käsittää oikein se mitä Marx tarkoitti työn kaksinaisluonteella kapitalismissa ja siihen sisältyvällä vallankumouksellisella kehityspotentialilla.

Tunnetusti pääoma tarkastelee työn teknis-organisatorista kehitystä suhteellisen lisäarvon tuotannon, tuottavuuden kasvun, työvoimakustannusten alentamisen ja työläisten kurissapidon näkökulmasta. Marxin 'Pääomasta' voimme lukea, että jo 1800-luvun alun porvarilliset taloustieteilijät katsoivat *koneen* muodostavan lopullisen ratkaisun ammattitaitoisen työvoiman aiheuttamaan kustannus- ja kurinpito-ongelmaan. "Yksinomaan taitavuudestaan riippuvainen työläisten luokka on nyt kokonaan poistettu." (Nasmyth) Kone "vahvistaa meidän jo aikaisemmin esittämämme opin, että pääoma pakottuaan tieteen palvelukseensa, pakottaa alituisesti myös työn kapinoivan käden kuuliaisuuteen." (Ure) – Seurauksena

olikin Marxin kuvaama työläisen "avuton riippuvuus" kapitalistista ja koneiden käyttö "pääoman taistelukeinoina työläiskapinoita vastaan".

Mutta työn kehitys kapitalismissa ei rajoitu tähän. Vajaan sadan vuoden kulluttua tapaamme Frederic W. Taylorin ratkaisemassa täsmälleen samaa ongelmaa tunnetulla "tieteellisellä liikkeenjohdolla", joka perustui työn henkisten elementtien jyrkkään erottamiseen ruumiillisista. Tämän ja Fordin liukuhinnan piti jälleen olla työkysymyksen lopullinen ratkaisu.

Kuitenkin nykyinen porvarillinen työtiede lähtee pääasiassa taylorismin kritiikistä. Taylorismin käsitys työstä pelkkänä ajatuksettomana, optimaalisen tehokkaana erillissuorituksena ja työmotivaatiosta pelkkänä palkkaintressinä osoittautui käytännössä riittämättömäksi sekä kustannusten että kontrollin kannalta.

Nykyinen pääoman suosima työn intensivointi- ja integrointistrategia ns. työn humanisointi, perustuukin siihen, että tunnustetaan inhimillisen työprosessin välttämättömäksi ominaisuudeksi suunnittelun ja suorittamisen ykseys, työntekijöiden tarve löytää työstään sisällöllistä mielekkyyttä, tehtävien monipuolisuutta ja itsenäistä vastuuta esim. ns. autonomisten työryhmien muodossa.

Viimeksi ns. uusi tekniikka on antanut johtavalle amerikkalaiselle liikkeenjohdon automaatiokonsultille Joseph Harrington Jr:lle aiheen huudahtaa: "Liikkeenjohto on lopultakin saavuttanut takaisin tehtaan valvonnan". (sit. Shaiken 1980, 206)

Jos kapitalistisen työprosessin historiallinen kehitys olisi ymmärrettävä pelkästään tai edes ensisijaisesti ammattitaidon alenemisena ja työn sisällöllisenä tyhjenemisenä, miten voitaisiin käsittää tämän kustannus- ja kontrolliongelman

alituinen uusiutuminen? Aivan ilmeisesti tässä kehitysprosessissa on jotakin, mitä pääoma ei itse kykene ennakoimaan. Jollakin tavoin pääoma näyttää jatkuvasti olevan kierroksen jäljessä omien toimenpiteidensä aiheuttamista seuraamuksista. Syy on pääoman näkökulman rajoittuneisuudessa: se pyrkii *olemassaolevien* kvalifikaatioiden korvaamiseen teknis-organisatorisen kehityksen kautta, mutta tämän kehityksen mahdollisesti edellyttämät ja synnyttämät *uudet* kvalifikaatiovaatimukset se voi tiedostaa vasta jälkikäteen, tuotantoprosessin ristiriitojen ja kriisien kautta.

Tästä voidaan esittää esimerkkinä automaation myötä yleistyvät numeerisesti ohjattavat työstökoneet (NC-teknologia). Paitsi koneita markkinoivien firmojen mainosmiehet myös monet edistykselliset tutkijat ovat tulkinneet näiden tekemän koneen käyttäjän ammattitaidon lähes täysin tarpeettomaksi. Työ on ulkonaisesti pelkkää napin painamista ja oleilua koneen ääressä – näyttää siltä, että sen voisi suorittaa miltei täysin kouluttamaton henkilö, joka tulee pääomalle halvaksi ja on helppo pitää kurissa.

Tällainen ulkonainen havainnointi ei kuitenkaan kerro oleellisinta NC-koneilla tehtävästä työstä. Automaattisten työstökoneiden toiminnassa esiintyy ajoittain häiriöitä, yllättäviä tilanteita, joiden hallinnan edellytys on prosessin kokonaisuuden, esim. ohjelmoinnin periaatteiden tuntemus. Ilman tätä uhkaavat suuret taloudelliset vahingot tekevät kyseenalaiseksi automaation työnantajalle tuottaman hyödyn. [Kyse ei tässä ole ainoastaan automaation 'lastentaudeista', vaan periaatteessa ylittämättömästä erosta inhimillisen ajattelun ja ns. koneajattelun välillä (vrt. Bruschlinski & Tichomirow 1975).] Tästä työn kaksinaisuudesta, taloudellisten ja teknis-

ten välttämättömyyksien välisestä ristiriidasta pääoma tulee tietoiseksi 'kanta-pään kautta', tuotantohäiriöiden markkinavaikutusten ja työläisten työsuojelu- ym. vaatimusten välityksellä. Siksi ei ole hämmästyttävää, että samoja koneita hoitamassa tavataan eri yrityksissä sekä kahden päivän pikakoulutuksen että yli kahden vuoden teoreettis-käytännöllisen koulutuksen saaneita työläisiä (Projektgruppe Automation und Qualifikation 1980, 166-167).

Voidaan kysyä, onko tässä kysymys ammattitaidon häviämisestä vai pikemminkin työn ristiriitaisesta tieteellistymisestä, joka asettaa kokonaan uudenlaiset ehdot taistelulle tietoisuuden ja ammatin hallinnan kehittämistä.

Ei siis riitä, että tarkastellaan vain työn ulkoisia piirteitä tai työtä sellaisena kuin se pääasiallisesti tai keskimääräisesti esiintyy. Pikemminkin on eriteltävä työprosesseissa esiintyviä kriisi- tai yllätystilanteita ja niiden edellyttämiä 'huippusuorituksia'. Juuri näiden kautta työhön tunkeutuu sellaisia uusia tieteellisiä ja yhteiskunnallisia vaatimuksia, jotka ylittävät sen työn organisoinnin ja suorittamisen tavan, joka seuraa pääoman arvonnäkökulman vaatimuksista ja jotka tendenssimaisesti pakottavat asettamaan kysymyksen työprosessin kokonaisuudesta ja sen yhteiskunnallisesta merkityksestä.

Vastaavanlainen työn sisäisten ristiriitojen kehkeytyminen voidaan osoittaa henkisessä työssä. Käytämme tässä esimerkkinä opettajien työtä.

Kuten aikaisemmin mainitsimme, opettajien työ on erityisesti 1960-luvulta alkaen muuttunut voimakkaasti. Perinteinen käsityömainen opettaja-kasvattaja toimi oppilaiden esikuvana, moraalisenä muovaajana. Hänen työnsä rakentui vuosisatojen aikana kokemusperäisesti kehittyneen kyselymetodin eli 'resitaation' varaan, ja hy-

vää opettajaa luonnehdittiin henkilöksi, jolla on hioutunut sosiaalinen vaisto, 'silmät selässäänkin'. Peruskoulu ja siihen liittyvät vaatimukset opettaa entistä heterogeenisempaa oppilasainesta entistä suuremman sosiaalisen liikkuvuuden oloissa entisin kustannuksin toivat mukanaan opettajan työn osittamisen ja rationalisoinnin. Opettaja alkoi irtautua 'leuat ja liitu' -menetelmästä - hän saattoi yhä enemmän nojautua valmiiksi paketoituun oppimateriaaliin, valmiisiin rasti ruutuun -tehtäviin ja opetusteknologiaan. Hänestä alkoi kehittyä opetusteknikko, luokan erilaisten oppilaiden puuhailun junailija. Häneltä poistettiin asteittain persoonallisuuden kasvattamistehtävä (sana 'kasvatus' hävisi alan oppikirjoista jo 1960-luvun lopussa, tullakseen aivan viime vuosina humanisointipyrkimysten mukana takaisin). Kasvatusteknologiaa käsittelevä siirrettiin erikoishenkilöstölle - koulupsykologille, koulukuraattorille, opinto-ohjaajalle.

Mutta tämä rationalisointi alkoi tuottaa yllättäviä ongelmia. Työrauhavaikeudet ovat näistä tunnetuimpia. Opetusteknikko on pulassa, kun oppilaiden sosialisointikriisit puhkeavat esiin luokassa. Yhtä pulassa ovat koulupsykologi, koulukuraattori ja opinto-ohjaaja. Aletaan puhua yhteistoiminnan välttämättömyydestä jne. Syntyy voimakas kysyntä teoreettisille selitysmalleille, kasvatuksellis-opetuksellisille kokonaisnäkemyksille. Reformistiset ja porvarilliset humanin kasvatuksen mallit ja pakkaukset saavat kannatusta. Mutta myös marxilainen analyysi sosialisatiosta ja persoonallisuuden kehityksestä saa voimakasta vastakaikua. Kysymys on pitkälle siitä, miten marxilainen tutkimus ja edistykelliset opettajat kykenevät yhdessä kehittämään toimivia vaihtoehtoja rationalisoinnille ja porvarilliselle humanisoinnille. Tieteelliselle

opetus- ja kasvatuskäytännölle on vahva sosiaalinen tilaus.

Tämän sosiaalisen tilauksen painavuutta ei heikennä se kouluhallituksen korostama tilastollinen fakta, että vain kenties 15 % opettajista kokee vakavia ja jatkuvia työrauhaongelmia – kuten häiriöiden tilastollinen epätavallisuus ei poista niiden uhkaa NC-työssä. Opettajien työssään kokema pysyvä epävarmuus ilmentää yksinkertaisesti sitä, että heidän nykyinen porvarillinen ammattikäytäntönsä on täysin riittämätön vastaamaan paljolti sen itsensä synnyttämiin ja esiinnostamiin ongelmiin.

Erik Arnkil kehittää omassa puheenvuorossaan hieman pitemmälle tässä pelkistetyksi esittämäämme esimerkiksi opettajien työstä. Nähdäksemme tämän tyyppisen analyysin käynnistämisen ja kehittelyn on etenemisen ehto kaikilla sivistyneistön ammattialoilla.

Tässä analyysissä ovat kiinnostavia mm. seuraavanlaiset sivistyneistön työn kehitysilmiöt (vrt. Casanova 1975):

- kasvava tarve ammatilliseen erikois- ja yleissivistävään koulutukseen oman työn teoreettisten perusteiden hallitsemiseksi,

- pyrkimykset olemassaolevan ammatillisen ja organisatorisen työnjaon ylittämiseksi ja kollektiivisten työmuotojen kehittämiseksi,

- edellisiin perustuvat pyrkimykset työprosessin itsenäisen suunnittelun ja hallinnan kehittämiseksi.

Kapitalistisessa yhteiskunnassa myös tieteellä on kaksinaisluonne. Tieteen kasvava mukaantulo ei sinänsä välttämättä johda työn kokonaisuuden kehityneempään teoreettiseen ja käytännölliseen hallintaan. Tähän johtavan tieteellistämiskehityksen on läpäistävä kolmen tason ristiriidat: 1) Vallitsevien porvarillisten ajatusmuotojen kritiikki ja ylittäminen, 2) marxilaiseen tutkimukseen perustuvan demokraattisen

vaihtoehdon kehittäminen oman alan ongelmien ratkaisemiseksi ja sen asettaminen vastakkain porvarillisten teorioiden kanssa, joita kapitalistisen uusintamisen tieteellistymisen nostattaa esiin, 3) porvarillisen ammattikäytännön käytännöllinen mullistaminen. Viime kädessä kyse on sen osoittamisesta, että marxilainen teoria voi kehittyä käytännöksi jo kapitalistisen yhteiskunnan työprosesseissa, että sosialismin teknis-organisatoristen edellytysten luominen voi ja tulee alkaa jo kapitalismin sisällä, että demokraattisen ja sosialistisen kehityksen välillä on sisäinen materiaallinen yhteys ja että kommunistien ja muiden demokraattisten voimien välinen liitto ei ole vain taktinen ja välineellinen kysymys vaan itse työprosessin ristiriitaisesta kehityksestä kohoava välttämättömyys.

* * *

Edistyskellisen sivistyneistön toimintastrategiaa koskevassa keskustelussa esiin nousseet vaihtoehdot voidaan jaotella sen mukaan, millaisen merkityksen ne antavat työlle ja miten ne käsittävät työn kehityksen sisäiset ristiriidat. Tältä kannalta voidaan erottaa

- ensinnäkin näkemykset, jotka pitävät kapitalistista työprosessia enemmän tai vähemmän menetettynä alueena ja etsivät etenemisen lähtökohtia työn ulkopuolelta,

- toiseksi näkemykset, jotka pitävät työtä tärkeänä mutta ainoastaan yhtenä persoonallisuuden kehitykseen ja politiikkaan vaikuttavana tekijänä muiden rinnalla,

- kolmanneksi näkemys, jota mm. itse edustamme ja jota olemme nimittäneet demokraattiseksi ammattikäytännöksi.

Käsityksemme mukaan työ on yksilön yhteiskunnallistumisen ja persoonallisuuden kehityksen perusta. Tälle

näkemykselle rakentuvat myös kehittyneimmät materialistisen psykologian persoonallisuusteoriat, neuvostopsykologian kulttuurihistoriallinen koulukunta ja kriittinen psykologia. Niiden piirissä on osoitettu yhteiskunnallisen työn ratkaiseva merkitys sekä ihmisen lajinkehityksen että yksilönkehityksen kannalta.

Työn ratkaiseva merkitys, ihmisen ihmistymisen ihmisen lajinkehityksessä työkalujen valmistamisen kanssa alkaa olla esim. nykyaikaisessa antropologiasa tunnustettu itsestäänselväksi lähtökohdaksi. Yksilönkehitys puolestaan on vaihteista sosiaalistumista kypsään muotoonsa, suhteellisen vakiintuneeseen yhteiskunnalliseen yksilöllisyysmuotoonsa, jonka määräävä tekijä on yksilön paikka ja tehtävä yhteiskunnallisen työn kokonaisuudessa. Tunnetusti yksilön asema yhteiskunnallisessa työjaossa vaikuttaa ratkaisevasti niihin ehtoihin, joiden puitteissa hän omaksuu kulttuuria, kehittää persoonallisuuttaan, toimii kansalaisena ja osallistuu politiikkaan. Empiirinen tutkimus osoittaa miten yksilön työ vaikuttaa voimakkaasti hänen kaikkiin elämäntoimintoihinsa: vastoin yleistä uskomusta vapaa-aikaa ei voida käsittää yksilön työn kompensaattona, vaan työlle ominaiset toiminta-, ajatus-, elämys- ym. rakenteet strukturoivat yksilön vapaa-aikaa; kyvyt joita työ tukahduttaa, ovat vain rajoitetusti kehitettävissä työn ulkopuolella; arvot ja maailmankuvan elementit näyttävät olevan vahvasti sidoksissa työn ja ammatin spesifiin 'kulttuuriin' (Kohn 1969 Frese ym. 1978, Groskurth 1979). Erityisesti on osoitettu, että työn kapitalistinen muoto, sen luonne sisältönsä vieraantuneena abstraktina palkkatyönä, vääristää koko persoonallisuuden rakenteen kehitystä.

Ns. pääomalogiikka korostaa tätä puolta työn ratkaisevasta merkityksestä

persoonallisuuden kehitykselle. Tämä on kuitenkin vain toinen puoli ristiriitaisesta kokonaisuudesta. Toinen puoli on se, että "ammattillinen kvalifikaatio osoittautuu persoonallisuuden toimintakompetenssin ytimeksi" (Groskurth emt., s. 13). Tutkimukset osoittavat, että myös kapitalismissa itse työn konkreettinen sisältö ja sen edellyttämät kvalifikaatiot muodostavat palkan suuruudesta riippumatta työntekijöiden itsetietoisuuden ja taistelukyvyyn oleellisen perustan (Holzkamp-Osterkamp 1980, 18-19).

Kuten edellä olemme pyrkineet osoittamaan, olisi virheellistä pitää tätä puolta kapitalismin kehityksen myötä yksinkertaisesti häviävänä ja merkityksensä menettävänä - pikemminkin asia on päinvastoin.

Käsityksemme mukaan kapitalistisen yhteiskunnan spesifiä historiallisuutta, kapitalistisen työn kaksinaisluonnetta, ei voi ymmärtää tarkastelematta sitä inhimillisen työn yleisen kehityksen erityisenä historiallisena muotona. Marx näkee välttämättömäksi aloittaa lisäarvon tuotantoprosessin tarkastelun Pääoman I osan viidennessä luvussa analyysillä työstä yleensä, "ihmiselämän ikuisena ja luonnollisena edellytyksenä". "Käyttöarvojen eli hyödykkeiden tuotanto ei muuta yleistä luonnettaan sen takia, että se tapahtuu kapitalistia varten ja hänen valvontansa alaisuudessa. Työprosessia on siksi aluksi tarkasteltava riippumatta kaikista tietystä yhteiskunnallisista muodoista." (Marx, Pääoma I, 174). Tässä on kyse yleisten, ihmisen koko kehityshistoriaa koskevien käsitteiden asemasta kapitalismin tutkimuksessa. Tässä kysymyksessä marxilais-leninilinen teoria ja ns. pääomalogiikka eroavat selvästi toisistaan. Tätä valaisevat seuraavat lainaukset E. V. Iljenkovilta:

"Materialistinen käsitys ihmisen ole-

muksesta näkee (täydessä sopusoinnussa antropologian, etnografian ja arkeologian tulosten kanssa) ihmiselämän universaalin muodon työssä, luonnon (sekä ulkoisen että ihmisen oman) välittömässä muokkaamisessa, jota yhteiskunnallinen ihminen suorittaa itse valmistamiensa työkalujen avulla. Tästä syystä Marx tunsi sellaista sympatiaa Benjamin Franklinin kuuluisaa määritelmää kohtaan, jonka mukaan ihminen on työkaluja valmistava eläin: työkaluja valmistava eläin ja ainoastaan siksi myös ajatteleva eläin, puhuva, musiikkia säveltävä, moraalinormeja noudattava jne.

Määritelmä ihmisestä yleensä työkaluja valmistavana eläimenä on tyypillinen esimerkki, jossa marxilainen käsitys yleisestä konkreettisesti yleisenä on nähtävissä kaikkein kirkkaimmillaan, samoin kuin marxilainen käsitys sen suhteesta erityiseen ja yksityiseen. Muodollisen logiikan sääntöjen näkökulmasta tämä määritelmä on aivan liian konkreettinen ollakseen yleinen, sillä sen piiriin ei voida sisällyttää sellaisia ihmisrodun epämäättämiä jäseniä kuin Mozart, Leo Tolstoi, Rafael tai Kant.

Muodollisesti tällainen määritelmä sopii ainoastaan suppeaan kilijoukkoon, sanokaamme konepajojen tai verstaiden työläisiin. Edes työläiset, jotka eivät valmista koneita (tai työkaluja), vaan ainoastaan käyttävät niitä, eivät muodollisesti mahdu tämän määritelmän piiriin. Siksi vanha logiikka johdonmukaisesti piti sitä ei yleisenä, vaan yksinomaan erityisenä määritelmänä, ei ihmisen yleensä määritelmänä, vaan erityisen ammatin määritelmänä." (Iljenkov 1977, 360–361).

"Työ- ja tuotantovälineiden valmistus on todellakin reaaliinen ja siksi inhimillisen olemassaolon aivan *erityinen* muoto. Tämä ei kuitenkaan estä sitä samaan aikaan olemasta kaiken ihmisessä

olevan inhimillisen yleispätevä geneettinen perusta.

Työvälineiden valmistus inhimillisen elämäntoiminnan ensimmäisenä yleisenä muotona, poikkeuksetta kaikkien muiden inhimillisten erityisyyksien objektiivisena perustana, ihmisen ihmisenä olemisen yksinkertaisimpana elementaarisenä muotona – tämä ilmaistaan Marxin ja Engelsin järjestelmässä ihmisolemuksen yleispätevänä käsitteenä. Kuitenkin työvälineiden tuottaminen ihmisen koko äärimmäisen monimutkaisen yhteiskunnallisen todellisuuden objektiivisesti yleisenä perustana on samalla kuten tuhansia vuosia sitten ja tulevaisuudessakin ihmisen elämäntoiminnan aivan *erityinen* muoto ja toteutuu reaalisesti yksityisten ihmisten toiminnan välittömästi yksityisten tekojen muodossa. Työvälineiden tuottamisen yhteiskunnallisen teon analyysin täytyy löytää tämän teon sisäiset ristiriidat, sen kehityksen luonne, joka luo sellaiset ihmisen kyvyt kuin puhuttu sana, tahto, ajattelu, taideaisti ja sitten myös kollektiivin jakautuminen luokkiin, oikeuden, politiikan, taiteen, filosofian, valtion jne. synty." (Iljenkov 1979, 72–73).

Esitimme tämän pitkän lainauksen, koska haluamme korostaa myös marxilaisessa keskustelussa välttämättömyyttä ylittää tavanomaisen, totunnaisten formaalin logiikan ajatusmuodot työn merkityksen käsittämisessä.

Konkreettisesti yksilönkehityksessä työ muodostaa persoonallisuuden kehityksen perustan erityisellä, välittyneellä tavalla. Lapsen psyyken kehitys perustuu yhteiselle, työnjaolliselle esineelliselle toiminnalle. "Sillä järki ('henki') ei ole kiinnittynyt biologisesti annettuun ruumiin ja aivojen morfologiaan, vaan ennen kaikkea työn tuotteisiin, ja saavutetaan yksilöllisesti ainoastaan ihmisen ihmiselle tuottamien esineiden aktiivisella omaksumisprosessilla tai, mikä on

sama asia, omaksumalla kyky käyttää näitä esineitä kuten ihminen ja hallita niitä." (Iljenkow 1977 a, 416). Tässä omaksumisprosessissa on eri vaiheita, joissa yksilön dominoivan toiminnan tyyppi muuttuu (leikistä tavoitteiseen opiskeluun jne.). Kyse on kuitenkin koko ajan yhteiskunnallisen työn tuotteiden työnjaollisesta, esineellisestä omaksumisesta: toiminnasta, jonka kyp-sä muoto on työ. Työ on ihmisen pää-toiminta (Leontjew 1973, 230), jota ilman yksilönkehitys jää vaillinaiseksi, keskeneräiseksi. Hänen panoksensa lajinkehitykseen ei realisoitu.

Frigga Haug ym. ovat tiivistäneet yhteiskunnallisen työn yleisen käsitteen merkityksen marxilaisessa persoonallisuusteoriassa seuraavasti:

"Tällä perustalla on tuotavissa marxilaisen persoonallisuusteorian rakennelmaan seuraavat elementit, suhteet ja liikkeet: ihmiselle spesifi toiminta erona muihin eläviin olioihin; päämääräsuuntautuneisuus ja samalla näköala maailma muuttamiseen tarpeiden mukaisesti; työväline kollektiivisen maailmanmuuttamisen välttämättömänä instrumenttina sekä samalla esineellistyneenä tietona ja yksilön kehityspakkona; eikä viimeisenä yhteistoiminnallisuus, ihmisten välinen vuorovaikutus. Näin se muodostuu käsitteeksi, joka tekee mahdolliseksi erottaa erityisen ihmistä kehittä-vän toiminnan muista toiminnoista; se käsittää toiminnan subjektin kokonais-yhteiskunnallisen työn yhteydessä ja siten hänen asemansa yhteiskunnassa. Käsite on kriittinen, koska se tekee mahdolliseksi määritellä ei-vielä-olevan ja siten suuntautumisen – käsittää riisto, yhteiskunnallinen voimattomuus ja työnjako luokkakajona eli jonain sellai-sena, jonka vallitessa kehitys tapahtuu muiden kustannuksella ja löytää samal-la muutoksen ja saavutettavan päämää-rän tieteellinen perustelu. Vain näin

voidaan yksilö käsittää yhteiskunnalli-sena olentona, nähdä hänen toimintansa ja kehityksensä yhteiskunnallisessa yhteydessä ja samalla käy mahdolliseksi määritellä konkreettinen työtoiminta sisällöllisesti historiallisena, omassa kehitystasossaan ja riittämättömyydessään". (Haug ym. 1980 b, 21–22).

Työn konkreettis-yleisen käsitteen kautta tiedostettavissa oleva kapitalisti-sen työn sisäinen ristiriita tekee mahdol-liseksi reaalisen taistelun työn edistyk-sellisestä kehittämisestä jo kapitalismis-sa. Se nostaa entistä kärkevämpänä kysymyksen työn hyödyllisyydestä ja yhteiskunnallisesta merkityksestä. Sen kautta tunkeutuvat sivistyneistön työ-hön ja sitä koskevaan tietoisuuteen ka-pitalistisen yhteiskunnan perusristiriidat ja -rakenteet. Sivistyneistön työn ana-lyysi yhteiskunnallisessa määräytymi-sessään on nähdäksemme sellainen – toistaiseksi pitkälti laiminlyöty – strate-ginen avain, josta käsin voidaan ma-terialistisesti johtaa edistykseksen sivisty-neistön perspektiivi poliittiseen toimin-taan ja valtioon, suhteessaan työväen-luokkaan sekä persoonallisuuden ja elä-mäntävän kehitykseen. Perinteinen kä-sitys pelkkänä järjestötoimintana saa näin uuden, yhteiskunnan ja yksilön reaaliseen olemasaaloon ja kehitykseen kytkeytyvän sisällön.

Sivistyneistön kohdalla työn ja sen si-säisen ristiriidan analyysi saa erityis-merkityksen. Kapitalismissa ns. henki-seen työhön sisältyy erottamattomasti herruusfunktio. Henkinen työ on määri-teltävissä vain ruumiillisen työn vasta-kohtana. Se on ei-ruumiillista työtä, jo-tain joka on erotettu ruumiillisesta työs-tä ja asetettu sen yläpuolelle, suunnitte-lemaan, johtamaan ja organisoimaan viimeksimainittua. Työnsä kautta sivi-sytyneistö uusintaa myös valtasuhteet ja hegemonian. Asian toisena puolena on se, että tieteellistyvien käytäntöjen hal-

linta tuotannosta valtionhallintoon edellyttää tiedettä. Siksi sivistyneistökysymys kytkeytyy erottamattomasti työväenluokan kykyyn vallata hegemonia ja valta, kommunistisen puolueen kykyyn toimia 'kollektiivisena intellektuellina'.

Työn olennaisen merkityksen tähden-täminen ei merkitse muiden elämän-alueiden palauttamista tai liudentamista työhön tai niiden poissulkemista. Sen sijaan väitämme – tämä olkoon kommentti Juhani Ruotsalon alustukseen – että työn analyysistä käsin voidaan saada aikaan uudentasoinen ja kestävämpi yhteys sivistyneistön eri 'roolien' (toiminta työssä, kulttuurissa ja politiikassa) välille ja näin vähitellen voittaa se skitsofrenia, joka viime vuosina on kasvavassa määrin leimannut vasemmistösivistyneistön subjektiivista tilaa. Samoin väitämme, että työn sisäisten ristiriitojen analyysi on eräs marxilaisen valta- ja hegemoniateorian, siis myös valtioteorian syvenemisen ehto.

Seuraavassa hahmottelemme lyhyesti demokraattisen ammattikäytännön strategista merkitystä, sen yhteyttä vallankumouksellisen liikkeen kokonaisstrategiaan, kolmen kysymyksen osalta: (1) Miten valta voidaan vallata ja mitä minä sivistyneistön jäsenenä voin tehdä sen valtaamisen hyväksi? (2) Miten kehitetään vetovoimainen yleispoliittinen vaihtoehto ja mitä minä voin tehdä sen kehittämiseksi? (3) Miten sivistyneistö saadaan tämän vaihtoehdon taakse ja mitä minä voin tehdä sivistyneistön politisoimiseksi?

3. Miten valta voidaan vallata?

Mitä minä voin tehdä vallan valtaamiseksi?

Monen sivistyneistöön kuuluvan mielessä on kysymys: Mitä poliittisesti mer-

kittävää voin ylipäänsä saada aikaan työssäni?

Tämän kysymyksen takana on usein opiskelijaliikkeestä peritty melko kapea käsitys poliittisista saavutuksista. Ne mielletään pitkälti joko näkyviksi valtiollisiksi reformeiksi, asemien valtaamiseksi organisaatioissa tai määrällisen kannatuksen kasvuksi. Työhön siirrettiin nämä merkitsevät oman alan valtiolliseen päätöksentekoon vaikuttamista, 'omien miesten' saamista tärkeisiin virkoihin ja tehtäviin sekä kannatuksen nostamista esim. ammattiosastossa.

Mikä vika tässä sitten on? Näin saatutetut 'valta-asemat' jäävät ulkoisiksi työprosessin sisältöön nähden. Mikä tässä sitten on vikana? Se, että työprosessin kapitalistinen luonne jää koskemattomaksi. Tunnetusti Marx korostaa 'Pääomassa' sitä, että kapitalistinen tuotantoprosessi ei tuota vain tavaraa ja lisäarvoa vaan myös vastakkaiset luokat ja niiden välisen herruussuhteen. Sama työn sisällön ns. muotomääräytyminen koskee myös esim. palkkatyötä valtiossa: valtion demokraattinen uudistaminen ja vallan valtaaminen eivät merkitse välineeksi ymmärrettyä valtion hallinnon siirtymistä vain uusiin käsiin. Valtion koko toimintatapa ja rakenne on mullistettava; porvarillinen valtio on 'murskattava'.

Onko sitten mahdollista pyrkiä ylittämään sivistyneistön henkisen työn kapitalistinen luonne jo kapitalismin sisällä? Edellä olemme vastanneet, että tämä on mahdollista tieteellisen offensiivin avulla.

Entä onko se välttämätöntä? Nähdäksemme on. Sosialististen yhteiskuntasuhteiden kehittämisen tulee alkaa jo kapitalismissa. Kapitalismissa taistelu sosialismin toteuttamiseksi on taistelua syvällisten demokraattisten uudistusten puolesta.

Mikä merkitys itse työprosessin luon-

teen muuttamisella, demokraattisella ammattikäytännöllä, on vallan valtaamisen kannalta?

Marxismiin perustuva työn tieteellistäminen merkitsee työn tekijöiden kannalta työprosessin kokonaisuuden ja sen yhteiskunnallisten ehtojen tiedollista hallintaa, reaalisen ympäristökontrollin edellytysten oleellista laajentamista, jolla on välittömiä vaikutuksia työpaikan sisäisiin valtasuhteisiin ja niiden ylitse. Lience tuttu ilmiö, että toveri, jolla on alaltaan niin syvälliset, marxilaiset teoriatiedot, että hän kykenee myös soveltamaan niitä käytännössä, pystyy myös vaikuttamaan työn sisältöön ja muotoihin merkittävästi enemmän kuin toveri, jolla on pinnalliset tiedot.

Lience niin ikään tuttua, että tällainen tietoon perustuva vaikutus työhön herättää mielenkiintoa työtovereissa, vetää puoleensa, saavuttaa kannatusta. Tämän kannatuksen laatu on toisenlainen kuin pelkästään perinteisellä agitatio- ja propagandatyöllä saavutettu kannatus. Se perustuu yksilön pisimmälle kouluttujen ajatusmuotojen (ammattitiedon) jalostamiseen ja aukaisemiseen yleiseksi, yhteiskuntaa koskevaksi tietoisuudeksi. Sille on ominaista riippumattomuus hetkellisistä suhdanteista. Se on käytännön kokemusten tulkinnan ja niistä vakuuttumisen kehittyvä orientaatioperusta.

Näin käy ilmi, että työprosessien mullistaminen ja valta-asemien saavuttaminen saavat uuden laadullisen merkityksen langetessaan yhteen.

Työn tieteelliseen hallintaan perustuva työprosessin kehittäminen avaa demokraattisille voimille myös mahdollisuuksia hankkia työpaikkoja ja asemia työorganisaatiossa samoin kuin viedä läpi valtiollisia reformeja. Kuinkahan monia merkittäviä suomalais-neuvostoliittolaisen teknis-taloudellisen yhteistyön hankkeita olisimme esim. voineet

saada alulle, mikäli vallankumouksellisella liikkeellä olisi tällä alalla käytettävissään riittävä määrä tieteellistä asiantuntemusta?

Työprosessin mullistamisen kautta myös vallan valtaamisen kannalta ratkaiseva työväenluokan ja sivistyneistön liitto saa uuden sisällön. Sivistyneistön töiden herruusfunktiosta johtuvaa sivistyneistön ja työväenluokan vastakohtaa ei voida ylittää pelkästään perinteisesti ymmärretyllä poliittisella yhteistoiminnalla. Se edellyttää kapitalistisen työorganisaation, kokonaistyöläisen, teknologisen ja organisatorisen kehityksen uudelleensuuntaamista. Tämä on mahdollista ainoastaan itse työn sisältöä ja sen asemaa pääoman uusintamisprosessissa koskevan, työväenluokan ja sivistyneistön yhteisen kamppailun avulla. Teknis-taloudellinen sivistyneistö on tässä keskeisessä asemassa – joskin sen poliittis-organisatorinen kehitys on meillä lapsenkengissä verrattuna eräisiin muihin kapitalistisiin maihin. Työvoiman uusintamisen alalla, terveydenhuollossa, opetuksessa jne., tilanne on jonkin verran kehittynempi.

Vallan valtaamiseen liittyvä kiinteästi kysymys uusien demokraattisen valvonnan ei-valtiollisten muotojen kehittämisestä. Näistä merkittävin on ammattiyhdistysliike, ja sen kehittymisessä yllämainittu yhteistyö on yhä tärkeämpää (vrt. työsuojelu). Ammattiyhdistysliikkeen taistelukyvyyn kehitys, sen kyky irroittautua integrointitehtävästään, riippuu nähdäksemme oleellisesti sen suuntautumisesta entistä vahvemmin itse työprosessin mullistamiseen.

Siellä missä on lähdetty kehittämään demokraattisen ammattikäytännön ituja, on havaittavissa myös uusia demokraattisen valvonnan alkumuotoja: arkikitehtäjä, jotka laativat asukasyhdistyksille vaihtoehtoisia kaavoja asuma-alueen kehittämiseksi; työsuojeluasian-

tuntijoita jotka kouluttavat yritysten työsuojeluvaltuutettuja tehtäviensä parempaan hallintaan; opettajia jotka panevat alkuun paikallisten työläisvanhempien luokkatoimikuntia valvomaan ja kehittämään koulun toimintaa.

On nähtävissä, että tätä kautta voidaan kehittää uutta voimaa ja motivaatiota myös työpaikoilla ja asuma-alueilla toimivien kommunististen puolueosastojen työhön.

Gramsci syvensi hegemonian käsitteellään merkittävästi porvarillisen yhteiskunnan vallan analyysia. Hän ei kuitenkaan seikkaperäisesti eritellyt hegemonian ja kapitalistisen työprosessin sisäistä yhteyttä. Työprosessien tieteellistyminen tekee tämän entistäkin välttämättömämmäksi.

Kuten Juha Manninen totesi äskettäin Tiedonantajassa, porvarillinen hegemonia on Suomessa tavattoman voimakas. Vastahegemonian luominen sille on pitkäaikainen ja kollektiivista tieteellistä työtä vaativa tehtävä.

4. Miten kehitetään yleispoliittinen vaihtoehto? Mitä minä voin tehdä sen kehittämiseksi?

Demokraattisen vaihtoehto-ohjelman tulee olla tieteellisen työn tulos. On tunnetua että monissa kapitalistimaissa kommunististen puolueiden strateginen kehittäminen nojautuu tutkimuslaitosten toimintaan. Meillä tällaista laitosta ei vielä ole, vaikkakin epäilemättä tulee olemaan. Tällaisissa laitoksissa tapahtuva yhteiskuntatieteellinen tutkimus on kuitenkin erottamaton osa tutkimuksen kokonaisuutta. Se voi kehittyä vain keskusteluyhteydessä tämän kanssa. Erityisesti Suomen nykyisessä tilanteessa vaihtoehtostrategian teoreettisen perustan muodostuminen kytkeytyy välittömästi akateemisen marxilaisen tutkimuksen kehitykseen.

Kyse on tutkijoiden ammattikäytännön suunnasta, josta käytävä keskustelu esim. Tutkijaliiton piirissä on vielä jokseenkin alussa. Tutkimus on palkkatyötä ja siihen kohdistuu kasvavassa määrin samoja paineita, joita edellä on käsitelty henkisen palkkatyön yhteydessä. Tarjolla ovat myös vastaavat ammatilliset sosialisatiomuodot. Tällainen on mm. ns. yliopistomarxismi. Se ei ole yhtä kuin marxismi yliopistolla. Se on vain eräs, ja mielestämme ongelmallinen marxilaisen tutkijan sosialisatiomalli. Tunnetusti se suhtautuu poleemisesti demokraattisen ammattikäytännön käsitteeseen ja mahdollisuuteen sekä tähän perustuvaan käsitykseen työväenluokan ja sivistyneistön suhteesta. Se korostaa sivistyneistön riippumatonta kriittistä roolia suhteessa kapitalistisen yhteiskunnan työprosesseihin ja työväenluokan taisteluun. Ongelmaksi jää, missä määrin se tällä tavoin itse pystyy ylittämään tutkimustyön porvarillisen muodon ja yhdistämään teorian sa realiseen vallankumoukselliseen käytäntöön.

Marxilaisten tutkijoiden ja korkeakoulujen ulkopuolella työskentelevän sivistyneistön kiinteä tieteellis-käytännöllinen yhteistoiminta on paitsi viimeksimainitun demokraattisen ammattikäytännön kehittämisen, myös hedelmällisen tutkimuksen ehdoton edellytys. Minkä tahansa ammattialan sivistyneistön erikoistiedot ja kokemukset saavuttavat oikean asemansa demokraattisen vaihtoehto-ohjelman kokonaisuudessa vasta välittyessään niiden yhteiskunnallista kokonaisuutteen koskevan teoreettisen tutkimuksen kautta. Näin ollen demokraattisen ammattikäytännön kehittäminen on nähtävä konkreettisenä kapitalismitutkimuksena, alakohdistaisten analyysien ja muutosohjelmien pitkäjänteisenä kehittämisenä.

Esimerkiksi koulun demokraattinen

uudistaminen on mahdotonta ilman opettajien kokemusta ja erikoistietoa. Mutta yhtä välttämättä se edellyttää teoreettista tutkimusta koulun poliittisesta taloustieteestä ja sosialisatiotehtävistä suomalaisessa kapitalismissa. Nämä eivät ole riippumattomia toisistaan. Viime kädessä tutkimuksen kriteerinä on kyky kehittää edistyksellisten opettajien jokapäiväisen työn hallintaa, demokraattisen kasvatus- ja opetustyön teoriaa ja käytäntöä.

5. Miten sivistyneistö saadaan vaihtoehdon taakse? Mitä minä voin sivistyneistön politisoimiseksi?

Tähän kysymykseen vastaaminen edellyttää käsitystä porvarillisesta yhteiskunnassa mahdollisesta arkitietoisuuden kehityksestä.

Klaus Holzkamp erottaa arkitietoisuudessa kaksi tasoa, ns. orientoivan tiedostamisen ja käsittävän tiedostamisen. Orientoiva tiedostaminen syntyy kapitalistisen yhteiskunnan pinnan spontaanina vastineena. Kapitalistinen yhteiskunta näyttäytyy sille luonnonmuotona. Käsittävä tiedostaminen sen sijaan tunkeutuu kapitalismin liikelakeihin ja näkee kapitalismin historiallisesti muodostuneena, ohimenevänä.

Holzkampin mukaan orientoivaa tiedostamista luonnehtii sen sidonnaisuus annettuun välittömään kokemukseen; kykenemättömyys tiedostaa ristiriitoja objektiivisina; ongelmien mieltäminen erillisinä, teknisinä – ylipäänsä orientoitumisen ”utilitaristiseen käytäntöön” (Kosik), välittömään yksilökohtaiseen suoriutumiseen ja hyötyyn.

Orientoivan tiedostamisen ja käsittävän tiedostamisen ero muistuttaa selvästi sitä eroa, jonka Marx tekee kapitalismin synnyttämän spontaanin tietoisuuden ja toisaalta ”tieteellisesti oikean metodin”, abstraktista konkreettiseen ko-

hoamisen välillä. Tästä herää kysymys, mikä on käsittävän tiedostamisen ja Marxin tieteellisen metodin välinen suhde.

Holzkamp vastaa, että vaikka nämä eivät ole identtiset, niiden välillä täytyy kuitenkin olla ”oleellisia yhtäläisyyksiä”. Pinnallinen ero on siinä, että käsittävä arkitiedostaminen ei tapahdu institutionalisoituna tutkimustyönä, vaan sen ulkopuolella arkikäytännössä kohdattavan yhteiskunnallisen todellisuuden aspektien suhteiden ja määräytymisen käsittämisenä.

Kuitenkin Holzkamp toteaa: ”Käsittävä tiedostaminen ei synny itsestään... vaan se täytyy luoda tieteellisen sosialismin teorioiden ja löydösten levittämisen kautta. Tässä on hahmoteltu... valistuksen tavoite porvarillisten suhteiden vallitessa.” (Holzkamp 1978, 362)

Kuitenkaan käsittävä tiedostaminen ei voi tapahtua pelkkänä marxilaisen tutkimuksen tulosten vastaanottamisena, vaan teoreettisesti ohjattuna kriittisenä ja kumouksellisena käytäntönä. Tällainen käytäntö muodostaa perustan porvarillisista arkikokemuksista poikkeaville ”erityisille kokemuksille”, jotka vasta voivat muodostaa porvarillisen yhteiskunnan kokonaisuutta koskevien oikeiden yleistysten lähtökohdan (Bayer & Bayer 1980, 320).

Tällainen käsittävään tiedostamiseen perustuva ja sitä synnyttävä käytäntö on siis metodiltaan verrattavissa abstraktista konkreettiseen kohoamisen metodiin. Se on molemminpuolisessa vuorovaikutuksessa marxilaisen tutkimuksen kanssa: ”Marxin yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen metodit ja tulokset eivät ainoastaan edistä porvarillisen yhteiskunnan käsittävän arkitietoisuuden kehitystä, vaan myös edellyttävät sellaista kehitystä: ne tarttuvat arkielämässä... nouseviin näkemyksiin metodisesti tiukem-

malla ja ajatuksellisesti kurinalaisem-malla tavalla ja heijastavat nämä tiedot korjattuina, yleistettyinä ja syvennettyinä takaisin yleiseen tietoisuuteen; tieteellisen käsittämisen suhde arkipäiväiseen käsittämiseen ei siis tässä ole yksi-puolista antamista, vaan monimutkai-nen vuorovaikutussuhde" (Holzkamp mt., 366-367)

Tällainen sisäinen keskinäisyhteys on edellytys sille, ettei marxismi jää käytäntöön nähden pelkäksi ulkoiseksi 'maailmankatsomukseksi' sanan huo-nossa mielessä ja että käytäntö ei jää orientoivan tiedostamisen tasolle.

Holzkamp osoittaa, että käsittävän tiedostamisen määrätietoinen kehittä-minen on itse asiassa työväenluokan luokkatietoisuuden kehitysehto. Meitä kiinnostaa kysymys: mitä merkitystä tällä on edistyskellisen sivistyneistön politisoimisessa?

Tämä kysymys voidaan pelkistää seu-raavasti: Minkälaisin argumentein mei-dän tulisi lähestyä sivistyneistöä? Erityi-sesti: mikä on tällöin käytännöllis-poliittisen ja demokraattisen sekä toi-saalta ideologisen ja tieteellisen - tie-teelliseen sosialismin perustuvan - ar-gumentoinnin välinen suhde?

Sivistyneistön töiden läpitunkeva ideologisuus on sinänsä osavastaus tähän. Yksinkertaistaen: opettaja opettaa porvarillista ideologiaa, lakimies tulkitsee ja soveltaa porvarillista oikeutta, virkamies uusintaa porvarillista valtioval-taa, insinööri uusintaa porvariston tek-nis-organisatorista herruutta työproses-seissa. Jo tästä seuraa porvarillisen yh-teiskunnan sivistyneistön suuren osan erityinen henkilökohtainen ristiriita, 'huono omatunto' siitä, onko tehty työ hyödyllistä ja oikeutettua - se elemen-taarinen sosialisatoristiriita, jota esi-tyksemme alussa kuvasimme. Mutta ku-ten osoitimme, henkisen työn kapitalis-tisen tieteellistymisen tuloksena tämä

ristiriita kärjistyy uudelle tasolle samal-la kun sen tiedostamisen edellytykset kasvavat. Syntyy voimakas kysyntä oman työn teoreettisille kokonaisseli-tyksille. Tämä luo edellytyksiä sille, mitä Holzkamp nimittää käsittäväksi tiedostamiseksi.

Tässä valossa perinteinen käsityksem-me demokraattisesta yhteistyöstä, poliit-tisen yhteistoiminnan harjoittamisesta käytännöllisissä kysymyksissä ideologi-sista käsityskannoista riippumatta osoit-tautuu riittämättömäksi. Tämän näke-myksen mukaan sivistyneistön politi-soinnissa asetetaan nimenomaan orien-toivan tiedostamisen piiriin rajoittuvia kysymyksiä. Tiedostamisprosessin ja ammattikäytännön lähtökohdaksi ei py-ritä muodostamaan teoreettista koko-naiskäsitystä työstä, vaan eteneminen orientoivasta käsittävään tiedostamiseen jää hallitsemattomaksi, sattumanvarai-seksi - jos sitä yleensä tapahtuu. Käsit-tävän tiedostamisen edellyttämä käytän-nön ja teorian sisäinen yhteys jää saa-vuttamatta - edistyskellinen tietoisuus muodostuu kaksijakoiseksi.

Samalla käy selväksi, että perinteinen käsitys tieteellisen sosialismin rajoitta-vasta vaikutuksesta liittoutumien luo-misessa sivistyneistön keskuudessa on itsessään rajoittunut. Pikemminkin ko-kemus osoittaa, että sivistyneistön eri aloilla nouseva työtä koskevien koko-naisselitysten kysyntä suuntaa voimistu-vaa kiinnostusta tieteelliseen sosialis-miin - edellyttäen, että tämä kykenee käytännössä osoittamaan ratkaisuja työn sisäisiin ristiriitoihin eikä jää vain yleisen maailmankatsomuksen tasolle. Tieteellistä sosialismia lähestytään tässä käytännön hallitsemisen vaativana teo-reettisena ratkaisuna eikä välttämättä esim. marxismi-leninismi -nimisenä op-pina. Tämä ei kuitenkaan vähennä tätä kautta omaksutun tieteellisen sosialis-min demokraattista, vallankumouksel-

lista ja maailmankatsomuksellista potentiaalia.

LÄHTEET

Bayer, H. & Bayer, M. 1980 Erfahrung und Bewusstsein. Köln: Pahl-Rugenstein.

Bruschlinski, A. W. & Tichomirow, O. K. 1975. Zur Psychologie des Denkens. Berlin: VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften.

Casanova, A. 1975. Der Soziale Status der Intellektuellen. In Casanova u.a. Intellektuelle und Klassenkämpfe. Köln: Pahl-Rugenstein. 15-33.

Frese, M. Greif, S & Semmer, N. (Hrg) 1978. Industrielle Psychopatologie. Bern-Stuttgart-Wien: Hans Huber.

Groskurth, P. (Hrg) 1979. Arbeit und Persönlichkeit. Hamburg: Rowohlt.

Hannus, A. 1979. Virkamiehen näkökulmasta. Porvoo-Helsinki-Juva: WSOY.

Haug, F. u.a. 1980. Kritik der Handlungsstrukturtheorie. Forum Kritische Psychologie 6. Argument-Verlag.

Holzkamp, K. 1978. Sinnliche Erkenntnis. Historischer Ursprung und gesellschaftliche Funktion der Wahrnehmung. 4. Auflage. Königstein: Athenäum Verlag.

Holzkamp-Osterkamp, U. 1980. Klassenbewusstsein und Handlungsfähigkeit. In Braun, K-H. u.a. (Hrg.) Kapitalistische Krise, Arbeitsbewusstsein, Persönlichkeitsentwicklung. Köln: Pahl-Rugenstein, 17-21.

Iljenkow, E. W. 1977a. Die Herausbildung der Psyche und der Persönlichkeit: Ergebnisse eines Experiments. Demokratische Erziehung 3:4, 410-419.

Ilyenkov, E. V. 1977 Dialectical Logic. Essays on its History and Theory. Moscow: Progress.

Iljenkow, E. W. 1979. Die Dialektik des Abstrakten und Konkreten im 'Kapital' von Karl Marx. Berlin (West): Das Europäische Buch.

Kohn, M. 1969. Class and conformity.

Koskinen, I. 1980. Miten käy opettajan? Koulutyöntekijä 5-6/80, 16-18.

Lahdes, E. 1981. Opettajasta ei saa tulla opetus-tekniikkaa. Opettaja 76:1-2, 48-49.

Leontjew, A. N. 1973. Probleme der Entwicklung des Psychischen. Berlin: Volk und Wissen.

Miettinen, R. & Virkkunen, J. 1979. Tavoitejohtaminen ja johdon koulutus julkisessa hallinnossa. hallinto 3/79: 4-20.

Projektgruppe Automation und Qualifikation. 1980. Automationsarbeit: Empirische Untersuchungen. Teil I. Argument-Sonderband AS 43. Berlin (West): Argument-Verlag.

Sarfatti-Larson, M. 1980. Proletarianization and Educated Labor. Theory and Society. Vol. 9 NO. 1 January 1980.

Shaiken, H. 1980. Neue Technologien und Organization der Arbeit. Leviathan 2/80: 190-211.

Virkkunen, J. Tuori, K. (toim.) 1980. Hallinnon rakenteet. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

Välijärvi, J. 1980. Lukion uuden opetus suunnitelman rakenne opettajien ja oppilaiden arvioimana. Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Selosteita ja tiedotteita 150.

Opettajat, ammatti ja politiikka

ERIK ARNKIL

Opettajien työtä ja kokemuksia on jonkin verran käytetty havainto-aineistona keskustelussa demokraattisen ammattikäytännön mahdollisuuksista ja mahdottomuudesta.

Oletan, että muille kuin opettajille – ja miksei joillekin opettajillekin – muodostunut kuva ns. demokraattisesta ammattikäytännöstä opettajien kohdalla näyttää suunnilleen tällaiselta: – edistykselliset opettajat pyrkivät opetus- ja kasvatustyössään luomaan vaihtoehtoja porvarilliselle ideologialle käsittelemällä aseidenriisuntaa, rotusortoa, ympäristönsuojelua tai muita tärkeinä pitämiään asioita. Mahdollisuuksia tähän tarjoutuu opettajien vielä suhteellisen ”vapaan” ja käsityöläismäisenä säilyneen ammatin vuoksi. Tällaiselta pohjalta pitäisi sitten rakennettaman laajaa liittoutumaa.

En ihmettele, jos itse kukin epäilee tällaisen demokraattisen ammattikäytännön strategista merkitystä ja tulevaisuutta. Tällaisessa mielikuvassa on nimittäin kyse pikemminkin ”varjodakista” kuin demokraattisesta ammattikäytännöstä.

Hahmottelen seuraavassa lyhyesti eräitä opettajiston tietoisuuteen ja lii-

kehdintään vaikuttavia tekijöitä. Joudun rajoittumaan ainoastaan joihinkin, mutta käsittääkseni keskeisimpiin puoliin opettajiston kehityksessä. Esittelen siis eräänlaisen case-studyn, josta toivon olevan hyötyä sivistyneistökeskustelussa. (Olen sitä mieltä, että keskustelu sivistyneistöstä kaipaa tällä hetkellä ennen muuta alakohtaista tutkimusta. Ilman empiriaa on paha yleistää).

Opettajiston keskuudessa tapahtuvan kehityksen arvioimiseksi ja vallankumouksellisen työn suuntaamiseksi on tutkittava koulun sekä opettajien työn kehitystä suomalaisessa kapitalismissa.

Koulun tehtävät kapitalismia uusintavana instituutiona ja opettajan työ niistä välittävänä ammattitoimintana kehittyvät hyvin ristiriitaisesti. Ennen muuta nopea tieteellistekninen kehitys on pakottanut huomattaviin muutoksiin työvoiman yleisessä peruskoulutuksessa. Koulutusta on Suomessakin pidennetty, sen sosiaalista pohjaa on laajennettu. Koulutuksen sisältöön vaikuttaa pakote koulutuksen tieteellistämiseen. Tämä toteutuu kuitenkin rujona ja ristiriitaisena, johtuen työväestön tietoisuuden tieteellistämiseen liittyvistä vaaroista ja tieteen kapitalistisen käytön rajo-

tuksista.

Toinen olennainen muutosprosessi koululaitoksessa liittyy sen tehtävään kapitalismin sosialisatiomekanismeissa. Parin viimevuosikymmenen suuret yhteiskunnalliset muutokset Suomessa ovat muokanneet perinteisiä sosialisatiotekijöitä (perhe, suku, kylät, muut lähiyhteisöt jne.) uuteen uskoon. Koulun merkitys on ilmeisesti korostunut monien aikaisemmin keskeisten tekijöiden hajotessa tai muuttaessa muotoaan. Tätä prosessia tunnetaan kommunistien keskuudessa varsin heikosti. Suomalaisen kapitalismin sosialisatiomekanismin muutosta ja muutosten merkitystä tutkitaan marxilaisten yhteiskuntatieteilijöiden keskuudessa merkillisen vähän. Kuitenkin on kysymys mitä olennaisimmasta asiasta.

Myös suoranaisten ideologisen kasvatuksen luonne on muuttunut. Perinteinen "koti-uskonto-isänmaa"-ideologia on jatkuvasti väistynyt ja tilalle on tullut reformistista ainesta sekä ennen muuta voimakas "epäideologinen" mekanismi: opiskelu arvosanojen eikä tiedon sisällön vuoksi, abstraktiin työhön tähtäävä motivaatiomekanismi.

Opettajien työssä, joka on näiden ristiriitaisesti kehittyvien tehtävien välittämistä, voidaan havaita seuraavia olennaisia piirteitä:

- Opetuksen tieteellistämisyrykimys (tieteellisen elementtien tunkeutuminen eri oppiaineiden opetukseen) tapahtuu "sivuuttamalla" opettajat. Tieteellistämisyrykimystä ei toteuteta siten, että kohotettaisiin tehtävien tieteellistä hallintaa opettajiston kohdalla, vaan osittamalla ja kaavamaistamalla ammattikäytäntöä. Opettajien työtä ohjataan ja muovataan heidän tietoisuudessaan riippumatta. Päärooli tässä on kaupallisten kustantajien valmistamilla oppimateriaaleilla: erilaisten oppikirjojen, työkirjojen, tehtävä- ja koesarjojen,

audiovisuaalisten aineistojen jne. sekä opettajanoppaiden yhdistelmillä. Opettajien on täysin mahdollista hoitaa työnsä nojautumalla valmiiksi pureskeltuihin pakettiratkaisuihin - ja suurin osa tekeekin niin.

Opettajat ovat varsin sidottuja oppimateriaalien muodostamaan kaavaan, irtautuminen on vaikeaa. Esteen muodostaa ensinnäkin opettajien heikko teoreettinen koulutus pohja (luokanopettajilla sekä aineiden sisällöllisissä että pedagogisissa kysymyksissä, aineenopettajilla etenkin jälkimmäisissä).

Opettajien koulutus tähtää opetusteknikoiden valmistamiseen: se tuottaa henkilöitä, joilla on valmiudet panna käytäntöön esilaaditut ja "opettajien yläpuolella" suunnitellut paketit, tunti kerrallaan, ei kokonaisuuksina.

Ns. spiraaliperiaatteella rakennettu sirpalemainen opetussuunnitelma voimistaa riippuvuutta paketeista. Opettajien on hyvin vaikea hahmottaa opetussuunnitelmien eri kurssien kokonaisuutta, ja tunti kerrallaan etenevien materiaalien hylkääminen taas edellyttäisi tätä. Kustantajien laatimat standardikokeet sekä yleistyvät kunnalliset standardikokeet sitovat opettajia niin ikään paketteihin. Parhaillaan suunnitellaan valtakunnallisia vakiokokeita. Havainnollisen kuvan opettajien työn sisällöllisestä alistamisesta pääomalle, sen "vapaiden" ja käsityöläismäisten piirteiden hävittämisestä saa, jos kuvittelee yliopistoassistentin työn muuttumista samalla tavoin: approbatur-, cum laude- ja laudaturkurseja varten kustantajien laatimat oppimateriaalipaketit työkirjoihin ja opettajanoppaineen, valtakunnalliset standardikokeet, jotka noudattavat pakettien sisältöä jne. - Assistentteilla olisi kyllä luultavasti riittävästi sisällöllistä asiantuntemusta opettaa toisinkin - ja tämäkin on esi-merkin kannalta olennaista.

- Tähän prosessiin liittyy opetuksen ja kasvatuksen irrottaminen toisistaan ja kasvatuksen osittaminen "käyttäytymiskasvatukseksi", "ihmissuhdekasvatukseksi", "demokratiakasvatukseksi" jne. sekä kokonaan uusien ammattiryhmien (kuraattorit, opinto-ohjaajat, koulupsykologit) ilmaantuminen oppilaiden persoonallisuuden kasvatuksen alueelle.

Opettajat kokevat edellä kuvatun kehityksen ahdistavana. Reaktiot ovat mielenkiintoisia:

Yhtäältä vaaditaan menetettyjen käsityöläismäisten piirteiden palauttamista, "tahdin löysäämistä" madaltamalla tiedollisen opetuksen vaatimuksia, pyydetään "aikaa kasvatukselle" jne. Toisaalta vaaditaan samaan hengenvetoon entistä tarkempia opettajanoppaita ja yhä valmiimpia tuntikokonaisuuksien pakketteja. Erilaiset reformistiset opit ja "pehmeät keinot" oppilaiden sopeuttamisessa kouluyhteistöön ovat tulossa suosioon. Varsinainen suursuosikki on Jyväskylässä kehitelty ns. yhteisökasvatus (ks. lähemmin Koulutyöntekijä 5-6/80).

Opettajien kokeman ahdistuksen perusta on opetussuunnitelmien sekä koulun sosiaalistamistehtävien kriisi-ilmiöissä. Tämän vuoksi nämä "koulutuspoliittiset" kysymykset eivät ole opettajan työn ulkopuolisia ongelmia, vaan jokaisen opettajan henkilökohtaisia päivittäisiä ammatillisia ongelmia. Niiden ratkaisu ei ole yksin "edistyskellisten opettajien" intresseissä, vaan muodostaa pohjan hyvin laajan liittoutuman muodostamiselle opettajakunnassa heidän omista ammatillisista eduistaan lähtien.

Tarkastelen tässä valossa lähemmin kysymystä *opetuksen tieteellistämisestä*. Tiivistäen voisi sanoa, että ratkaisu opettajien ongelmiin tämän kysymyksen yhteydessä olisivat lineaariset, tie-

teellisten pääideoiden mukaan rakennetut opetussuunnitelmat ja sellainen pedagogiikka, joka takaa pääideoiden oppimisen. "Porrasaskelmia" pääideoiden "välissä" ovat opetuskokonaisuudet, joita "pitkin" edetään yhä kattavampiin teoreettisiin yleistyksiin.

Monet opettajat Demkossa työskentelevät tällä hetkellä tieteellisten (sisällöllisesti ja pedagogisesti) *opetuskokonaisuuksien* muodostamiseksi. Tämä kommunististen ja muiden edistyskellisten opettajien työ ei tähtää yksinomaan heidän oman henkilökohtaisen ahdistuksensa voittamiseen, vaan *laajan liittoutuman aineisten rakentamiseen*.

Kommunistit eivät haaveile menetettyjen käsityöläismäisten piirteiden palauttamisesta ammattikäytäntöön tai vaadi entistä tehokkaampaa kauko-ohjausta, vaan tarttuvat niihin mahdollisuuksiin, joita opetuksen tieteellistämispyrkimyksen ristiriidat työntävät heidän eteensä. Kysymys on nämä ristiriidat ylittävän ammattikäytännön kollektiivisesta rakentamisesta (pala palalta). Samalla kun edistyskellisen opettajan "tieteellistetty työ" tuottaa jonkin opetuskokonaisuuden kohdalla parempia oppimistuloksia (olennaisempia yleistyksiä, teoreettisen ajattelun aineksia), se tuottaa uuden ammattikäytännön aineksia sekä aseita taisteluun opettajien sieluista: *aseita taisteluun työn sisällöstä*, ammatillisten etujen toteuttamisesta.

Kysymykset työn sisällöstä ovat *tärkein saumakohta, jossa opettajat liittyvät "koulutuspolitiikkaan"*, taisteluun koulutuspolitiikan sisällöstä. Opettajia ei saada "liikehtimään" minkään ulko-kohtaisen kysymyksen kohdalla. Ja jo lukion kysymykset ovat ulko-kohtaisia luokanopettajille jne. Keskiasteen uudistuksen työväestölle epäedullisia puolia vastaan on noustava, mutta asia ei juuri liikuta opettajakunnan enem-

mistöä. Asia ei nimittäin koske heitä. Vieläkin tapaa tovereita, jotka haluaisivat "nostattaa" opettajat liikkeelle erilaisten koulutuspoliittisten vaatimusten puolesta. Odotettavissa ei ole vähäisintäkään menestystä ilman ammatin sisällöllistä tai työetuihin liittyvää kytkeä.

Demkollakin on monen vuoden kokemus ulkokohtaisten – vaikkakin tärkeiden – koulutuspoliittisten kysymysten merkityksestä opettajien liikehinnän ja tietoisuuden kasvun aikaansaamisessa. Opettajien liikehinnän aikaansaamiseksi koulutuspolitiikkaa on kyettävä tarkastelemaan opettajien työn näkökulmasta.

Suomalaisessa opettajistossa on hyvin pieni osa sellaista väkeä, jotka ovat valmiita vaatimaan ja tukemaan demokraattisia koulutusreformia sen vuoksi, että ne ovat demokraattisia, työätekevien etujen mukaisia. Suurimmalle osalle opettajistoa esim. työätekevien lapsia sortavat syrjäntämekanismit koululaitoksessa ovat "luonnon" määräämiä asioita, "perinnöllisistä älykkyyseroista" jne. johtuvia seikkoja. Näitä käsityksiä ei muuteta toistuvilla vakuuteluilla, vaan osoittamalla käytännössä, miten toimii tieteellinen pedagogiikka ja millaisia tuloksia se saa aikaan. Opettajien kannatuksen hankkiminen demokraattisille reformeille opetus suunnitelmien osalta edellyttää siis laajan amatillista otetta. Kommunististen ja muiden edistyskellisten opettajien työ opetuskokonaisuuksien tieteellistämiseksi ei johda heitä pois laajan liittoutuman rakentamisesta ("kääntymään sisäänpäin") vaan rakentamaan liittoutuman aineksia.

Kysymys opetuksen tieteellistämiseksi liittyy suoranaisesti marxismi-leninismiin. Jo yksin oppimispsykologisten kysymysten ja pedagogisten ongelmien ratkaiseminen edellyttää dialektista mate-

rialismia ja siihen pohjautuvaa psykologiaa ja kasvatustiedettä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että yksittäisten opettajien olisi ensin omaksuttava marxismileninismi, jotta he voisivat kehittää sellaista ammattikäytäntöä, joka ylittää em. ristiriidat. Mutta se tarkoittaa kyllä, että ilman kommunististen opettajien ja tutkijoiden marxilais-leniniläistä kehityä opettajien spontaanit pyrkimykset on tuomittu jäämään puolitiehen. Ilman kommunistien välittämää marxismileninismien vaikutusta liike opettajien ammattikysymysten ratkaisemiseksi joutuu ylittämättömien ongelmien eteen.

Kysymys opettajien työn sisällöllisten ongelmien ratkaisusta ja marxismileninismien kytkeytymisestä siihen pätee myös erityisen "ideologiaherkillä" alueilla. Esimerkiksi historian opetuksen jokaisen kokonaisuuden tieteellistämisen edellyttää historiallista materialismia sisällöllisten ratkaisujen perustana. Olen parhaillaan mukana tällaisessa opetuskokeilussa. Mukaan tulevien opettajien tarvitsee ainoastaan olla kiinnostuneita historiallisen materialismin pohjalta esitettyjen ratkaisujen *selitysvoimasta*. Ennakkoehtona ei taaskaan ole historiallisen materialismin hyväksyminen tai edes tuntemus. Marxismileninismi on tässä, kuten pedagogisten ratkaisujenkin kohdalla, opetuksen tieteellistämisen *prosessin etenemisen* "ennakkoehto", ei yksittäisen opettajan "pääsylippu" opetuksen tieteellistämiseen.

On selvää, että työ laajan liittoutuman muodostamiseksi työn sisällöllisten kysymysten pohjalta edellyttää yhteistyötä marxilaisten opettajien, kasvatustieteilijöiden ja sisällöllisten asiantuntijoiden kesken.

Miksi SKP:n sinänsä hyvät koulutuspoliittiset ohjelmat eivät puhuttele opettajia? – Koska niistä puuttuu yhteys

opettajien työhön. Kuka niihin tämän yhteyden joskus rakentaa? – Ennen muuta opettajat. Millä tavalla? – Paneutumalla marxilais-leniniläisellä otteella ammatinsa sisällöllisiin kysymyksiin. Miksi mainitut kannanotot eivät puhuttele työväenluokkaa? – Koska ne ovat varsin sisällyksettömiä, hallinnollis-rakenteellisia reformivaatimuksia. Miten niihin kyetään kiteyttämään työväenluokan vaatimukset koululaitoksen tehtävästä, sivistyksestä? – Ei taatusti ilman marxilaisten opettajien ja eräiden muiden sivistyneistöryhmien, mm. sosialisaatiota tutkivien yhteiskuntatieteilijöiden työtä.

Pyrkimys opetuksen tieteellistämiseen, johon tämä esitys on rajattu, on työväenluokan etujen mukaista ja työ tämän päämäärän lähentämiseksi on työtä demokraattisten reformien puolesta. Koska tämä työ etenee ammatillisten kysymysten läpi, on kysymys poliittisten ja ammatillisten kysymysten kytkeytymisestä toisiinsa, demokraattisesta ammattikäytännöstä. Toiminta opettajan työn ristiriitojen ylittämiseksi ei vie opettajia pois politiikasta vaan nimenomaan siihen.

Edellä sanotussa on myös vastausta kysymykseen, miten syntyy työväenluokan ja sivistyneistön liitto: kummankin omilla ehdoilla. Opettajien kohdalla opettajiston omat edut työntävät tai asettavat heidät vähitellen, omien etujen ajamisen kautta, liittoon työväenluokan kanssa. Tämä liitto ei käsitäakseni voi tarkoittaa vain sivistyneistön vasemmistolaisen osan ja työväenluokan liittoa ja sivistyneistön maailmankatsomukselliseen valintaan liittyvää tietoista päätöstä "ryhtyä liittoon" työväenluokan kanssa puolueen tai muiden toimintojen välityksellä. Liitto opettajiston ja työväenluokan välillä syntyy hetkellisesti, toiminnan kautta, ja siinä opettajat ajavat omia etujaan. Kapitalismin kehityk-

sen logiikkaa on, että nämä edut "sattuvat" lyömään yksin työväenluokan etujen kanssa.

Mitä SKP aikoo tehdä tällaisten monopolienvastaisten liittoutumien aikaansaamiseksi? Kutsua sivistyneistöä keskusteluun strategiasta? Tällöin kai tarkoitetaan puolueen omaa sivistyneistöä. Kai laajojen liittoutumien aikaansaamiseksi on pyrittävä saamaan aikaan monopolien vastaista liikehdintää eri sivistyneistöryhmissä. Tällöin on tunnettava ne sivistyneistöryhmien sisäiset kysymykset, jotka muodostavat pohjan liikehdinnälle. Ja tästä on kysymys opettajien työn kärjistyvien ristiriitojen painottamisessa.

Kun eräät toverit sanovat, että ei tarvita mitään erityistä sivistyneistöstrategiaa, tuntuu siltä, että samalla heitetään yli laidan mahdollisuudet vaikuttaa tietoisesti eri sivistyneistöryhmien kehitykseen. SKP tuntee tällä hetkellä erittäin heikosti suomalaisen sivistyneistön työssä ja asemassa tapahtuvia prosesseja eikä kykene tältä osin suunnittelemaan tieteellistä politiikkaa. Kokonaisstrategiasta täysin irrallista sivistyneistöstrategiaa ei varmasti tarvita, mutta ei sivistyneistöön päästä käsiksi eriytymättömällä kokonaisstrategiallaakaan. Ja eriytyminen sivistyneistön kohdalla edellyttää pancutumista siihen, mikä tekee sivistyneistöstä sivistyneistön: työn sisältöön.

Termiä "demokraattinen ammattikäytäntö" on pyöritelty kuin kekälettä kädessä. En halua osallistua semanttiseen kiistaan, mutta on asialla enemänkin merkitystä. Sivistyneistölle on tarjottu mm. "kriittisen ammattikäytännön" käsitettä. Opetusalalla tuo kriittisyys voisi olla yksilökriittisyyttä tai vaikkapa Steiner-okkultismiin pohjautuvaa kriittistä pedagogiikkaa. Demokraattinen ammattikäytäntö pitää sisällään kommunistien työn laajan liittoutuman rakentamiseksi poliittisten päämäärien

puolesta ammatin kysymysten kautta. Jos tilalle ryhdytään keksimään uutta termiä, olisi siihen saatava sullokuksi tuollaiset ulottuvuudet – ja enemmänkin.

Taistelulla työn sisällöstä ja nk. demokraattisella ammattikäytännöllä on nimittäin laajempikin ulottuvuus sen ohella, mitä edellä on sanottu työn risti-riitojen merkityksestä monopolien vastaisen liikehdinnän eräänä perustana.

Sivistyneistö ei voi jatkaa sosialismis-entisiä valtafunktioita muuttamatta. Ja herruusfunktioiden toteuttaminen on sivistyneistön ammattityötä. Mistä syntyy uusi ammattikäytäntö? Täytyykö opettajien kohdalla tehdä kuten Saksan itäisellä miehityssektorilla fasismiin kivistuttua: 72 % opettajista erotettiin ja työläisistä pikakoulutettiin uuden ammattikäytännön toteuttajat tilalle. Me suomalaiset kommunistiopettajat emme rehellisesti sanottuna osaa tällä hetkellä juuri muuta kuin toteuttaa kapitalismin uusintamisfunktioita. Vaihtoehtoisen ammattikäytännön rakentaminen (vähittäin, pala kerrallaan, väistämättä epätäydellisenä) kapitalismin sisällä on samalla vallankumouksellisen opettajiston rakentamista. Tällä työllä on siis myös strategisia ulottuvuuksia.

Esityksen alussa kuvailtiin "varjo-dakia". Vika tällaisessa "dakissa" piili siinä, että se on kuva tietoisesti demokraattisten opettajien pyrkimyksistä kasvattaa oppilaiden vakaumuksia, ei "riviopettajien" ensiaskelista opetuskokonaisuuksien tieteellistämiseksi. Molemmat "ääripäät" pitäisi saada mukaan kuvaan. (Myös tällaisilla porvarillista ideologiaa vastaan suuntautuvilla kasvattavilla opetuskokonaisuuksilla on luokkahuoneen puitteet ylittävä merkitys. Kouluissa on opettajia, jotka yleispolitiikan kysymyksissä ovat edistyskelisiä, mutta joiden ammattikäytäntö ei poikkea porvariopettajista juuri ollen-

kaan. Heille on madallettava kynnystä maailmankatsomuksesta ammattitaitoon. Näin laajennetaan opettajiston demokraattista osaa. Em. työ tuottaa myös SKP:lle esimerkkitapauksia, joihin tarttua ja lausua: katsokaa tällaista opetusta ja kasvatusta tarkoitamme vaatimuksissamme!)

Työn sisällössä tapahtuvat prosessit eivät suinkaan ole ainoa perusta opettajien "ajautumiselle" monopoleja vastaan. Opettajiston taloudellissosiaalisen aseman heikkeneminen muodostaa pysyvän perustan monopolien vastaiselle asetelmalle ja toiminnassa syntyvälle liitolle työväenluokan kanssa. Taistelu työn sisällöstä ei ole poissulkeva vaihtoehto taistelulle palkkaeduista, työehdoista jne. Taistelu työn sisällöstä ("me matematiikanopettajat vaadimme opetussuunnitelmaa, joka rakentuu tieteen pääideoille ja tähtää teoreettisen yleistämisen kehittämisen") voisi tuoda merkittävän panoksen liikehdinnän syntymiseen myös ammattijärjestöalueella. Näissä kysymyksissä tulopoliittinen tukahduttamiskoneisto ei sitä paitsi ole niin luja ja valmistautunut kuin palkka-ym. kysymyksissä.

Opettajien joskus mahdollisesti nouseva liikehdintä palkka-ym. perinteisissä etukysymyksissä (jota kommunistiopettajat ovat jo vuosia yrittäneet aikaansaada ja yrittävät edelleen) voi toiminnan myötä ja vastakohta-asetelmien selkiintyessä radikalisoida opettajia myös yhteiskunnallisilta katsomuksiltaan (ja tähänkin tarvitaan kommunistien työtä). Mutta ammattikäytäntöä se ei vielä muuta. Ja juuri ammattikäytäntöhän opettajilta pitää muuttaa.

Post scriptumina opiskelijalukijoille tekee mieli todeta, että sivistyneistöammattien työn risti-riitojen ja niihin tarttuvan demokraattisen ammattikäytännön suhteiden tarkastelu opiskeluun, uusien sivistyneistöammattilaisten val-

mistamiseen olisi ilmeisesti elintärkeätä sekä kommunistiselle että "yleisdemokraattiselle" opiskelijaliikkeelle. Esi-
merkki: opettajien koulutus tähtää reaalisesti alistetun työn tuottamiseen. Mitä muutoksia tutkintoihin pitäisi vaatia *tieteellisesti työnsä tasolla olevan opettajan tuottamiseksi*, on nähtävissä vain hahmottelemalla tuollaista opettajaa – ja juuri sitä tehdään "kentällä" valmiiden keskuudessa, Demkon puitteissa.

Kysymys ei kuitenkaan ole vain "tut-

kintovaatimuskampanjasta". Reaalisesti alistettua työtä vastaan on vain yksi ro-
kote: kova tieteellinen taso, joka mahdollistaa ristiriitojen ylittämisen tietee-
seen nojautuen. Mieleen nousee haave-
kuva SOL:n jäsenistä opettajakoulutus-
laitoksilla opiskelemissa marxismi-leni-
nismin perusteita ja marxilais-lenini-
läistä kasvatustiedettä tutkien samalla
demokraattisten opettajien kokemuksia
Suomessa – ja valmistautumassa näin
karuun arkeen ammatissa.

70-luvun kokemuksesta

JYRKI JYRKÄMÄ

Koetan eräistä näkökulmista puretua marxilaisen sivistyneistön ja puolueen suhteeseen varsin käytännöllisellä tasolla, siihen mikä se näyttää olevan, millaisia ongelmia siinä mahdollisesti on ja löytyykö näihin ongelmiin kenties positiivisia, konstruktivisia ratkaisuja. Silmissäni on lähinnä se sivistyneistö, joka pääosin opiskelijaliikkeen kautta sitoi itsensä 70-luvulla SKP:een.

Mitä 70-luvulla myös tapahtui?

Kuten hyvin – useimmin omakohtaisesti – tiedetään, virtasi 70-luvulla, etenkin alkupuolella, sivistyneistöä joukkomittaisesti SKP:een. Puolueeseen tultiin SOL:n kautta tai suoraan. Innostus oli valtava. Toimintaan lähdettiin vilpittömästi, ihanteellisesti ja tosissaan. Puolue nähtiin erällä tapaa silloisena ”vaihtoehtoliikkeenä”, joka ratkaisee monenlaiset ja monentasoiset ongelmat, yhteiskunnasta omaan henkilökohtaiseen minään asti.

70-luvun jälkipuoliskolla tulivat sitten ongelmat. Jo olleetkin ongelmat alkoivat myös purra entistä voimallisem-

min. Törmättiin yhtäältä yhteiskunnan todellisuuteen. Voitto, josta oli oltu lähes varmoja, jäi tulematta. Sen sijaan tulivat oikeistolaistuminen, joukkotyöttömyys ja yhteiskuntasopimus. Näiden myötä ajettiin myös kommunistit entistä ahtaammalle, tulivat virkakiellon, työttömyyden ja monesti leimautumisen pelot.

Toisaalta törmättiin puolueen ja puolueen silloiseen ja osin yhäkin jatkuvan todellisuuteen. Myös voitto puolueen vaikeuksista – monelle se merkitsi voittoa toisesta osapuolesta – jäi saavuttamatta. Hämmennyttiin ja väsyttiin puolueen arkisiin rutiineihin. Tyytymättömyyttä sisäisiin ristiriitoihin ja osin niitä seuraavaan epäluuloisuuteen, keskustelemattomuuteen, luutuneisiin asenteisiin, byrokraattisiin tendensseihin; kaikenkaikkiaan monelta osin kaikkia osapuolia vaivaavaan näköalattomuuteen, joka ei sinänsä johdu osapuolijaosta. Puolue ei vastannutkaan siihen kohdistettuja ihanteita. Puolue työ olikin perin juurin harmaata, arkista, mielekkyyttään menettävää pakertamista. Ennenkaikkea puolue ei kyennyt vastaamaan oikeistolaistumisen haasteisiin, ei kyennyt yhtenäistymään, vallan-

kumouksellistumaan, antamaan todelliseksi miellettyjä näköaloja.

Miten tähän kaikkeen reagoitiin? Osa tulleista pysyi ja on pysynyt puolueessa, sen toiminnassa. Toki into on laskenut. On perheellistytty, jotkut saaneet jopa töitä ja puoluetoiminnasta on tullut osa vapaa-ajanviettoa, kellä suurempi kellä pienempi. Usein puoluetö on jäänyt kokouksissa käynteihin, eräänlaiseen ritualismiin.

Osa puolestaan turhaantui, passivoitui ja vetäytyi osin puolueen ulkopuolellekin. Monelle puolueosaston tai paikkakunnan vaihdos on merkinnyt otollista tilaisuutta jättäytyä toiminnasta, tuonut ehkä jo pitkään kaivatun tilaisuuden tähän. Passivoituminen on kuitenkin saattanut olla passivoitumista vain puolueen suhteen. Eikä sekään ole välttämättä ollut helppoa. Monelle se on merkinnyt pitkällistä ja ankaraakin henkistä jaakopinpainia puolueen kanssa.

Osin on myös tietoisesti tai tiedostamatta etsitty ja löydetty enemmän tai vähemmän teoreettisia perusteluja toiminnasta tai koko puolueesta irrottautumiselle. On problematisoitu puolueen kantamaa teoriaa. On lähdetty peräämään ja epäilemään työväenluokan valankumouksellisuutta. On epäilty työväenluokan ja sivistyneistön liiton mahdollisuutta niin yleisesti kuin erityisesti puolueen sisällä. On asetettu kyseenalaiseksi, voiko puolueen kaltainen organisaatio yleensä ja kommunistinen puolue erityisesti ajaa ihmisten todellisia tarpeita.

Nämä ongelmat ja kysymykset ovat tietenkin olleet todellisia. Monesti ne on ollut välttämätöntä asettaa. Liian usein ne ovat olleet kuitenkin viemässä asettajaan puolueesta pois päin.

Mistä ratkaisut, miten eteenpäin?

Tässä esitetty kuvaus on tietenkin kärjistetty, mutta vastannee tapahtumia. Tilannetta ei ole toki ymmärrettävä murheellisen kielteisenä. Ongelmat ovat näkyvissä. Kysymykset pitkälle asettuneet. Paluuta 70-luvun alkuun ei ole ja sitä on turha toivoakaan. Olennainen kysymys tässä ja nyt on, miten me voimme, miten meidän tulee ja on mahdollista ratkaista suhteemme puolueeseen ja puoluetööhön tästä eteenpäin.

Sivistyneistön näkökulmasta suhteen perusongelmana on ollut puoluetöön näkeminen kapeana: kokouksiin osallistumisena, kamppailuna järjestöjen sisällä, lehdenmyyntinä kaduilla ja toreilla. Emme ole sisäistäneet, omaksuneet toimintaamme sitä, mikä tietyllä tapaa on ollut ja on puolueen peruslinja: ihmisten itsensä kannustaminen, rohkaiseminen toimintaan ja tähän liittyen työ ihmisten keskuudessa. Hieman ironisesti voisi todeta, että me emme sittenkään edenneet Otto Wille Kuusisen viitoittamaa tietä, kun unohdimme, että vallankumouksellisesta työstä 95 prosenttia tehdään muualla kuin puoluejärjestöissä.

Tässä tullaan osin tähän demokraattiseen ammattikäytäntöön ja ennen kaikkea sen mielestäni keskeisimpään kysymykseen. Puhe on nyt ammatista, työstä ja sen puitteissa hankittujen ja omaksuttujen "valistuksen ainesten" hyödyntämisestä ja käytöstä, niiden kartuttamisesta ja jakamisesta. Tässä demokraattinen ammattikäytäntö – mitä se sitten konkreettisesti onkaan – on mielestäni nähtävä laajempana kuin ammatin sisäisenä. Vähintään yhtä tärkeää on ammattiin liittyvä työ – puolueslangilla joukkotyö – erilaisissa demokraattisissa ja edistyksellisissä järjestöissä ja liikkeis-

sä, jo olemassaolevat ja vielä syntymistään odottavat monenlaiset vaihtoehtoliikkeet tähän sisällyttäen. Minusta tuntuu, että esimerkiksi Terveysrintamasta, asukasliikkeestä, Demkosta ja vastaavista järjestöistä löytyy kosolti tovereita, jotka ovat kysyneet omalta osaltaan ratkaisemaan suhteensa ammattiin, puolueeseen ja puolueutyöhön. Luulen, että heille myös suhde puolueeseen on ollut huomattavasti ongelmattomampi kuin se marxilaiselle sivistyneistölle on keskimäärin viime vuosina ollut.

Tässä ei ole kyse ihannoidusta, lateasta "kansan ystävyydestä", "kansan pariin" menemisestä. Yhteydet ihmisiin, työ ihmisten kanssa, ihmisten arki-ongelmien konkreettinen näkeminen asettaa jatkuvan vaateen oman ammattitaidon kehittämisestä, myös näiden ongelmien teoreettisesta haltuunotosta. Työ joukkojärjestöissä ja -liikkeissä konkretisoi liittolaiskysymykset. Se nostaa koko ajan myös kysymykset vaihtoehdoista, niiden esteistä ja edellytyksistä, myös vallankäytöstä, yhteiskunnallisesta vallasta ja sen vaihtoehdoista. Auttaa kerta kaikkiaan pitämään jalat maassa, kädet töissä ja pään marxilaisessa teoriassa.

Sivistyneistön ongelmana on se, että meidän oma elämäntilanteemme ei meitä tällaiseen työhön työnnä, pakota. Työläiskommunistin elämäntilanne esimerkiksi ammattiyhdistysliikkeen suhteen on tässä aivan toinen. Meidän on suhteellisen helppo eristyä "näennäisen vapaasti leijuvaksi, tietyllä tapaa edelleen loismaiseksi" sivistyneistöksi niin yhteiskunnassa kuin myös puolueessa. Mutta kauniin normatiivisesti todettuna: Jos "itse elämä" ei meitä pakota, on valinnat tehtävä tietoisesti.

Mitä me voimme vaatia puolueelta? Mitä puolue meiltä?

Tällaisen työn kautta nousee myös puolueen välttämättömyys orgaanina, joka kokoaa ja työstää kokemuksia, pohtii ja muokkaa vaihtoehtoja ja nostaa kysymyksen vaihtoehtojen perusteista, yhteiskunnallisesta vallasta.

Työ puolueessa, sen linjan, strategian ja taktiikan työstämisessä antaa perspektiivin myös työlle ammatissa ja siihen enemmän tai vähemmän läheisesti liittyvässä joukkotyössä. Puolue – toisin sanoen me osaltamme puolueessa – työstää osavaihtoehdot kokonaisvaihtoehdoksi, vaihtoehdot utopioiksi, utopiat konkreetteiksi vaihtoehdoiksi.

Mutta onko puolue toiminut näin? Pitkälle ei ole. Tässä mielessä puolue on yhä tulemisensa prosessissa. Ja tässä voinee perätä myös sivistyneistön vastuuta.

Marxilaisella ja etenkin kommunistisella sivistyneistöllä on oikeus vaatia puolueelta toiminnan ulottuvuuksien laajentamista ja syventämistä, vallankumouksellisuutta tässä ja nyt, Erikssoinin perämää kollektiivista intellektuaalisuutta. Meillä on kokemuksiemme perusteleva oikeus vaatia puolueelta myös sisäisten ongelmien voittamista, yhtenäistymistä ja yhteistä toimintaa. Mutta – ehkä lattean kuuloisesti – oikeuksiin liittyvät myös velvollisuudet. Meillä on velvollisuus olla vankasti myös mukana tässä työssä. Ulkopuolisuus suhteessa puolueeseen on ulkopuolisuutta suhteessa vallankumouksellisuuteen. Näin tilanne on ongelmista, vaikeuksista, huolimatta edelleen nähtävä.

Sivistyneistöliikkeen poliittisista tehtävistä

LEEVI LEHTO:

Olen samaa mieltä niiden kanssa, jotka ovat vaatineet, että olisi määriteltävä myös täällä koolla olevan joukon tehtäviä SKP:n suhteen. Tilaisuuden otsikko tulisi siten voida lukea myös toisin päin: sivistyneistö ja SKP:n vaihtoehdot; näitä taas minunkin mielestäni on nykyisin jo enemmän kuin kaksi.

Esitän muutamia ajatuksia tästä aihepiiristä. Pohjustukseksi pari kommenttia Ruotsalon alustukseen.

Ruotsalolla tuli havainnollisella tavalla esiin, miten ongelmalliseksi *politiikan käsite* on viime vuosina vallankumoukselliselle liikkeelle muuttunut. Muutkin ovat täällä viitanneet tunnettuun positiivisen ja negatiivisen integroitumisen (samaistumisen ja eristäytymisen) kaksoiskariin. Mielestäni on tervellistä korostaa tämän ongelman objektiivista luonnetta, sen riippumattomuutta vallankumouksellisen ajattelun, teorian ja strategian kehitystasosta. Kehittyneen porvarillisen hegemonian vallitessa jokainen poliittinen puolue on tuon hegemonian osa, rakenteellisesti,

väistämättä, vieläpä sitä suuremmassa määrin, mitä paremmin se menestyy ja mitä kehittyneemmät joukkoyhteydet sillä on. Tämän asiantilan syyt on laaja kysymys, johon en tässä yhteydessä voi paneutua; vastausvaihtoehtojen kirjo ulottuu joka tapauksessa porvarillisen politiikan näennäisluonteesta (hallitaan vain asioita, kuten Eriksson alustukseensa tulkitsti) porvariston mahdollisuuksiin mm. kansainvälisten riistosuhteiden turvin tosiasiaa ostaa kehittyneiden kapitalististen maiden proletariaatin pääosa.

Johtopäätöksenä mainitusta kaksoiskarista ei nyt kumminkaan voi olla vetäytyminen kommunistisen puolueen toiminnasta. Ei kertakaikkiaan ole toista vaihtoehtoa: juuri tässähän nykyinen tilanne poikkeaa siitä, jossa kommunistisen ja sosialidemokraattisen liikkeen ero tapahtui. Tästä seuraa, että meidän on opittava ajattelemaan uudella tavalla marxismia ja työväenliikkeen, teorian ja käytännön suhteet. Jos ei voi olla vallankumouksellista puoluetta tässä ja

nyt, ei myöskään ole käyttöä perinteiselle sosialistiselle intellektuellille, jonka tehtävänä on "ajatella toisten puolesta", luoda ja kehittää järjestön kollektivista tietoisuutta. Intellektuellien suhde liikkeeseen on nähtävä uudella tavalla. Me emme pyri kaikkikattaviin synteeseihin, teoreettisen keskustelun tulee niveltä päivittäisiin tehtäviin, olla osa käytäntöä, jatkuvasti on oltava tilaa vastakkaisille lähestymistavoille ja hypoteeseille, jokaisella on oltava oikeus poiketa jopa omista näkemyksistäänkin, jne. Uskaltaisin väittää niinkin, että vain tällä tavoin toimiva teoria kykenee tänään muuttamaan aineelliseksi voimaksi; valmiita synteesejä kaipaavat vain ne, jotka tarvitsevat perusteluja sille, että eivät tee mitään.

Ensimmäinen teesini voisi siten kuulua: jos vallankumouksellinen ajattelu ja vallankumouksellinen politiikkakin edelleen ovat mahdollisia, niin vain sillä edellytyksellä, että ne *eivät välittömästi samaistu vallankumoukselliseen puolueeseen*.

Ruotsalolla oli paljon oikeaa asiaa myös itse *vallankumouksen* luonteesta ja erityispiirteistä kehittyneissä kapitalistisissa maissa. Myös minä ajattelen, että juuri demokraattisen valvonnan tunnus nivoo yhteen meidän vallankumouksemme erilaiset liikevoimat ja antaa sille sisällön. Valvontaa ei tässä kuitenkaan saisi ymmärtää sosialistisen vallankumouksen yhtenä mahdollisena hallintomallina, vain sen poliittisena muotona, saati jonakin sosialistisen valan apulimenä. Se olisi nähtävä tunnuksena, jossa kiteytyy koko sosialistisen/kommunistisen vallankumouksen olemus. Haluaisin määritellä: työväenvalvonnan loppuunvieminen = riiston lakkauttaminen; ymmärtäen riistolla tässä ensisijaisesti kapitalistin valtaa panna työläiset tekemään lisätöitä (ja siten myös päättää lisätöiden sisällöstä).

On syytä pitää mielessä, että kaikkialla, missä valvontatunnus on omaksuttu tosissaan, se on johtanut myös erillisten, ammattiliitoista ja työväenpuolueista riippumattomien organisaatioiden (neuvostot) syntyyn. Tällaisia organisaatioita esimerkiksi nuori Gramsci piti työväenvallan lähtökohtana ja sen toimeenpanon välineinä. Siitä matkasta, mikä meillä on kuljettavanamme, kertoo se, että tällaisen organisoitumisen itujakaan ei suomalaisessa työväenliikkeessä ole, ei tänään, eikä siinä perinteessä, joka meillä on takanamme.

On syytä myös tunnustaa, että juuri valvonta on se tunnus, jonka toteuttamisessa tähänastiset sosiaaliset vallankumoukset ovat jääneet eniten puolittien ja että liikkeen kehittäminen sen toteuttamiseksi täällä edellyttää siten myös valmiutta olemassaolevan sosialismin radikaaliin, vasemmistolaiseen kritiikkiin.

Toinen teesini voitaisiin pelkistää sanomalla, että ainakaan kehittyneen kapitalismin olosuhteissa ei vallankumousta voida samaistaa olemassaolevan valtion murskaamiseen, saati sen valloittamiseen; vallankumouksen yhteydessä ja ilmeisesti jo paljon sitä ennenkin on käytännöllisellä tasolla *rakennettava uuden proletaarisen vallan instituutioita ja perinnettä*. Tällä on yhteytensä siihen, miten Gramsci kirjoitti hegemonian valtaamisesta, joskin sille esittämästäni näkökulmasta olisi annettava esimerkiksi Erikssonin täällä esittämää vaativampi tulkinta. Samoin tämä näkökulma ilmeisesti edellyttäisi Engeströmiä ja Toikkaa radikaalimpaa tulkintaa demokraattisesta ammattikäytännöstä.

Ruotsalo on oikeassa korostaessaan, että myös valvontaan perustuvan vallankumouksen on kohdattava valtio, vanha valta, ja nimenomaan sen omalla maaperällä, ja että myös tällainen val-

lankumous siten tarvitsee "oman puolueensa". Mutta tällä ei ole sanottu, että voisi jatkuvasti olla olemassa vallankumouksellista politiikkaa ja puoluetoimintaa. Vallitsee seuraavanlainen umpikuja: puolue voi kehittyä vallankumoukselliseksi vasta valvonnan puolesta toimivan, neuvostotyypin liikkeen nousun myötä; tällaisen liikkeen nostattaminen taas ei ole puolueen – edes esivallankumouksellisen – päätetävissä. Onko siis asetuttava odottamaan? Mielestäni ei: vallankumoukselliset, marxilaiset, edistyskelliset ihmiset, liikkeet, koulukunnat, virtaukset yms. voivat työskennellä ja heidän tulee työskennellä yhtä aikaa valvontaliikkeen luomiseksi (italialaisten yhteiskunnallinen kenttä) ja puolueen toiminnan suuntaamiseksi niin, että se mahdollisimman hyvin ennakoii ja hyödyntää valvontaliikkeen kehityksen (poliittinen kenttä).

Onko tämä uusi toimettomuuden apologia vai onko väitteelläni käytännöllistä merkitystä? Tarkastelkaamme yhteiskunnallista tilannetta kehittyneissä kapitalistisissa maissa. Viime vuosien kehityksen leimallisina piirteitä on lähes kaikkialla ollut aktiivisten kansalaisliikkeiden esiinmarssi. Nämä liikkeet, vihreät, koirjärvet, altat ovat demokraattisen valvonnan itumuoja, vaikkakin vielä syrjässä todella tärkeiltä alueilta, tuotannosta. Voidaan myös sanoa, että ne ovat vain marginaaliryhmien, kuten juuri sivistyneistön liikettä. Mutta, palataksemme siihen, mitä yllä puhuttiin kehittyneestä porvarillisesta hegemoniasta, on kai vain luonnollista, että porvaristo tässä hegemoniassa keskittää suurimmat ponnistuksensa ja tekee suurimmat uhrauksensa nimenomaan työväenluokan integroimisen hyväksi, mistä seuraa, että eräät vallankumoukselliset toiminnan ulottuvuudet tulevat herkimmin esiin marginaaliryhmien, erityi-

sesti sivistyneistön liikehännässä. Kolmas teesini kuuluisikin: sivistyneistöllä on – ja nimenomaan nykyisen yhteiskunnallisen asemansa, ei yleisten yhteiskunnallisten tehtäviensä vuoksi – *suhdanneluontoisesti avainasema työssä vallankumouksellisten perspektiivien avaamiseksi* ja myös kommunistisen puolueen vallankumoukselliseksi uudistamiseksi. Juuri tämän vuoksi SKP:n liepeille syntyneen sivistyneistöliikkeen tulisi itsenäisesti pohtia poliittisia tehtäviään. Tämän vuoksi ei – tässä ja nyt – ylimalkainen, sinänsä oikea tunnus "työväenluokan rinnalle" riitä sivistyneistöliikkeen tiennäyttäjäksi.

Toimintaa kansalaisliikkeissä ja toimintaa puolueessa ei tietenkään voida kovin mekaanisesti erottaa toisistaan, vaikka vaadittaisiinkin, että toista ei saalistaa toiselle. Jo vaatimus "mukaan kansalaisliikkeisiin" sisältää samalla aloitteen puolueen uudistamiseksi: eiköhän juuri perinteinen puolueenjäsenen käsite – hän uhraa elämänsä puolueelle, hän ei kysele, hän (jopa) keskustele, kun puolue käsklee – ole se, jonka tarkistamista tämän päivän vallankumoukselliset näköalat ensimmäiseksi vaativat. Muita välittömästi tämän vaatimuksen esittämisen myötä keskusteluun nousevia puolue-elämän periaatteita ja käytäntöjä ovat perusosastoverkon tehtävät (se jos mikään palvelee ja pitää yllä galup-demokratiaa) ja puolueen ns. aatteellinen perusta.

Olen puhunut politiikkaa ja puolueita vastaan. Lienee kuitenkin käynyt selväksi, että arvostelen 70-lukulaista sivistyneistön politisoitumismallia ennen muuta siitä, että se tänään ruokkii epäpolittisoitumista, ilmeni tämä sitten pakona kulttuuriin, ahtaaseen ammattirooliin tai suoranaishana yksityistymisenä. 70-luku on kuitenkin jo elettyä aikaa. Edessä on sivistyneistöliikkeen todellinen politisoituminen.

Sivistyskysymyksestä

MIKAEL BÖÖK

Quas novas aves heic video? (Mitä loutoja lintuja minä täällä näen?). Puhun latinaa lieventääkseni "munkki-kompleksia"...¹

Puhe sivistyneistöstä herättää kysymyksen erosta: tämä ero on sivistys. Aionkin puhua sivistyskysymyksestä. Haluaisin kiinnittää huomiota niihin ongelmiin, jotka löytyvät sivistyneistökysymyksen taustalta ja jotka ovat jättäneet jälkensä työväenliikkeen historiaan. Mielestäni olisi väärin, jos nämä ongelmat kokonaan sivuutettaisiin "sivistyneistökeskustelussa".

1.

Niiltä ihmisiltä, jotka eivät kuulu sivistyneistöön, puuttuu sivistys. Tämän "epämiellyttävän" lauseen kumoamiseksi edellytetään sivistystä "kaikille". tilannetta, jossa "kaikki" kuuluvat sivistyneistöön. Kukaan ei kuitenkaan voi alusta alkaen, muodostumatta henkilökohtaisesti sellaiseksi, kuulua sivistyneistöön. Lapset ja nuoret henkilöt ovat siis joka tapauksessa poikkeusasemassa.

Työväenliike on saattanut lähteä ratkaisemaan sivistyskysymystä kahdella tavalla, jotka ovat rinnakkaisia mutta

myös tietyssä määrin vaihtoehtoisia.

Ensinnäkin se on pyrkinyt kehittämään ja laajentamaan julkista koululaitosta, avaamaan porvarillisessa valtiossa mahdollisimman hyviä koulutusmahdollisuuksia työläisten lapsille eli tuleville työläisille (kamppailu yleisen oppivelvollisuuden, peruskoulun, avoimen yliopiston puolesta jne.).

Toiseksi se on pyrkinyt ratkaisemaan sivistyskysymystä "omaehtoisesti" tai "elimellisesti", kehittämällä työväenliikkeen sivistystoimintaa (puolueiden ja ammattiliittojen koulutus ja valistus-työ, laitoksia kuten KSL ja TSL jne. ilmaisevat näitä pyrkimyksiä).

Kysymys siitä, miten suurta painoa olisi ylipäänsä pantava sivistyskysymyksen ratkaisuun on ollut ja on myös tänään kiistanalainen. Sama koskee kysymystä kumpi etenemistie olisi asetettava etusijalle työväenliikkeen sivistyspyrkimyksissä: julkisen koululaitoksen kehittäminen vaiko "omaehtoisen" tai "elimellisen" sivistystoiminnan kehittäminen.

2.

Erään lähtökohdan sivistyskysymyk-

sen tarkastelulle, antaa seuraava lainaus Marxilta:

"Maksetun tuottavan työn, henkisen sivistyksen, ruumiillisten harjoitusten ja polyteknisen koulutuksen yhdistäminen tulee nostamaan työväenluokan pitkälle yli yläluokkien ja keskiluokkien tasoon".²

Nämä ovat sanoja täynnä historiallista toivoa. Ne sisältävät alkuperäisen vision työväenluokan tulevasta korkeasta sivistystasosta. Ne ovat olennainen osa sitä "utopiaa", jonka Ruotsalo toivoo "olevan läsnä" poliittisessa arjessamme. Sitä voisi nimittää yhteiskunnaksi, jossa "kaikki" kuuluvat sivistyneistöön", tai "kollektiiviseksi intellektuelliksi" (puolue, "kollektiivisena intellektuellina", *ennakoisi* tällaista yhteiskuntaa).

Mutta kirjoittaessaan nämä sanat Marx nojautui erääseen premissiin, joka myöhemmin on osoittautunut virheelliseksi. Hän katsoi, että "nykyaikaisen teollisuuden tendenssinä" on vetää lapset ja nuoret henkilöt mukaan "yhteiskunnallisen tuotannon suureen työhön". Näin olikin – 1800-luvun loppupuoliskolla. Sen sijaan 1900-luvun kapitalismissa on toteutunut vastakkainen tendenssi: lasten ja nuorten täydellinen poissulkeminen "yhteiskunnallisen tuotannon suuresta työstä".

Tämä merkitseekin ratkaisevaa perspektiivin muutosta. Marxille näet e.m. tendenssi (joka on muuttunut vastakohdakseen) oli yksi *peruste* hänen toivolleen. Uusi, korkeampi sivistys syntyisi itse teollisuuden kehityksestä, "yhteiskunnallisen tuotannon suuressa työssä". Lapset omaksuisivat sen alkeet teollisuustyöhön yhdistetyissä "polyteknisissä" kouluissa. Näin myös koululaitos kehittyisi "elimellisesti" yhteydessä työväenluokan kehitykseen. Marxilla oli siis näkemys koulusta, joka tuottaisi "sivistyneistöön kuuluvia työläisiä".

Miten voimme tänään palata tähän

näkemykseen ja pyrkiä luomaan sellaisia kouluja – siitä huolimatta, että nykyisen teollisuuden tendenssinä ei ole vetää lapsia ja nuoria mukaan "yhteiskunnallisen tuotannon suureen työhön"?

3.

Vuonna 1906 Otto Wille Kuusinen julkaisi Sosialistisessa Aikakauslehdessä kirjoituksen "Sananen sivistyskysymyksestä ja meidän sosialistisesta kirjallisuudestamme".³ Siinä Marxin alkuperäisen vision toteuttaminen lykätään epämääräiseen tulevaisuuteen:

"Aineellinen kulttuuri on henkisen kulttuurin perustus, ja siksi ei sivistyskysymystä voida ratkaista, ennenkuin leipäkysymys on ensin ratkaistu. Vapaa sivistys edellyttää perusehtonaan sellaista taloudellisen hyvinvoinnin tilaa koko yhteiskunnassa ettei sitä voi ajatella mahdolliseksi ennen kuin sosialismin toteuduttua. Pikkuparannuksia voidaan ehkä tälläkin alalla aina kovien taistelujen perästä saavuttaa, mutta ne ratkaisevat yhtä vähän sivistyskysymystä kokonaisuudessaan kuin joittenkin lakkolaisten satunnainen voitto palkankorotusriidassa ratkaisee koko yhteiskunnallisen kysymyksen. Kurjissa kouluoloissamme voi tuollaisilla pikkuparannuksilla olla merkitystäkin, mutta turhaa on kuvitella, että saataisiin aikaan perinpohjaisempaa koululaitoksenkaan uudistusta, niin kauvan kun kansan enemmistö on porvariston taloudellisen mahdollisuuden orjana".

Ja edelleen:

"Me olemme ennen kaikkea taistelujärjestö. Ja taistelun ratkaisee nykyisessä yhteiskunnassa voima eikä sivistys. Mutta sivistys voi myöskin olla voimatekijä. On selvä asia, kumpi kahdesta miesluvultaan yhtä suuresta armeijasta joutuu häviöön, jos toinen on sotatek-

nillisesti koulutettu, toinen aivan kouluttamaton”.

Kuusisen kirjoitus liittyi polemiikkiin sivistyskysymyksen poliittisesta merkityksestä. Hän oli ilmeisesti aikoinaan oikeassa painottaessaan ”leipäkysymyksen” ensisijaisuutta liberaaleille, jotka halusivat ”sivistää työläisiä”. Mutta enustaessaan kapitalismin kehitystä hän oli väärässä. Vai onko ”taloudellisen hyvinvoinnin tila” tämän päivän kapitalistisessa yhteiskunnassa edelleen niin alhainen, että se on sivistyskysymyksen ratkaisun esteenä? Ja voidaan edelleen, esim. peruskoulu-uudistuksen jälkeen, väittää ettei kapitalismissa ole voitu saada aikaan koululaitoksen ”perinpohjaista uudistusta”?

Kuusisella oli rajoittunut näkemys sivistyskysymyksestä työväenliikkeessä. Hän ei voinut nähdä, mitä sivistyskysymys tulisi olemaan ”kehittyneessä kapitalismissa”, yhteiskunnassa, jossa on paljon ns. vapaa-aikaa ja jossa kansalaisten ”sosiaalistaminen” (mukaan luettuna heidän ”sivistämisensä”) on muodostunut porvarillisen valtion erääksi päälokoksi.

Mielestäni Kuusisen näkemyksen rajoituksiin ei kuitenkaan toistaiseksi ole kohdistettu niiden ansaitsemaa kritiikkiä. Minusta tuntuu, että olemme edelleen näiden rajoitusten vankeja: olemme taipuvaisia lykkäämään sivistyskysymyksen ratkaisua tulevaisuuteen, kapitalismin jälkeiseen kauteen – vaikka kapitalismi on jo tuottanut siihen omia ratkaisujaan. Ja olemme tai-

puvaisia jatkamaan Kuusisen sotilaallista analogiaa: sanomaan, että työväenluokka tarvitsee *rinnalleen* sivistyneistön, eräänlaiseksi ”erikoiseläjiksi”. Kuitenkin ajankohtainen kysymys kuuluu seuraavasti: miten itse työväenluokka voi muodostua sivistyneistöksi? Mikä on toimintaperspektiivimme sellaiseen yhteiskuntaan, jossa ”kaikki” kuuluvat sivistyneistöön?

VIITTEET

1. Viittaus Lars D. Erikssonin alustukseen, jossa eräiden keskustelijoiden sanottiin puhuneen ”munkkilatinaa”. – *Quas novas* jne. on lainaus Erasmus Rotterdamlaisen eräästä dialogista (sis. Teokseen *Colloquia familiaria*), jossa vanha mies kapakkaan astuessaan löytää vanhat opiskelutoverinsa Pariisin yliopistosta ja tervehtii heitä: ”Mitä outoja lintuja minä täällä näen...”.

2. Ks Marx: *Instructions for Delegates to the Geneva Congress* (1866), teoksessa Marx: *The First International and After* (ed. Fernbach), Pelican 1974, ss 88–89. Marxin ”Ohjeet” koskien ”lasten ja nuorten työtä” alkavat seuraavasti:

”Me katsomme, että nykyisen teollisuuden tendenssi lasten ja nuorten (molempien sukupolvien) lisääntyvään osallistumiseen yhteiskunnallisen tuotannon suureen työhön on edistyksellinen, terve ja oikeudenmukainen tendenssi, vaikkakin siitä pääoman vallitessa on tullut jotain kauheaa. Järjestyksellään tavalla järjestetyssä yhteiskunnassa *joka ainoan lapsen* olisi yhdeksän vuoden iästä lähtien tultava tuottavaksi työläiseksi; sellaisessa yhteiskunnassa ketään ruumiillisesti kunnossa olevaa aikuista henkilöä ei pidä vapauttaa yleisestä luonnonlaista, ts. jokaisen on tehtävä työtä, ei ainoastaan aivoilla vaan myös käsillä, saadakseen ruokaa” (käännös MB). Jatkossa Marx esittää miten lasten ja nuorten työ ja koulutus (”henkinen, ruumiillinen ja polytekninen” sivistys) tulisi yhdistää toisiinsa.

3. Sosialistinen aikakauslehti 22–24 (1906), ss.521–525.

Sivistyneistön psykologiasta ja moraalikäytännöstä

YRJÖ-PAAVO HÄYRYNEN

Tämän seminaarin teemat ovat erittäin kiinnostavia ja ajankohtaisia; nykytilanteessa on tärkeätä hahmottaa sivistyneistön työn ja ajattelun tilanne. Käytettävissäni on ollut Engeströmin ja Toikan alustus, jota kommentoin. Yhdyn pääpiirteittäin ajatuksiin työn yleisestä merkityksestä sivistyneistön kehityksessä, mutta korostan nykyisen ammattikäytännön spesifiä ristiriitaisuutta ja tarvetta luoda tilanteen ylittäviä persoonallisia, moraalisia reaktioita. Asettaisin jopa opettajien, tutkijain ja muiden omalle vastuulle sen, että tällaisia luovia reaktioita todella kehitetään, tyytymättä vain toteamaan tilanteen alistavia piirteitä. Olennaista on myös reagoida eri suunnista siihen alistamiseen, joka kohdistuu koko väestöön, opetettaviin, eri ikäryhmiin. Pysin jäljempänä arvostelemaan hieman tämän seminaarin alustuskokonaisuutta, tiedostamatonta tapaa rajata sivistyneistön ongelmien tarkastelu 60-luvun polveen, akateemiseen työhön sekä – kuten minusta näyttää – lähinnä sosiologeihin ja miehiin. 60- ja 70-luvunkin polven jälkeen meillä on nousemassa uusi 80-luvun nuoriso, jonka ääni ei rajoitu ylioppilaslehtien ”psykedelisiin” kirjoi-

tuksiin ja joka yllättävästi hallitsee uusia elämäntilanteita.

Sivistyneistöllemme on aina ollut ominaista tietty kompleksisuus. Henkissä työssä on perinteisesti sijoitettu ’herrakerrokseen’, mutta luovuus riippuu viime kädessä siitä, mikä yhteys sivistyneistöllä on ihmisiin ja elämän realistisiin tarpeisiin. En näkisi kysymystä sivistyneistön dynamiikasta pelkästään ’psykologisena pintana’. Intellektuellin persoonan ja hänen historiallisen taustansa yhdysvaikutus tulee esille luonnehdinnassa, jonka Lenin on esittänyt Leo Tolstoista. Hän toteaa tämän ajattelussa kuvastuneen venäläisen intelligentsian luonteenomaisten ratkaisemattomien ongelmien, joihin lisäksi kytkettyi monia persoonallisen elämän ristiriitaisuuksia. Niinpä Tolstoin ajattelu ja elämänprosessikaan eivät voineet välttyä erilaisilta solmuuntumisilta, jotka silti eivät estäneet häntä luomasta kirjallisuuden merkittävimpiä saavutuksia. Tämä perustui siihen osaan totuutta, jonka hän näki.

En käy tässä pohtimaan suomalaisen sivistyneistön ratkaisemattomia ongelmia ja sen eri ihmistyyppien ristiriitaisuuksia, jotka kuvastuvat nykypäivässä

ja eri ryhmien tämänhetkissäkin ajattelussa. Mutta pitäisin tärkeänä, ettei sivistyneistön problematiikkaa rajattaisi pelkästään 60-luvun polven ongelmiin. Engeström ja Toikka tuovat esille tämän polven historiallisen *erityispiirteen*: se oli *ensimmäinen* akateeminen polvi, joka alkoi irtautua porvarillisen yliopiston perinteistä, vastustaen niitä joskus yliampuvasti. On oma ongelmansa, miten tämä vaatimaan tottunut sukupolvi on 70-luvulla selvinnyt päänahanpotkittuna, usein pakotettuna vaikenemaan, poliittisesti ahdisteltuna. Toisaalta suuntaa-antavana voidaan pitää jo 50-luvun sodanjälkeisen sivistyneistön vieraantumista vallitsevasta markkinataloudellisesta elämäntavasta, ja yksilöllistä filosofista tai esteettistä protestia – tätähän oikeastaan sivuttiin, kun alustuksessa lainattiin Paavo Rintalan analyysiä pikkuvirkamiehestä.

Oikeastaan sivistyneistön 'psykologiassa' ei ole tarkoituksenmukaista erottaa tarkoin rajattuja kronologisia polvia, vaan erilaisia *teemoja*, jotka ovat vuosikymmeniä erottuneet sivistyneistön aseman ja ajattelun kehityksessä sekä sävyntyneet eri tavoin eri olosuhteissa. Vasemmistolaisuuden kasvu 60-luvun lopulla on ollut ilmiö, joka ei vielääkään ole nivoutunut täysin työväenliikkeen toimintaan. Mutta intellektualismissa sinänsä on ristiriitoja ja piirteitä, jotka vaikuttavat tuoreilta, kun ne esiintyvät 1800-luvun venäläisessä romaanissa, Musilin 'Miehessä ilman ominaisuuksia', Thomas Mannin tai Döblinin esityksissä, Frischin 'Stillerissä' – 1950-luvun persoonallisuudessa. Ne kuvastavat jatkuvaa yhteiskuntakritiikkiä, samalla kun ne ilmentävät porvarillisen repression, vieraantumisen tai fasismin eri vivahteita. Tällä hetkellä emme kenties pohdi pelkästään 1980-lukua, vaan keskustelu on ikäänkuin siirtynyt luomaan synteisiä *koko* vuosisadasta.

Olemmehan siirtyneet sen viimeiselle viidennekselle, jolloin tavallaan on pohdittavana, mitä kaikkea on ollut ja mitä vielä on *tekemättä*.

Alustuksia voidaan ehkä arvostella siitä, etteivät synteisin teossa näytä olevan mukana taiteilijat ja humanistit. Olisi myös aika kuunnella *kaikkia* niitä ryhmiä, jotka konfrontoituvat todellisuuden ankeiden ehtojen kanssa, jotka yleensä ovat kovilla. Näitä olisivat naiset, naiskysymyksen asiantuntijat, samoin ammattikäytännön erilaisia ristiriitoja ratkoneet ja kokeneet. Olisi muistettava myös alussa mainittu 80-luvun 'tuomarinurmiolainen' nuoriso ja eräät muut uudet elämäntäytännöt. Keskustelun purjelaiva on ollut kallellaan niin viime vuosina kuin tässäkin seminaarisessa sosiologiaan ja yhteiskuntatieteiden abstrahointiin päin, vaikka tilanteen uudet piirteet ja toisaalta sen aikaperspektiivi voisi tulla myös esiin humanistisessa ja esteettisessä pohdiskelellä. Uudet kyvyt ja intressit muovautuvat lisäksi usein yhteiskunnallisissa periferiassa, jolloin olisi pohdittava, mitä sivistyneistön tyyppejä tällä hetkellä maassamme oikeastaan on.

Elämä tuottaa jatkuvasti uusia kykyjä, uusia ihmisiä. Niinpä sosialisatioteoria näyttäisi saavan Engeströmin ja Toikan analyysissä liian vahvan sijan – painotus on sillä, miten yhteiskunnallisesti muotoutuneet ja valmiit mallit omaksutaan tai toistetaan usein pakonomaisesti kapitalismissa. Se tuo esiin alistavan kehityksen, mutta ei osoita miten on selitettävissä uusien yksilöiden ja uusien reaktiotapojen synty, miten *täitä* prosessia voitaisiin tukea.

Tarkoituksenani ei ole pyrkiä 70-luvulla yleistyneen muodin mukaisesti 'runttaamaan' äkkikäänteisesti Engeströmin ja Toikan laajaa alustusta, vaikka polemisoinkin sen eräitä näkemyksiä. Tähän polemisointiin liittäisin

vielä toisenkin näkökulman. Alustuksessa puhuttiin tarpeesta luoda teoria siitä, miten sivistyneistön on nykyoloissa *toimittava*. Teoriaa ei mielestäni voida käsitellä aivan tällä tavoin. Teoria on käsitteellinen järjestelmä, joka lähinnä osoittaa olennaiset puolet eri tilanteissa, ei menettelyn taktiikkaa. Sivistyneistö edustaa juuri niitä ryhmiä, joiden tulisi pohtia ja eritellä itsenäisesti tilanteitaan. Sen vastuulla on siis määritellä eri tilanteisiin kanta, mikä edellyttää sekä tieteellistä että moraalista valmiutta, oikeita käsitteitä, mutta myös kykyä liittää ajatus toimintaan. Toimintaa kattava yleinen teoria voitaisiin helposti käsitellä ohjelmaksi, joka ilmoittaisi eri tilanteissa sen, mitä pitäisi tehdä; pienenä huulena sallittaneen sanoa, että didaktikka silloin tulisi dialektiikan sijalle.

Nykytilanteessa on piirteitä, jotka muistuttavat Marxin kuvausta 1840-luvun Saksasta. Pohtiessaan Saksan ja saksalaisuuden mahdollisuuksia yleiseen emansipaatioon Marx toteaa, että näistä puuttuu Ranskalle ominainen *poliittinen idealismi*, jossa vapautus voi esiintyä vuorollaan useiden eri luokien pyrkimyksissä. Saksalaisuuden moraalin ytimen 'muodostaa tuo *vaatimaton egoismi*, joka puolustaa rajoittuneisuuttaan ja antaa muidenkin puolustaa omaansa toisten vastapainoksi'. 'Ranskassa riittää, kun ollaan jotain jotta voitaisiin pyrkiä olemaan kaikki.' Sitävastoin Saksassa on Marxin mukaan käytännön elämä yhtä hengetöntä kuin henkinen elämä epäkäytännöllistä, eikä sivistyneistö näytä tuntevan tarvetta yleiseen emansipaatioon, ennen kuin sen välitön asema, aineellinen välttämättömyys pakottaa sen siihen. Muuten Saksassa on parasta olla olematta mitään, ellei halua menettää kaikkea. Tilanne epäilemättä muistuttaa Suomen ja pohjoismaisenkin kulttuurielämän pirstaleisuutta. Poliittikka näyttäisi ole-

van irrallaan – kuten Lars D. Erikssonkin on tässä seminaarissa sarkastisesti väittänyt – sisällöistä, käytännön idealismista, joka voittaisi ihmisiä puolelleen. Vallitsee osin pikkukaupunkimainen tai pikkuporvarillinen laskelmointi, politiikka käsitetään järjestöteknologiaksi, ja intellektualismi tuntuu olevan monessa suhteessa irrallaan ihmisten elämäntodellisuudesta. Kysymys on osittain yhtenäisen sisäisen reaktion tarpeesta, ja siihen on vaikea päästä, ellei ole keskustelua ja vuorovaikutusta ihmisten ja eri ryhmien välillä. Tämä keskustelu vaikuttaa nyt lamautuneelta, ja monenlaisin ulkoisin painostusmenetelmien, kiintiöinnin ym. se myös sellaisena pidetään.

Oikeastaan myös Engeström ja Toikka siirtyvät persoonalliselle tasolle esittäessään ydinkysymyksen: mitä poliittista *minä* voisin tehdä? Tein tämän kysymyksen parille tämän päivän hajanaisen, periferen sivistyneistön jäsenelle. Toinen tekee ulkoa kontrolloitua työtä, jossa ratkaisut kuitenkin ovat tärkeitä niiden kohteina oleville ihmisille. Mitään poliittista hän ei voi tehdä siinä mielessä, että esittäisi ohjelmallisia puheenvuoroja työssään – silloin 'hän lentäisi ulos kuin leppäkeihäs', ja ehkä myös suhde työn kohteisiin häiriintyisi. Toisaalta hän ei koe tyydyttäväksi työstään ja koulutuksestaan irrallista poliittista 'osallistumista'. Hänen mukaansa ainoa, mitä hän voi tehdä, on 'menetellä kaikessa oikein'. Tämä henkilö käytti ilmaisuja, että on ensin osoitettava olevansa *jotain*, ennen kuin voi vaatia kannanotoilleen elintilaa. Engeströmin ja Toikan esittämä *tieteellinen offensiivi* on kaikin puolin kannatettava. Tarvitaan kuitenkin myös jonkinlaista moraalista offensiivia. Akateeminen maailmamme jäsentää tilanteen ennen kaikkea teorialla; niille joiden kohteena ovat toiset ihmiset, muodostuu tärkeäksi

myös ammattimoraali.

En pohdi tässä, miten ammattikäytännön ongelmat voitaisiin saada kuvastumaan opetuksessa, miten ihmisten tulisi valita ammattinsa ja löytää itsensä siitä – tilanne on opiskelijoille ongelmallinen. Joka tapauksessa näyttää ammateissa esiintyvän nykyisin uudenlaisiaakin persoonallisuuksia, jotka *yhdistävät* tieteellisuuden ja käytännöllisyyden vaatimukset. Pohjois-Karjalan Psykologiyhdistyksen puheenjohtaja Jarl Wahlström kirjoittaa, ettei vain yliopistojen tehtävänä voi olla teorian luominen jolloin 'kenttä' tuottaisi pelkästään käytäntöä ja odottaisi ulkoapäin tulevaa analyysiä. *Koko elämä on ammatissa toimivalle teorian soveltamista ja kehittämistä työssä, vaikkei oletuksia aina eksplikoitaisikaan.*

Sivistyneistö on nykyisin siis vähemmän yksiselitteistä kuin ennen. Tämä tuli hyvin esille Mika Böökin puheenvuorossa. Hän asettaa tavoitteeksi *universaalin polyteknisen sivistysihanteen*, joka koskee kaikkia ihmisiä. Polytekniisyyttä ja ihmisen koulutettavuutta pohdiskelleena koen tämän kysymyksen hyvin merkittäväksi. Olisi todella hyvä, jos sivistystä ja koulutusta voitaisiin soveltaa *yhdyssiteenä* eri ryhmien välillä, sen sijaan että ne usein esitetään – ja ne nykysuhteiden vallitessa toimivat – erottavana tuntomerkkinä.

Jopa nykyisen peruskoulun ja ammatikoulutusjärjestelmän voidaan olettaa puutteellisuuksinenkin lisäävän väestön

tiettyä kapasiteettia, etenkin kun perusero oppi- ja kansakoulun välillä on joka tapauksessa poistunut. Työläisnuorison intressit ja kyvyt ylittävät tarjoutuvat elämäntilanteet. Ruotsalo käsitteli alustuksessaan kapitalistisen kehityksen paradoksaalia luonnetta: jos oikein ymmärsin, käynnistää kapitalismi repression ohella jatkuvasti myös uusia kehitysprosesseja, joskin ristiriitaisin muodoin. Uusi jännite 1980-luvulla voi olla juuri tiedontason kohoamisen kautta tapahtuva ihmisen vaatimustason nousu. Nykyoloissa monet on vain saatu uskomaan, etteivät he kelpaa mihinkään tai että 'vika' on juuri heissä.

Sivistyneistön luodessa kontaktin teollisuustyöväestöön saavuttaa se käyttöönsä myös tämän ratkaisevan kokemuksen. Toisaalta sivistyneistö on hajautunut maan eri alueille ja eri sosiaali-kerrostumiin. Edistyksekkään sivistyneistön edustajilta on usein salpautunut elämänura pienten punaisten lähetelapujen myötä, moni on jäänyt milloin mihinkin siperiaan; samalla ylioppilaita sekä akateemisia kansalaisia on muiden tavoin työttömyyskortistossa tai passitettuna virastotöihin taikka lyhytkoulutukseen. Tämä 'periferinen' sivistyneistö ei aina edes käy kokouksissa ja seminaareissa, mutta se ei ole myöskään mukautunut oloihinsa kuten akateemisten ammattien huippukerrokset. Olisi siis etsittävä moraalisia ja henkisiä väyliä näiden yksilöiden, kuten yleensä sivistyneistön uusien tyyppien, puhuttelemiseen.

Sivistyneistö ja työväenluokka

YRJÖ IKONEN

Haluan tarkastella kahta asiaa. Ensinnäkin, miten työläiskommunistien ja edistyskellisen sivistyneistön yhteistyötä voitaisiin parantaa, ja toiseksi, miten työläiset ja edistyskellinen sivistyneistö voisivat harjoittaa yhteistyötä konkreettisissa, esimerkiksi demokraattista valvontaa koskevissa asioissa.

70-luvun alussa – erityisesti Metallin lakon aikana – kyettiin esimerkiksi täällä Tampereella rakentamaan perustaa työläisten ja sivistyneistön yhteistyölle. Meneillään ollut taistelu antoi mahdollisuuden realisoida liittoutumaa, jolle monet yhteiskunnallisen kehityksen muutokset olivat luoneet perustaa. Mainittakoon näistä vaikkapa tulopolitiikan käyttöönotto, luokkarakenteen muutokset, sivistyneistön ja nuorison radikalisoituminen.

Yhteistyö jatkui Metallin lakon jälkeen. Molemmiin puolin oli suuri halu kokeilla, etsiä, tutkia ja löytää, olihan yhteistyö uutta ja ennenkokematonta. Ja mielestäni se tuotti hyviä tuloksia mm. eräiden tutkimusten muodossa. Työsuojeluasiat olivat eräs alue, jolla saatiin paljon aikaan. Ja oli hyvin merkittävää, että työntekijät saivat teoreettista tietoa ja apua edistyskelliseltä sivistyneistöltä ja varmasti myös he saivat merkittävää työelämää koskevaa tietoa ja kokemusta työläisiltä.

Tänään monet tutkijat ja työläiset muistelevat kaiholla noita aikoja. Me työläiset emme enää tapaa teitä niin

usein kuin aiemmin. Yhteiskuntasopimuksen henki on levinnyt yhä laajemmalle ja alkanut vaikuttaa jopa yksittäisten ihmisten toimintaan.

Tällä hetkellä oppositiotoiminta vaatii suurempaa kypsyyttä. Ja se vaatii parempaa järjestäytymistä, korkeampaa tietoisuutta ja suurempaa taisteluvoumaa. Nyt tarvittaisiin niin meiltä työläiskommunisteilta kuin edistyskelliseltä sivistyneistöltäkin huomattavasti vireämpää toimintaa järjestöllisellä, ideologisella sekä teoreettisella alueella. Tämä on keskeinen haaste SKP:lle.

On korkea aika voittaa 70-luvun lopulla vaivannut heikkouden tunto. Tuntuu että eräs sen nykyinen ilmenemismuoto on, että keskustelemme toki monista asioista – usein syvällisesti ja hyvinkin – mutta varsin vähän pohditaan sitä, *mitä* pitäisi *tehdä* tai vielä vähemmän sitä, *kuka* joiain tekisi. Yhä useamman kuulee sanovan, että on aivan sama mitä teemme, koska asiat menevät kuitenkin toisin kuin me haluaisimme. Tämä voimattomuuden tunto ei katoa ilman yhteisiä pohdintoja. Siksi olisi tiivistettävä yhteistyötä ja tutkittava, mitä odotuksia meillä on toistemme suhteen ja mitä toisiltamme tarvitsemme. Yhteistyön alueita kyllä riittää, mainittakoon työsuojelun ongelmat, uuden teknologian käyttöönoton kysymykset, demokraattisen ja työväenvalvonnan kysymykset jne.

Haluaisin hieman yksityiskohtaisemmin käsitellä demokraattisen valvonnan

toteuttamisen ongelmia. Minusta nämä kysymykset ovat keskeisiä toiminnassamme, koska ne kehittävät työätekevien kykyä käydä taistelua vallasta ja samalla laajentavat ja parantavat jo saavutettuja demokraattisia oikeuksia.

Toiminnan lähtökohtana tulisi olla käsitys, ettei työväenvalvontaa toteuteta millään yhden mallin hokemisella, eikä todellista valvontaa saada aikaan pelkästään säätämällä jokin asiaa koskeva laki. Tämän osoittaa jo yhteistoiminnasta runsaan vuoden aikana kertynyt kokemus. Valvonnan toteuttaminen on pitkän, sitkeän ja määrätietoisien taistelun tulos.

Esityksessään Demokraattisten voimien yhteistyöohjelmaksi SKP esittää seuraavia konkreettisia tehtäviä työläisten toimintaoikeuksien laajentamiseksi: 1. Oikeus kokoontua työaikana työpaikoilla. 2. Oikeus saada tiedot yrityksen taloudellisesta tilasta ja omistussuhteista. 3. Oikeus saada haluamansa tiedot yrityksen, laitoksen tai viraston suunnitelmista ja päätöksistä, oikeus tiedottaa ja valvoa tiedonvälitystä työpaikoilla. 4. On turvattava paremmat työskentelyolot, toimintaoikeudet ja oikeusturva työntekijöiden valitsemille luottamusmiehille ja elimille. 5. Ammattiosastoja sitova työrauhavelvoite on kumottava. 6. Työläisten irtisanomissuojaa on laajennettava, irtisanominen on saatettava työpaikan ammattijärjestön valvontaan. 7. Työntekijöiden poliittinen kortistointi on lopetettava ja samoin muu syrjintä. 8. Lakko-oikeuden rajoittamiseen ja pakkosovintojärjestelmään tähtäävistä suunnitelmista on välittömästi luovuttava. 9. Yhdessä työntekijöiden perusoikeuksien laajentamisen kanssa on luotava työläisiä ja toimihenkilöitä edustavia yhtäläisellä äänioikeudella valittavia elimiä, jotka laajentavat työntekijöiden nykyisten luottamusmiesten toimialaa ja valtaa.

Elämä on osoittanut näiden asettamusten ajankohtaisuuden. Ainoa mitä puuttuu on puolueen systemaattinen työ näiden vaatimusten toteuttamiseksi ja niiden edelleen kehittämiseksi. SKP:ssä ei ole kyetty yhdistämään valtiollisella tasolla ja työpaikoilla tehtävää työtä. Työväenvalvonnan puolesta käytävä kamppailu on jäänyt muutamien rohkeiden yksilöiden tehtäväksi. Heitä taas työnantajat ovat joko potkineet pois työpaikoilta tai sitten siirtäneet sellaisiin tehtäviin, etteivät he ole voineet vaikuttaa työläisten mielipiteisiin. Esimerkkinä asentaja Pekka Järvisen työsuhteen purkaminen Tampereella ja sitä edeltäneet työnantajan toimet.

On nähtävä, että työväenvalvonta voi toteutua vain jokapäiväisellä sitkeällä työllä. Demokraattisen ja työväenvalvonnan itumuodot ovat olemassa työätekevien jokapäiväisessä taistelussa isäntiä vastaan. Valvonnan organisaatio voi koostua yksittäisistä työläisistä, toimihenkilöistä, luottamusmiehistä ja ammattiosastoista. Kamppailun edistyessä ja voimien kasvaessa valvonta edellyttää ja synnyttää uusia organisaatiomuotoja. Toimintaa on kehitettävä siihen suuntaan, että lopulta jokaisella työätekevällä tulee olemaan oma tehtävänsä valvonnan kokonaisorganisaatiossa. Näin se voi samalla muodostaa organisatorista perustaa kapitalismin anarkian ja monopolikapitalismin mädännäisyyden voittamiselle.

Tällä tiellä voidaan edetä ja sillä jopa on pakko edetä. Vain niin voidaan estää Pekka Järvisen työsuhteen purkamisen tapaiset toimet. Ja pienikin voitto tällä luokkataistelun alueella on voitto kamppailtaessa demokraattisen käänteen ja sosialismin puolesta. Työläisten ja sivistyneistön yhteistyön uusi vaihe voisi luontevasti liittyä demokraattisen valvonnan puolesta käytävään kamppailuun.

Sivistyneistön asema demokraattisessa rintamassa

SEPPÖ RUOTSALAINEN

Sivistyneistön asema työväenluokan Seri kerrostumien (työntekijöiden, toimihenkilöiden, yrittäjien, palvelualan työntekijöiden ja virkamiesten) joukossa on omalaatuinen ja omaperäinen. Sivistyneistöllä on kapitalismin oloissa voitettavanaan joitakin erityisvaikeuksia. Keskeinen vaikeus liittyy siihen tosiasiaan, että sivistyneistön (eli älymystön) edustaja joutuu viettämään (ja saa viettää) huomattavan osan elämästään kirjojen ja kirjoitusten parissa; näin ollen jo hänen "tehtäväkuvaansa" kuuluu tietynlainen eristyminen – ainakin määräraajoiksi – välittömästä käytännön elämän toiminnasta. Ongelma on siinä, että tällaisen henkilön pitäisi pystyä joustavasti siirtymään tarvittaessa käytännön elämän piiriin olosuhteissa, joissa hänen varsinainen tehtävänsä kuitenkin näyttää vaativan – ainakin ajoitusta – yksinoloa ja jopa tiettyä eristäytymistä. Työväenluokan riveissä toimiva älymystön edustaja joutuu kokemaan, kuinka vaikea on käytännön ja teorian välisen ristiriidan voittaminen, kuinka vaikea on dialektisesti tapahtuva liike teoriasta käytäntöön ja käytännöstä teoriaan.

Sivistyneistön asemaan liittyvät vaikeudet eivät ole pelkästään yksilöllisiä tai kuvitteellisia ongelmia. Tosiasia on, esim. SKP on perustajakuntansa puolesta voimakkaan proletaarisvoittoinen; se on voittopuolisesti "pitkän linjan" hen-

kilöiden puolue. Sivistyneistön ja muun kenttäväen välillä saattaa tavallaan luonnostaan pyrkiä syntymään eräänlainen juopa, koska nuo asianosaiset eivät – erilaisista taustoista johtuen – aina helposti ymmärrä toisiaan. Näissä olosuhteissa sivistyneistön edustajat saattavat tuntea asemansa jopa syrjityksi. Heidän ongelmansa on varsin usein myös se, että he eivät pysty löytämään kanavia, joiden kautta he voisivat toimia tehokkaasti työväenluokan hyväksi. Siitä, että yhteydet käytäntöön ovat vajavaiset ja että teoriassa kaikki tuntuu yksinkertaisemmalta kuin käytännössä, saattaa myös olla seurauksena se, että sivistyneistön edustajan mielipiteet ja asenteet vaihtelevat herkästi äärimmäisyydestä toiseen. Seuratessaan käytännön politiikan "siirtoja" hän siksi saattaa suhteellisen pian pettyä, väsyä ja luopua aktiivisesta toiminnasta.

"Elimellinen sivistyneistö" ja perinnäinen sivistyneistö

Sivistyneistön asemaa tarkasteltaessa on syytä ottaa huomioon se seikka, että ihmisten enemmistön luonteenpiirteisä, lahjoissa ja kehityksessä ei ole mitään sellaista ehdotonta tekijää, joka vaatisi tekemään eron toisaalta sivistyneistön ja toisaalta "muiden" välillä. Antonio Gramscin mukaan "jokainen ihminen on filosofi". Gramsci toteaa,

että "kaikki ihmiset ovat sivistyneistöä (...): mutta kaikilla ei ole yhteiskunnassa sivistyneistön tehtäviä" (Gramsci, Vankilavihkot. Suom. 1979 s. 125-6). Tämä seikka vie siihen johtopäätöksen, että ero sivistyneistön ja muiden yhteiskuntakerrostumien välillä on voitettavissa; "ero" on itse asiassa ratkaisevilta osin asenteellista perua porvarillisesta ajattelusta. Tätä taustaa vasten voidaan nähdä myös sen Leninin vaatimuksen oikeutus, jonka mukaan (menestyksellisessä) työväenliikkeessä täytyy kaikkinaisen eron lukeneiston ja työläisten väliltä täydellisesti hävittää.

Gramsci kehitteli myös erästä merkittävää ajatusta, joka osaltaan auttaa näkemään sivistyneistön todella laajassa merkityksessä ja käsittämään sen todella työväenluokan osana eikä siitä irrallaan olevana kategoriana. Gramscin mukaan jokaisella yhteiskuntaluokalla (kapitalismissa siis: molemmilla yhteiskuntaluokilla) on perinnäisen eli lähinnä yliopisto- ja korkeakoulusivistyksen omaavan sivistyneistön ohella ns. "elimellinen" sivistyneistö. Työväenluokan elimellisellä sivistyneistöllä tarkoitetaan "tavallisista rivimiehistä" lähteneitä henkilöitä, jotka itseopiskelun, poliittisen ja ay-koulutuksen sekä työpaikka-kohtaisen kokemuksen kautta ovat saavuttaneet korkean yhteiskunnallisen tietotason. Sivistyneistön kahden lohkon olemassaolon havaitsemisella ja tunnistamisella on suuri merkitys: työväenluokan "elimellinen" sivistyneistö ja työväenluokan maailmankatsomuksen omaksunut "perinnäinen" sivistyneistö nimittäin voivat (ja niiden täytyy) toimia yhdessä (ilman tätä yhteistyötä sivistyneistö ei kokonaisuutena ylipäänsä voikaan toimia tehokkaasti). Mikäli tämä yhteistyö on tehokasta, niin sen avulla on mahdollista vetää uusia perinteisiä - jopa alunperin porvarismiin kalistuneita - sivistyneistökerroksia työ-

väenluokan puolelle. "Yksi jokaisen valta-asemaan pyrkivän ryhmän ominaispiirre on taistelu perinteisen sivistyneistön sulauttamiseksi ja 'ideologiseksi' valloittamiseksi, mikä on sitä nopeampaa ja tehokkaampaa, mitä enemmän kyseinen ryhmä samanaikaisesti kehittää omaa elimellistä sivistyneistöään" (Gramsci, mt, s. 1279).

Sivistyneistön liittoutumiskysymys

Esim. Kulttuurivihkojen palstoilla käydyssä sivistyneistökeskustelussa ei ole kiinnitetty kovinkaan paljon huomiota toisaalta "elimellisen sivistyneistön" ja toisaalta perinteisen sivistyneistön keskinäissuhteisiin luokkataisteluprosessissa. Sen sijaan on peistä taitettu jonkin verran mm. sivistyneistön liittolaispolitiikkaa koskevan kysymyksen osalta. Tällöin on voitu havaita Mikael Böök ja toisaalta Yrjö Engeströmin ja Kari Toikan toisistaan poikkeavat käsitykset. Böök on arvostellut (Kulttuurivihkot 5/80 s. 51-53) Engeströmin ja Toikan käsityksiä siitä, että niissä sivistyneistön liittoutuminen saa liian itsenäisen korostuksen muuhun väestöön ja työväenluokkaan nähden. Böök torjuu tällaisen erillisen liittoutumisajatuksen päättelemällä, että liittoutumista ei tarvita, koska koko työväenluokka kehittyy vähitellen sivistyneistöksi eli -Gramscin sanoin - "johtavaksi, kasvattavaksi ja järjestäväksi voimaksi". "Se tarkoittaa siis työläisten ja sivistyneistön lakkauttamista erillisinä kategoriona ja sellaisten 'yksilöiden' (...) syntymistä, jotka ovat sekä työläisiä että intellektuelleja" (Böök s. 52). Koulutusajan pidentymiseen viitaten Böök kysyy, että "eikö tämä merkitse edellytysten kypsymistä työväenluokan kehittymiselle sivistyneistöksi ja näin ollen liittolais-

kysymyksen poistamiselle päiväjärjestyksestä”?

Böökien johtopäätökset ovat mielestäni hiukan liian suoraviivaisia. Vaikka esim. Leninin käsityksen mukaan eron lukeneiston ja työläisten välillä täytyy hävitä, niin toisaalta ei kuitenkaan voida kiistää sivistyneistökategorian olemassaoloa yhteiskunnassa. Toisaalta on todettava, että työväenluokan kehittäminen sivistyneistöksi ja sivistyneistön täydellinen sulautuminen työväenluokkaan on ilmeisen mahdotonta kapitalismin olosuhteissa. Työväenluokan kehittyminen ”johtavaksi, kasvattavaksi ja järjestäväksi voimaksi” merkitsee itse asiassa työväenluokan taloudellista ja poliittista valta-asemaa yhteiskunnassa ja tämä on lopullisesti mahdollista vasta sosialismissa yhteiskunnassa. Esim. koulutuksen kehittäminen luokkayhteiskunnassa ei voi kumota sitä Gramscin esiintuomaa ajatusta, että vaikka kaikki ihmiset ovat sivistyneistöä, niin kaikilla ei ole yhteiskunnassa sivistyneistön tehtäviä. Kapitalisti pitää huolen siitä, että kaikilla ei ole sivistyneistön tehtäviä, ja juuri tehtävät eli työ ratkaisevat sen, onko henkilöllä edellytyksiä kuulua sivistyneistöön vai ei. Oletamus, jonka mukaan työväenluokka muuttuisi sivistyneistöksi kapitalismissa ja että sivistyneistö sulautuisi täydellisesti työväenluokkaan, on mielestäni jollakin tavoin rinnastettavissa oletuksiin, joiden mukaan työläiset voivat saada täydellisen sosiaaliturvan tai että yleisesti ottaen nainen voi saavuttaa täysin tasa-arvoisen aseman miehen rinnalla kapitalismin oloissa.

Böökien näkemykseen ei kuitenkaan ole syytä suhtautua vähättelevästi sikäli, että Gramscin luonnehtimassa ”kansalaisyhteiskunnassa” voidaan pitkälle kehittyneen kapitalismin oloissa pitää mahdollisena työväenluokan määrättyä hegemonia- eli arvovalta-asemaa omis-

tavaan luokkaan nähden jo siinä vaiheessa, jossa yhteiskunnan taloudellista perustaa ei vielä ole muutettu sosialistiseksi. Tällaisessa vaiheessa määrätty sosialismille ominaiset piirteet saattavat tulla jo huomattavan näkyvällä tavalla esiin. Mutta pisimmällekin kehityvässä ja kehittyneessä porvarillisessa demokratiassa on olemassa se raja, joka erottaa sivistyneistön muista yhteiskuntakerrostumista, yksitoikkoisen työn henkisesti kehittävästä työstä, tuottamattoman työn tuottavasta työstä, lisäarvon arvosta jne. En siis voi yhtyä täysin Böökien käsitykseen, jonka mukaan sivistyneistön liittoutuminen omaksi yksiköksen ja toisaalta liittoutuminen työväenluokan kanssa olisi tarpeetonta sillä perusteella, että kapitalismin puitteissa tapahtuva sulautuminen tekee liittoutumisen sinänsä tarpeettomaksi.

Mielestäni sivistyneistön liittoutuminen tai järjestäytyminen omaksi yksiköksen työväenliikkeen sisällä on sinänsä ja itsessään tarpeetonta. Toisaalta jos liittoutumisella tarkoitetaan sivistyneistön liittoutumista työväenluokan kanssa (ei ole täysin selvää, kumpaan liittoutumismuotoon toisaalta Engeström ja Toikka toisaalta Böök viittaavat kulloisessakin kysymyksenasettelusaan) niin pidän kysymystä pitkälle epärelevanttina. Engeströmin ja Toikan asettama kysymys: ”Miksi on muodostettava itsestään tietoinen demokraattinen kokonaissivistyneistö?” (KV 6/80 s. 59) jää mielestäni omalta taholtaan tyydyttävää vastausta vaille. Sivistyneistö voi luonnollisesti toimia ja vaikuttaa erilaisten organisaatioiden (Terveysrintama, Tutkijaliitto jne.) kautta, mutta työväenliikkeessä tuskin tarvitaan työväenpuolueiden lisäksi ja ohella mitään sellaista yleisorganisaatiota, joka koaisi sivistyneistön ”saman katon alle”. Tällainen organisaatiohan olisi itse asiassa muusta yhteiskuntaluokasta

erillään oleva yksikkö, joka ilmeisesti pikemminkin erottaisi kuin yhdistäisi ja sulauttaisi sivistyneistöä muuhun työväenluokkaan. Ensimmäinen riita saat-taisi koskea kysymystä siitä, ketä tällai-seen liittoutumaan hyväksyttäisiin jäse-niksi eli ketkä kuuluvat sivistyneistöön ja ketkä eivät.

Jos taas "liittolaiskysymyksellä" tar-koitetaan sivistyneistön välttämättö-myyttä "liittoutua työväenluokan kans-sa demokraattisen ammattikäytännön perustalla" (Engeström & Toikka, Kv 6/80 s. 59), niin tässäkin joutuu havait-semaan jonkinlaista ulkopuolista yliko-rostusta sinänsä itsestään selvältä tuntu-van asian kohdalla. Ainakin jos ajatel-laan työväenliikkeen "elimellistä sivist-yneistöä": ammattiyhdistysliikkeen ja poliittisen liikkeen toimitsijoita, työ-väestöstä lähteneitä työväenliikkeen kansanedustajia, päälouattamushiehiä ja työsuojeluvalluutettuja; eihän heidän kohdallaan ole olemassa mitään varsi-naista liittolais- tai liittoutumisongel-maa; he ovat (yleensä) myös poliittisesti sitoutuneita työväenliikkeeseen. Tietys-ti vaatimus "liittoutua työväenluokan kanssa demokraattisen ammattikäytän-nön perustalla" (Engeström & Toikka) on näidenkin kohdalla jossakin määrin sikäli perusteltu, että siihen sisältyy esim. työpaikka-aktiiveille kehotus toi-mia ja vaikuttaa erilaisten työväenliik-keen terveydenhoito-, työsuojelu-, kult-tuuri- jne. organisaatioiden kautta. Toi-saalta on kuitenkin todettava, että ni-menomaan "elimellinen sivistyneistö" joutuu jo työtehtäviensä ja ay-velvoit-teidensa vuoksi toimimaan huomatta-van paljon "demokraattisen ammatti-käytännön pohjalla". Myöskään työ-väenluokan puolella olevat perinnäisen (klassisen) sivistyneistön edustajat tus-kin tarvitsevat työväenluokan kanssa ta-pautuvaa liittoutumista ja yhteis-työnsä saatesanoiksi mitään ulkoista ja

muodollista kehoitusta ja vielä vähem-män jotakin yleisluontoista katto-organisaatiota.

Sisäinen yhteistyö

Kulttuurivihkojen tähänastisessa sivistyneistokeskustelussa on puututtu eräisiin tärkeisiin kysymyksiin, mutta niitä on toistaiseksi vielä vain lähinnä sivuttu ja samalla tarkastelu on liikku-nut melko paljon ulkoisten muotojen tasolla. On ikään kuin hapuillen ja tun-nustellen haettu vastausta mm. kysy-mykseen siitä, pitäisikö sivistyneistön järjestäytyä nykyistä suuremmassa mää-rin ja tiiviimmin omaksi liittoutumak-seen ja millä tavoin sen tulisi liittoutua yhteistyöhön työväenluokan kanssa. Nyt olisi vuorossa nimenomaan keskit-tyminen asioiden sisältöön; ulkoiset liit-toutumis- ja organisaatiomuodot ja niitä koskevat mielipiteet ovat toissijaisessa asemassa. Ydinkysymys kuuluu todella: miten tehostetaan sivistyneistön ja työ-väenluokan yhteistyötä? On myönnettä-vä, että esim. Engeström ja Toikka ovat suorittaneet tässä suhteessa joitakin avauksia. He ovat mm. – ainakin epä-suorasti – vaatineet sellaisten järjestö-jen kuin Terveysrintaman, Demkon, KTL:n ja Tutkijaliiton toiminnan tehostamista; nämä järjestöt ovat vasta "teoreettisten abstraktioiden muodosta-misen kynnyksellä" (KV 6/80 s. 58).

Tuohon käsitykseen on helppo yhtyä. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä to-deta, että sivistyneistöjärjestöjen toiminta ei voida tehostaa ilman määrättyä osapuolijaon voittamista SKP:n sisällä. Osapuolijaon puitteissa suoritettun "ke-hittämisen" tie on kuljettu loppuun. Sivistyneistöjärjestöjen toiminta on saa-tava järjestetyksi ja organisoiduksi siten, että niihin saadaan kaikki käytettävissä olevat voimat SKP:n molemmista osa-puolista.

Mutta kun me puhumme sivistyneistön ja työväenluokan yhteistyöstä, niin emme voi rajoittua emmekä oikeastaan edes lähteä liikkeelle yksityisten sivistyneistöjärjestöjen toiminnasta. Meidän on pyrittävä luomaan kysymyksenasettelulle laajempaa perustaa. Sivistyneistön ja työväenluokan yhteistyö toteutuu käsittääkseni ratkaiseviltä osin akselilla "perinnäinen sivistyneistö" – "elimellinen sivistyneistö" – "työväenluokan perusjoukot". On ollut jossakin määrin hämmästyttävää, että nyt käydyssä keskustelussa on kiinnitetty niin perin vähän huomiota kahden sivistyneistölohkon väliseen yhteistyöhön ja erityisen vähän huomiota "elimelliseen sivistyneistöön". Keskustelussa on häthätää tuotu esiin sana "elimellinen sivistyneistö", mutta ei ole pyritty lähemmin selittämään edes sitä mitä sillä tarkoitetaan. Kuitenkin tämä Gramscin oivallus sivistyneistön kahden lohkon olemassaolosta avaa mahdollisuuden sen seikan havaitsemiseen, että elimellinen sivistyneistö voi toimia välittäjänä tekijänä työväenluokan perusjoukkojen jokapäiväisen elämäkokemuksen ja perinteisen sivistyneistön välillä. On totta, että esim. juuri Sosialistisessa Terveysrintamassa lääkärit, insinöörit ja tutkijat ovat vaihtaneet mielipiteitä ja kokemuksia pääluottamusmiesten, työsuojeluvaltuutettujen ja työntekijöiden kanssa, eikä tämän yhteistyön merkitystä ole vähäteltävä. Kuitenkin joudutaan myöntämään, että tämä toiminta on toistaiseksi jäänyt suhteellisen rajoitetuksi ja ennen kaikkea on merkillepantavaa, että työväenliikkeessä ei ole vielä lähdetty *tietoisien ja aktiivisten* yhteistyön kehittämisen tielle kahden sivistyneistölohkon välillä. Tämä johtuu ehkä juuri siitä (minkä ajankohtainen sivistyneistökeskustelukin on osoittanut), että meidän käsityksemme sivistyneistöstä on niin rajoittunut ja traditionaalinen, että

me emme ole vielä edes havainneet elimellisen sivistyneistön olemassaoloa, emme ole tunnustaneet sitä sivistyneistön osaksi, saati että olisimme havainneet, että se on yhdistettävissä kokonais-sivistyneistön voiman mahtavaksi osaksi. Vasemmistolainen sivistyneistökäsityksemme – vaikka siinä on tapahtunut suurtakin kehitystä – on ilmeisesti kantanut pitkään rasitteenaan porvarillista traditiota, jolle on ominaista käsitys klassisen sivistyneistön erehtymättömyydestä ja auktoriteetista. Vastareaktiona on kyllä työväenliikkeessä kieltämättä ollut havaittavissa myös perinnäisen sivistyneistön roolin karkeaa aliarviointia. Viimeksi mainittu on saattanut olla seurausta pettymyksestä esim. akateemiseen sivistyneistöön nähden; se on saattanut myös olla jossakin määrin seurausta perinteisestä "herravihasta" tai siitä käsityksestä, että akateemisella sivistyneistöllä ei ole vallankumousprosessissa muuta tehtävää kuin puheidenkirjoittajan tai konekirjoittajan tehtävä. Kaikissa kielteisissä tapauksissa on varmasti osatekijänä ollut liian vähäinen yhteistyö ja siitä johtuvat väärinkäsitykset perinteisen ja elimellisen sivistyneistön välillä.

Tässä seminaarissa ja tämän seminaarin jälkeen meidän tulisi kohottaa yhtenä keskeisenä asiana esiin kysymys siitä, kuinka ja millaisten toimintamuotojen kautta yhteistyötä voitaisiin kehittää perinteisen ja elimellisen sivistyneistölohkon välillä. Ensimmäinen tehtävä on vihdoinkin tunnustaa työväenluokan elimellisen sivistyneistön olemassaolo. Sehän nimittäin todella on olemassa: suurten työpaikkojen luottamusmiehet ja työsuojeluvaltuutetut, ay-liikkeen ja poliittisen liikkeen työntekijät osallistuvat luottamustehtäviensä myötä useassa tapauksessa niin konkreettiseen ja syvälliseen työehtosopimuspolitiikan, koulutus-, sosiaali- ja yleispolitiikan pohdis-

keluun, että monet työväenluokan perinteisen sivistyneistön edustajat voivat omalla kohdallaan vain kuvitella sellaista. Juuri tämän vuoksi on tärkeää, että nämä kaksi sivistyneistölökhöä voisivat kehittää yhteistyömuotoja. Kumpikaan lohko ei voi edetä yksin; yksin yrittäessä tapahtuu pysähtyminen.

Jonkinasteinen pysähtyminen koko sivistyneistön osalta lienee nykyvaiheessa tapahtunut. Viime aikoina olen pohdiskellut asiaa mm. seuraavalta kannalta: marxilaisen tutkimuksen ja opiskelun mahdollisuudet ovat yliopistoissa ja korkeakouluissa joka tapauksessa huomattavasti parantuneet viimeksi kuluneiden 10–15 vuoden aikana. Marxilaista teoriaa ja työväenluokan asemaa tutkivat henkilöt voivat nyt merkittävästi enemmän kuin aikaisemmin omistautua työlleen kokopäivätoimisesti tai melkein kokopäivätoimisesti. Vastaava seikka on havaittavissa myös työväenliikkeen rivijäsenten keskuudessa: on ammattiyhdistysopistoa, Sirolan lyhyttä, pitkää ja jatkokurssia, mahdollisuus opiskeluun Moskovassa jne. Kuitenkin tämän tosiasian ohella joudutaan toteamaan, että vain suhteellisen harvat, jopa aniharvat koulutusta saavista henkilöistä esiintyvät päivälehtien palstoilla, tuovat esiin työväenluokan asemaan liittyviä epäkohtia. Ylipäättään vain harvat ilmaisevat itseään kirjallisesti; kokonaisen ammattiyhdistystoimijoiden muuten hälisevä armeija esiintyy lähes mykkänä julkisen sanan suhteen. Missä vika? Tilannetta voisi parantaa se, että perinteisen sivistyneistön ja elimellisen sivistyneistön edustajat kokoontuisivat pohtimaan yhdessä koulutus- ja tutkimuskysymyksiä, julkaisutoimintaan liittyviä näkökohtia jne. Juuri koulutuskysymys on asia, jonka puutteet ja tarjoamat mahdollisuudet tulisi selvittää perusteellisesti ja kokonaisvaltaisesti koko työväenliikkeen kentässä (ja mukaan pi-

täisi liittää niin akateeminen kuin työväenliikkeen perinteinenkin koulutus).

Perinteisen sivistyneistön asema

Kaikella edellä sanotulla on haluttu viitata myös siihen, että työväenluokan perinteisen sivistyneistön pitäisi entistä suuremmassa määrin päästä liikkumaan oman välittömän elin- ja työympäristönsä ulkopuolella. Nykyvaiheessa joudutaan tunnustamaan, että perinnäinen sivistyneistö ei ole vielä toistaiseksi pystynyt kunnolla murtamaan tietään työväenluokan perusjoukkojen luo. Tiellä on ollut sekä porvarillisen yhteiskunnan "luonnollisia" esteitä että työväenliikkeen itsensä estoja ja esteitä. SKP:n sisäinen kahtiajakautuneisuus on ollut keskeinen haittaava tekijä: sivistyneistön edustajat ovat olleet ristiriitaisessa tilanteessa sen suhteen, keitä "pitkän linjan" henkilöitä heidän pitäisi lähestyä ja rivityöläiset ovat samoin olleet epä tietoisia sen suhteen keitä "oppineita" heidän pitäisi kuunnella ja millä korvalla.

Sivistyneistön mielenkiinto vasemmistoa – ainakin SKP–SKDL:oa – kohtaan jatkuu hyvin voimakkaana aina 70-luvun puolivälin tienoille saakka. On myönnettävä, että puolueen terveltäistoivotukset sivistyneistölle eivät olleet niitä kaikkein lämpimimpiä; monessa tapauksessa oli pikemminkin kyse "hyvää päivää kirvesvartta" -asenteesta. Henkilön jäsenhakemus on saattanut pölyyntyä vuosikausia piiritoimistossa. Tällainen tilanne on epäilemättä aiheuttanut vasemmistosivistyneistön keskuudessa katkeruuden tunnetta, luopumisen ja syrjäänvetäytymisen halua. Monet niistäkin sivistyneistön edustajista, jotka ovat päässeet sisälle puolue-elämään, ovat suhteellisen pian saattaneet tulla siihen johtopäätökseen, että poliittinen osallistuminen ei vastaa niitä

odotuksia, joita he ovat sille alunperin asettaneet. Rikkinäiseen puolueeseen kuulumisen riskit on koettu liian suuriksi esim. siviiliammattissa etenemistä silmällä pitäen.

Kommunistisen sivistyneistön (kuten koko puolueen) jäsenet ovat yrittäneet selviytyä omalla sarallaan toisen osapuolen edustajista riippumattomasti, heistä eristäytyneinä. Porvarillisen valtiokoneiston porvarilliset päättäjät eivät ole jättäneet tämän kaksijakoisuuden heille tarjoamaa tilaisuutta hyväkseenkäyttämättä. Yliopistoissa, tutkimuslaitoksissa, taiteen piirissä ja käytännön elämän palveluksessa kommunistiset sivistyneistön edustajat onkin onnistuttu upottamaan eli soluttamaan hyvin syvälle ja eristyksiin – kauas päätösvalasta – autoritaarisen professorin tai osastopäällikön selän taakse.

Epäilemättä kommunistisella ja vasemmistosivistyneistöllä on nyt edessään välttämättömyys syvemmän yhteistyön toteuttamiseen. Moni sivistyneistön edustaja on joutunut kokemaan pettymyksiä ja kolauksia, mutta nyt olisi suuntauduttava eteenpäin itsensä tavoittamisen tietä. Sosialismin voiton edellytys on ihmisen voitto itsestään. Sivistyneistön on nyt pyrittävä kollektiiviseen yhteistyöhön, mikä tarkoittaa toisaalta saumatonta yhteistyötä perinteisen ja elimellisen sivistyneistön välillä sekä toisaalta koko sivistyneistökollektiivin ja työväenluokan perusjoukkojen välillä. On myönnettävä myös se tosiasia, että kaikki perinteisen sivistyneistön edustajat eivät pääse terävimmälle huipulle omalla erityisalallaan. Mutta tämän päivän sivistyneistöllä on vara valita eri vaihtoehtojen väliltä. Perinteisen sivistyneistön edustajien pitäisi kyetä lähtemään ristiretkelle sinnekin, missä ei vaadita välttämättä viimeisimpien tilastomenetelmien hallitsemista, ristiretkelle sinne, missä vallitsee

lukutaidottomuus ja uuslukutaidottomuus. Tämän vuoksi perinnällisen sivistyneistön olisi pääsiävä lähelle kenttätasoa ja yhdistävinä renkaina silloin voitavat olla sivistys-, urheilu-, terveydenhoito-, työsuojelu- jne. organisaatiot, joissa sivistyneistö ja kenttä toimisivat yhteistyössä.

Tilanne yhteiskunnassa

On yleisesti todettu, että viime vuosina, jolloin edellytykset tiedon syventämiselle ovat parantuneet, jonkinlainen aikaisempaa esineellisempi suhtautuminen on samanaikaisesti saanut jalansijaa yhteiskunnassa. Opiskelussa kiinnitetään huomiota päiväkohtaisiin, puhtaasti käytännönläheisiin asioihin; tämä on tavallaan melko ymmärrettävääkin kapitalismin kriisi-ilmiöiden – työttömyyden jne. – lisääntyessä. Erityistiedon eli alakohtaisen spesiaalitiedon määrä on lisääntynyt ja sitä koskeva koulutus tehostunut, mutta samanaikaisesti yleistiedon ja oikean maailmankatsomuksellisen tiedon jakaminen on jäänyt taka-alalle. Näin ollen on mahdollista, että Aku Ankkaa vapaa-aikoinaan lueskeleva lääkäri- ja insinööriyppi on jopa yleistynyt. Puheena olevan kaltaisen koulutuksen seurauksena saattaa syntyä lähes järkyttävä ristiriita erityistiedon ja yleistiedon välille. Ilmaantuu korkean erityistiedon omaavia henkilöitä, joiden maailmankatsomuksellinen tieto rajoittuu siihen vaatimukseen, että sosialismia vastaan on taisteltava kaikin mahdollisin keinoin, olettaukseen että työttömyys on yksilön itsensä syytä jne. Toisin sanoen tällaisen koulutuksen oloissa piilevät fasismin ainesosat. Samat ainesosat ovat käymistilassa myös yhteiskunnan sosiaalikerrostuman toisessa eli huono-osaisten päässä. Siellä puuttuu yleisesti niin erityis- kuin yleistietokin, niin ammatillinen kuin filoso-

finenkin koulutus. Riisto ja riiston yhteiskunnallinen tiedostamattomuus ajaa tätä sosiaalikerroksen osaa passiivisuuteen, uskonnollisiin herätysliikkeisiin ja poliittisiin ääriryhmiin.

Jos näissä olosuhteissa vasemmistolainen sivistyneistö eristyy omiin kuppi-kuntiinsa, niin sieltä on yksinkertaisesti liian pitkä matka niin toimihenkilöiden, virkamiesten kuin työläistenkin luo. Tästäkin näkökulmasta tuntuisi luonnolliselta, että perinteisen sivistyneistön olisi saatava ensimmäinen yhteys "väli-portaaseen" eli elimelliseen sivistyneistöön ts. niihin henkilöihin, jotka tavallaan edustavat omia väestö- ja ammattiryhmiään (muutakin kuin työläisryhmiä) ulospäin. Yhteiskunta on jakautunut hyvin moniin lohkoihin ja kapitalismi on eristänyt ne toisistaan. Tällöin tapahtuu helposti siten, että esim. vasemmistolainen teatteri, elokuva tai kirjallisuus ei saavuta laajoja kansanjoukkoja. Kysymys ei välttämättä ole taiteen tasosta sinänsä, vaan yksinkertaisesti siitä, että kieli on muuttunut käsittämättömäksi esittäjien ja yleisön välillä. Kansan Uutisissa äskettäin (18. 1. 81) olleessa haastattelussa Kaisa Korhonen totesi teatterin tilasta, että "tekijöiden ja yleisön välillä on passiivinen suhde toisin kuin esimerkiksi 70-luvun alussa, jolloin kontakti oli vuorovaikutusta". Samassa yhteydessä hän huomautti, että "taiteilijoiden työnilo on hävinnyt ja rohkeus kadonnut". Tuo näyttää epäilemättä olevan osoitus jonkinlaisen kuilun olemassaolosta sivistyneistön edustajien ja muiden väestöryhmien välillä. Tuota kuilua on nähdäkseni filmin ja teatterin alalla pyritty kattamaan mm. siten että on siirrytty käyttämään niin sanottuja harrastelija- eli amatöörinäyttelijöitä (Maa on syntinen laulu, Milka, Tulipää). Tämän kokeilun – ainakin osittainen – menestys saattaa olla merkki siitä, että amatööritäiteilijöiden oma-

kohtainen, maanläheinen kokemus ja niin sanoakseni "paikallistuntemus" on enemmän kuin korvannut – ehkä pitkälläkin – koulutuksella saadun ammattitaidon, jos viimeksi mainittuun liittyy vieraautuminen ympäristön ajattelutavasta. Ehkäpä voidaan sanoa, että filmin alalla on nyt yritetty pienoiskoossa yhteistyötä perinnäisen sivistyneistön, elimellisen sivistyneistön ja rivimiesten kesken.

Jotakin vastaavaa ilmeisesti olisi yrittävä (ja on kai jossakin määrin yritettykin) esim. tieteellisen tutkimustyön piirissä. Vaikka yliopistoissa tehtyjen yhteiskuntatieteellisten tutkimusten taso on absoluuttisesti ottaen kohonnut 1970 -luvulla niin suhteellisesti ottaen on saattanut käydä samalla tavoin kuin kd-liikkeelle yleensäkin, nimittäin että suhteessa yhteiskunnan asettamiin tarpeisiin ja vaatimuksiin nähden taso on jäänyt ajan vaatimuksista jälkeen. Esim. valtiomonopolistisen kapitalismin taloustieteellisiä perusteita koskevassa tutkimuksessa (joka lienee ollut keskeisessä asemassa viimeksi kuluneiden 10 vuoden aikana) on mielestäni alkanut esiintyä tautologisia piirteitä ja ajatukSELLISTA pysähtyneisyyttä. Ammattiyhdistysliikkeen piiristä saamani kokemuksen pohjalta rokenisin miltei väittää, että ay-liikkeen piirissä toimitsijoiden, pääluottamusmiesten ja työsuojeluvaltuutettujen voimin pääasiassa toteutetut automaatiota, työsuojelua ja työympäristöä koskevat seminaarit sekä niiden tuloksena syntyneet julkaisut ovat saattaneet viime vuosina olla työväenluokalle suuremmaksi hyödyksi kuin akateemisella tasolla tuotetut marxilaiset julkaisut – niin vaikeaa ja osin mielivaltaista kuin tällainen vertailu ylipäättään onkin. Joka tapauksessa oletan, että akateemisen tason marxilaisille tutkijoille olisi hyödyksi keskuste-

lujen käyminen ja mahdollisesti jopa yhteisen seminaarin järjestäminen esim. talous- ja sosiaalipolitiikkaan liittyvistä kysymyksistä ay-liikkeen toimihenkilöiden, pääluottamusmiesten ja työsuojeluvaltuutettujen kanssa. Metallityöväen Liiton tutkimussihteeri Mauri Kavonius esitti jo muutamia vuosia sitten eräänä konkreettisena ay-liikkeen tutkimuksen ja yliopistotutkimuksen lähentämis- muotona sitä, että työpaikkojen pääluottamusmiehet ja työsuojeluvaltuutetut voisivat luennoida työsuojelua ja palkkapolitiikkaa koskevista asioista yliopistoissa ja vastaavasti yliopiston tutkijat voisivat käydä luennoimassa ay-opistoissa ja ammattiosastojen kokouksissa.

Lopuksi on syytä todeta, että SKP:n

olisi syytä järjestönä huolehtia nykyistä paremmin myös perinteisen sivistyneistönsä asemasta. Puoluecellahan ei tällä hetkellä ole sellaisia yliopistohenkilöitä, jotka olisivat tehokkaasti yhteydessä vasemmistolaisiin tutkijoihin, ja jotka voisivat vaikuttaa toiminnallaan yliopistoihin, Suomen Akatemiaan jne. Mielestäni olisi välttämätöntä asettaa puolueen toimesta sellaiset yhteyshenkilöt, jotka pyrkisivät ratkomaan opiskelijoiden ja tutkijoiden työhön liittyviä ongelmia, vaikuttamaan apurahojen jakotoimintaan, yliopiston ja Suomen Akatemian tutkija- ja opettajatoimien jakautumiseen, sekä marxilaisen tutkimuksen tunnetuksi tekemiseen ja julkaisutoimintaan niin yliopistossa kuin yliopiston ulkopuolellakin.

Oletko uudistanut Soihdun tilauksen?

Kuten huomaat, sisältää tämä numero SKP:n Tampereen piirijärjestön "Sivistyneistön vaihtoehdot ja SKP"-seminaarin aineiston.

Normaaliin päiväjärjestykseen palaamme numerossa 2/81, joka ilmestyy vapuksi. Ole mukana keskustelussa vasemmistolaisesta, vallankumouksellisesta politiikasta. Avusta, tilaa ja levitä Soihdun.

Tilauksen voit uusia puhelimitse 90-736112 tai käyttämällä oheista postisiirtokorttia. Jos toimit nopeasti, saat vielä vapuksi ilmestyvän seuraavan numeron postitse kotiisi.

Sivistyneistö ja kulttuuri

AULIKKI OKSANEN

Kun eilen kävi niin, että juliste 'Taide kuuluu kansalle' traagisesti tipahti seinältä lattialle, yritän (vaikka vajanaisesti) nostaa haastetta uudelleen.

Eli: mitä merkitsee suomalaiselle sivistyneistölle herkästi matkasta tippuva haaste kulttuurin kuulumisesta koko kansalle? Eikö nimenomaan juuri sivistyneistöllä ole erityinen vastuu taistelussa koko kansan sivistyksestä? Siis: miten taistella ihmisen luovuuden puolesta, jokaisen ihmisen oikeudesta kulttuuriin ja kulttuurin luomiseen, miten taistella kulttuurin, koulutuksen, kasvatuksen sisällöstä ja määrästä, siitä, että tässä maassa kasvaisi älyllisesti liikkuva, emotionaalisesti rikas, luova ihminen? Tällainen ihmishahmo, utopia suomalaisesta kulttuuri-ihmisestä, on jossain kallossani, eikä se sieltä ole toistaiseksi karissut (vaikka todellisuus onkin toisenlainen, ja se tavallinen suomalainen ihmishahmo senkaltainen kuin tapasin eilen ensiapupoliklinikalla: tavallinen suomalainen nainen, tavallisena lauantai-iltana, pareilla, rutkasti hakattuna, ja perässä tavallinen suomalainen äijä, tavallisen kovassa humalassa).

Nuorison keskuudessa tapahtuu tänä

päivänä sellaista aitoa kapinallista liikehdintää, joka suuntautuu ihmisen emotionaalista köyhtymistä ja eettistä lahoamista vastaan, nuoriso luo omaa kulttuuriaan, potkii sellaista surkeaa ihmiskuvaa vastaan, johon järjestelmä tahtoo kasvavan ihmisen pakottaa. Tätä nuorison kamppailua ja omakohtaista kulttuuritoimintaa toivoisin meidän, SKP:n ja sen piirissä toimivan sivistyneistön, nyt voimakkaasti tukevan; rakentavan edellytyksiä luovan ihmisen kasvulle.

Koin läheiseksi Häyrysen puheenvuoron, jossa hän pyrki herättämään ihmisen psyykeen ja moraaliin liittyviä kysymyksiä, koska minusta tuntuu, että kun yritetään lähestyä sivistyneistöproblematiikkaa, ei pitäisi väheksyä ihmisen emotionaaliseen ja psyykkiseen liikehdintään liittyvää pohdiskelua (tällaista arviota on mm. Ruotsalo mielenkiintoisella tavalla tehnyt). Uudelleen tahtoisin myös korostaa kysymystä moraalista, koska näyttää siltä, ettei suomalainen sivistyneistö pelkän teoreettisen tietämyksensä pohjalta mitenkään turhan herkästi reagoi edes nykyiseen, äärimmäisen vakavaan maailman-

tilanteeseen, vaan monella nk. intellektuellilla on suorastaan ilmiömainen kyky murehtia maailmantilannetta ilman käytännön rauhantoimintaa. Kun itselleen älykkäästi perustelee oman kyynisyytensä, on helpompi myydä moraalinsa vaikkapa tiedotusvälineille.

Kun tutustuin EVAn poikien, talouselämän johtajien kaavailuun maan kehityksestä, panin merkille, että sillä taholla kiinnitetään erityistä huomiota tieteen ja tutkimuksen rooliin selvänä pyrkimyksenä integroida tieteenharjoittajien työtä palvelemaan suurpääoman ja yhteiskuntasopimuksen linjaa. Näissä papereissa ei kerrottu, miten pyritään integroimaan meitä kulttuurityöntekijöitä ja taiteilijoita, mutta varmaa on, että tällaista evalaista aivotyötä kulttuurin työntekijöiden kesyttämiseksi ja suitsittamiseksi tehdään monella tavalla ja taholla, alkaen taiteilijoiden syrjinnästä ja taiteilijapalkan romuttamisesta kulttuuritoimintalakiin, josta on vaarassa tulla kulttuuribyrokratialaki. Miten voisimme yhdessä toimia tämän integroinnin estämiseksi ja rajojen puhkomi-

seksi – niiden vulkaanien voimien koalamiseksi, joita mm. nk. vaihtoehtoliikkeitä, nuorisoliikkeessä, asukasliikkeessä jne. kehittyy, siinä varmasti kysymyksiä myös seuraavalle seminaarille.

SKP:ltä puuttuu edelleenkin oma kulttuuripoliittinen ohjelma. Vakavaa keskustelua kulttuurista ei tietääkseni ole liiemmin käyty sen enempää keskustelussa kuin yksityisissä puolueosastoissakaan. KTL:n kaltainen, lähinnä ammattitaiteilijoista koostuva järjestö ei luonnollisesti kykene tätä puutetta paikamaan ja ottamaan vastuuta kaikista niistä moninaisista tehtävistä ja haasteista joita nykyinen tilanne synnyttää. Miten tästä eteenpäin? Jotakin ratkaisevaa voimien kokoamista, edistyksellisten järjestöjen keskinäistä yhteistyötä ja tiiviimpää kanssakäymistä puolueen kanssa tarvitaan välttämättä, kaikilla aloilla. Laajan keskustelun käynnistäminen kulttuurin, koulutuksen ja kasvatuksen kysymyksistä koko puoluekentällä, puolueosastoista lähtien, olisi varmasti yksi askel paremman kokonaiskuvan ja toimintalinjan löytämiseksi.

Edistyksellinen sivistyneistö ja vallankumouksellinen puolue

SEPPÖ TOIVIAINEN

Vuonna 1975 Tampereella pidetyssä Lenin-seminaarissa todettiin: "SKP tarvitsee sivistyneistöä, sivistyneistö tarvitsee SKP:tä." Tänäpä, kuusi vuotta myöhemmin ja kokemuksen kartuttua, tällä toteamuksella on entistä syvempi merkitys. Tämä lause on entistä ajankohtaisempi myös konkreettisen tilanteen muuttumisen vuoksi.

Teemaa sivistyneistö ja politiikka on jo käsitelty seminaarin monissa puheen-vuoroissa. Me tunnemme hyvin tilanteen pääpiirteet. Voimme todeta oikeistoallan yllättävänkin pitkän jatkumisen, hallituspolitiikan näköalattomuuden, vallankumouksellisen liikkeen tietyn suvantovaiheen. Samalla meidän on myös todettava, että nykykapitalismi on kehittänyt suorastaan ylikypsäksi ja että kaikki merkit viittaavat 80-luvun alkavan kriisien ja epävarmuuden vuosikymmenenä. Tilanne on ristiriitainen ja monimutkainen.

Paljon on tapahtunut viime vuosina, ja paljon on myös jäänyt tapahtumatta. Edistyksellisen sivistyneistön keskuudessa on esiintynyt hämmennystä ja hiljaisuutta, tuskaa ja vetäytymistä. Monet eilispäivän itsestäänselvykset ovat tämän päivän ongelmia, monet eilispäi-

vän ongelmat taas tämän päivän itsestäänselvyksiä. Kokonaisuutena ottaen edistyksellisen sivistyneistön suhtautuminen politiikkaan on käynyt aikaisempaa ongelmallisemmaksi. Siniset ja punaiset paidat eivät ole viime vuosina kovin hyvin käyneet kaupaksi. Takavuosien yli-politisoituminen on muuttunut alipolitisoitumiseksi.

Tilanteen kuvauksessa ei varmasti ole suuria erimielisyyksiä. Mutta miten vastaamme vaativampaan kysymykseen: mitä on tehtävä?

Sivistyneistön suhde yhteiskunnan taloudelliseen, poliittiseen ja henkiseen elämään on pakostakin hyvin kompleksinen – kompleksisempi kuin kuusi vuotta sitten pidetyssä seminaarissa ajateltiin. Tämä ei selity suoranaisesti sivistyneistön mentaliteetista tai muutenkaan subjektiiviselta puolelta, vaan objektiivisista syistä. On tunnustettava, että sivistyneistön edustajat toimivat hyvin erilaisissa asemissa ja tehtävissä.

Sen vuoksi edistyksellisen sivistyneistön yhteiskunnallisille tehtäville tuskin voidaan johtaa yhtä ainoata, kaikenkattavaa mallia. Sivistyneistön edustajat voivat toteuttaa itseään ja yhteiskunnallisia tehtäviään kaikilla elämänaloilla:

ammattityössään, politiikan piirissä ja kulttuurissa (kulttuuri sanan laajimmassa ja parhaassa merkityksessä).

Näistä kolmesta tasosta keskeimmäin, politiikka, on aiheenani.

Mitä on tehtävä?

Olisiko ratkaisu nykyhetken ongelmiin sivistyneistön ongelmaton *paluu* politiikkaan? Muuttuisiko 80-luku paremmaksi palaamalla 70-luvulle? Kaikki riippuu tietysti siitä, mitä politiikalla tarkoitetaan. Ratkaisuna ei varmasti-kaan voi olla paluu pikkupolitikointiin, pikkuparlamentarismiin, pikkukiintiöihin kaikissa asioissa. Ne eivät ole 70-luvun parhaita, vaan huonoimpia perinteitä.

Vieraus, jota sivistyneistön ja sen eri ryhmien keskuudessa tällä hetkellä tunnetaan politiikkaa kohtaan, ei ole pelkästään sivistyneistölle ominaista. Sivistyneistö vain tiedostaa ja vaistoo sen herkimmin. Pohjalla on itse politiikan piirin muuttuminen. Politiikka on muodostunut entistä selvemmin pääomafunktioiden toteuttajaksi, politiikka on valtiollistunut, politiikka on byrokratisoitunut. Nämä asiat ovat olleet esillä useissa seminaarin puheenvuoroissa. Niiden lisäksi on syytä viitata Sakari Hännisen äskettäiseen artikkeliin Soihdussa, joka sisälsi hyvin mielenkiintoisia ajatuksia.

Politiikasta vieraantuminen ei koske ainoastaan sivistyneistöä, vaan laajempiakin joukkoja. Juuri sen vuoksi kaikissa Länsi-Euroopan maissa ovat nousseet vaihtoehtoliikkeet, erilaiset kansalaisaloitteet ja kansalaistottelemattomuuden muodot. Rohkenen sanoa, että ne ovat *esipoliittista* vaikuttamista politiikan piirin ulkopuolella ja samalla sanoutumista irti byrokratisoidusta politiikan käsitteestä.

Ratkaisuna ei varmaankaan ole paluu politiikkaan, vaan politiikan piirin radiikaali muuttaminen. Kyse on vallan-

kumouksellisen politiikan murtautumisesta arkipäivän politiikan piiriin.

Tämä ei ole sanaleikkiä. Marxilaiselle, vallankumoukselliselle politiikan käsitteelle on ominaista tietty kaksinaisuus. Toisaalta politiikka on intressipeliä tai etutaistelua porvarillisen demokratian ja valtion puitteissa; syvemällä se on taistelua hegemoniasta, vallasta, herruudesta. Tai toisin sanoen: pinnalla politiikka on taistelua valtiossa, olemuksessa se on taistelua valtiosta.

Sosialidemokratia näkee vain pinnan, näennäisvallankumouksellinen anarkosyndikalismi näkee vain olemuksen. Tieteellinen sosialismi ja vallankumouksellinen työväenliike näkevät itse välityksen ongelman: pinnan politiikka ja olemuksen politiikka on osattava oikein yhdistää. Niiden välillä on nähtävä sekä yhteys että ero, mutta kumpaakaan ei saa kadottaa silmistään. (Tätä asiaa olen yrittänyt käsitellä Soihdun 80-luku -seminaarissa ja perusteellisemmin kirjassani "Nuori Lukács".)

Ongelmanamme on: miten olla samanaikaisesti mukana ja irti. Siinä koko asia. Päätehtävänä säilyy vallankumouksellisen politiikan tuominen arkipäivän politiikan piiriin. Ja tämä vallankumouksellinen politiikka erottuu arkipäivän politiikasta sekä päämääriensä että keinojensa puolesta. Päämääränä ei ole vain jonkin edun läpiajaminen, vaan taistelu vallasta ja valtiosta. Keinona ei ole vain joukkokannatuksen hankkiminen, vaan luottamus joukkoliikkeeseen, ihmisten omakohtaiseen kamppailuun.

Vallankumouksellisen politiikan mahdollisuuksien pohtiminen tässä ja nyt on välttämätöntä. Itse konkreettinen tilanne vaatii sitä. SKP:n, Suomen kansan ja edistyksellisen sivistyneistön tulevaisuuden kannalta tämä kevätkausi on tärkeä.

SKP:n 19. edustajakokous pidetään

neljän kuukauden kuluttua, SKP:n edustajakokouksen poliittisen asiakirjan luonnos on juuri lähtenyt joukkokäsittelyyn.

Jos sanon suoraan, alkuperäinen taroitukseni oli puhua paljon poliittisen asiakirjan luonnoksesta ja vähän muusta, mutta seminaarin kuluessa olenkin tehnyt päinvastaisen ratkaisun: olen puhunut paljon muusta ja hyvin vähän itse asiakirjan luonnoksesta.

Sen vuoksi minun onkin vain tyydyttävä korostamaan, että poliittisen asiakirjan luonnos sisältää mahdollisuuksia keskusteluun monista tärkeistä kysymyksistä, joita täällä on käsitelty tai sivuttu. Esimerkiksi: muutaman viime vuoden aikana keskustelu vallankumouksellisesta strategiasta ja taktiikasta ei ole ollut kovinkaan voimakkaasti esillä verrattuna tilanteeseen aikaisemmin. Pelkästään asiakirjaluonnoksen 43. teesi, jossa lyhyesti luonnehditaan sosialismiin johtavaa siirtymäkautta Suomessa, tarjoaa mahdollisuuksia mitä laajimmalla ja myös mitä teoreettisimmalle keskustelulle. Tähän liittyvät teemat ovat olleet runsaastikin esillä eräissä seminaarin puheenvuoroissa. Asiakirjaluonnos ei ole tarkoitettu tällaisen keskustelun lukoksi, vaan avaimeksi.

En tahtoisi ainoastaan houkutella vaan myös velvoittaa vallankumouksellista sivistyneistöä käsittelemään tätä asiakirjaa: sen kokonaisuutta ja sen eri jaksoja. Kysymys on lopulta SKP:n koko tulevaisuudesta. Jokainen tietää, miten ristiriitainen ja vaikeakin tilanne tällä hetkellä on. Mitä laajemmin kenttä saadaan mukaan perusteelliseen ja periaatteelliseen keskusteluun, mitä laajemmin kytetään samaan aikaan yhteistä keskustelua ja yhteistä toimintaa, sitä varmempaa on, että maassamme elää ja kehittyy yhtenäinen, taisteleva SKP.

Lopuksi pari sanaa aiheesta: *opti-*

mismi.

Jokainen marxilainen, jokainen kommunisti on optimisti. Meillä on optimistinen maailmankatsomus ja optimistinen elämänsenne.

Voisi sanoa, että edustamme optimismeja kahdessa mielessä. Ensinnäkin edustamme *historiallista optimismia*. Me lähdemme siitä, että vallankumoukselliset ihanteemme ovat tosia ja toteutettavissa. Samalla olemme *päivänkohtaisia optimisteja*, optimisteja tässä ja nyt. Meidän on pakko olla päivänkohtaisia optimisteja jo pelkästään siitä syystä, jota Lenin väsymättä korosti: ellemme myös vaikeina hetkinä pyri ottamaan aloitetta ja tekemään järjestötyötä, jäämme auttamatta jälkeen silloin, kun suotuisa tilanne koittaa.

Leninin tuotannossa on eräs pitkä linja – monien muiden ohessa – joka toistuu tavan takaa. Se on objektivismin kritiikki. Lenin arvostelee aina "objektivismia", mutta erityisen voimakkaasti silloin, kun vallankumouksellisen liikkeen eteen kasautuu vaikeuksia. Voimakasta ja terävää tämä kritiikki on ennen kaikkea vuoden 1905 vallankumouksen tappion jälkeen. Lenin arvostelee tuolloin ankarin sanoin Plehanovia ja muita. Hän korostaa, ettei pelkkä objektiivisen tilanteen kuvaus riitä. Hän korostaa, että jos tähän rajoitutaan, silloin jäädään helposti tosiasioiden ja tilanteen apologetoiksi, puolustelijoiksi. Objektivistisen leppäämisen sijaan tarvitaan optimistista liikettä: herkkyyttä toimia, herkkyyttä etsiä ja löytää aloitteita.

Tämä asenne on sama, jonka Marx ilmaisi Pariisin kommuunin tappion raskaina aikoina. Kun monet työväenliikkeen vilpittömät ihmiset masentuivat kommunardin tappiosta ja pahottelivat liian aikaista toimintaa, ylisti Marx kommunardien historiallista aloitteellisuutta. Marx kirjoitti Kugelmannille: "Olisipa yksinkertaista tehdä

historiaa, jos voisi menetellä niin, ettei ryhtyisi taisteluun, ennen kuin varmasti ja erehtymättä tietää kaikkien voiton mahdollisuuksien olevan omalla puolellaan.”

Näissä Marxin sanoissa on tärkeä ja vallankumouksellinen sisältö. Kyse on sekä tieteellisestä että eettisestä velvoitteesta.

Tämä seminaari on varmasti ollut optimistinen tapahtuma. Käytävillä on seminaarista kuultu monia mielipiteitä: joku on moittinut seminaaria vähän kaoottiseksi, joku on moittinut joitakin puheenvuoroja armottomasta monimutkaisuudesta, joku on sanonut, etteivät kaikki alat ja mielipiteet ole päässeet esille tarpeeksi edustavasti. Mutta johtavana mielipiteenä kaikissa keskustelu-

sa on ollut iloinen hämmästyks, jopa hämmennys siitä, että meitä on ollut täällä niin paljon. Tämä tosiasia on hämmäntänyt meitä kaikkia.

Tästä seminaarista tullaan varmasti keskustelemaan paljon lähiviikkoina ja lähikuukausina. Tullaan myös tekemään ehdotuksia uusista seminaareista. Toiminta ei kerta kaikkiaan saa päättyä tähän. Toivon mukaan tapaamme seuraavan kerran mieluummin kuuden kuukauden kuin kuuden vuoden kuluttua.

Koska minulle ilmeisesti on jäänyt viimeinen keskustelupuheenvuoro, pyydän seminaarin osanottajien puolesta lausua parhaat kiitokset SKP:n Tampereen piirijärjestölle ja sen sivistyneistöjaostolle.

Kolme markkaa vapaan ja vallankumouksellisen tiedonvälityksen puolesta

Soihdun ystävä, tukija ja lukija.

Kädessäsi on lehden ERIKOISNUMERO. Se on toimitettu sosiaalisesta tilauksesta. Se sisältää aineiston suuresta seminaarista ”Sivistyneistön vaihtoehdot ja SKP”. Siksi se on ERIKOISEN LAAJA. 80 sivua. Siksi tämä Soihdun numero on ERIKOISEN ARVOKAS.

Koska seminaarista kertynyt aineisto oli odotettua laajempi ja sen dokumentointi muulla tavoin olisi huomattavasti kalliimpaa, on tämän erikoisnumeron rahoituksessa jouduttu turvautumaan erikoisjärjestelyihin. Olemme arvioineet, että jos jokainen lukijamme maksaa kolme markkaa, selviämme ylimääräisistä kustannuksista.

Turvaa sivistyneistöseminaarin aineiston säilyminen ja keskustelun jatkuminen.

Tue tämän erikoisnumeron julkaisemista vapaaehtoisella lehdistötuelle.

Maksa SKP:n Tampereen piirijärjestön ps-tilille 784 31-3 mitä tahansa kolmesta kolmeen kymmeneen markkaan. Merkitse ps-korttiin tunnus ”Erikois-Soihdu”.